

ואגדלנו, ועתה למה תחיוני? ו ותוסף עוד לבכות עד אשר בכו למולה כל מחנה רומנים ורבים מן היהודים אשר בעיר בכו לקולה. 30 ויהי כשמוע יוסף את קול אמו מעל החומה, ויקרב עוד אל החומה וגיבורי רומנים עמו מסתירים עליו במגיניהם לחסכנו. ו ויען יוסף ויאמר לאמו: אל תיראי אמי כי נמלטתי. וגם מי יתן ומתי כיום הזה בטרם אראה שריפת היכל יי ואבדן עמו. כי הנפשות אשר בגויות הן נחשבות כאסורים אשר במשמר וכאשר תצא מן הגויה, לחופש תצא כי בעודה בחיים סגורה היא. 31

ביום ההוא יצאו מן העיר אנשים עם נשיהם ובניהם ובנותיהם הרבה מאד כי הגבירו על משמר הפריצים, על כן יצאו אל מחנה רומנים. ו ויצו טיטוס ויתנו להם מחיה אוכל ומשתה ורבים מהם לא יכלו לפתוח פיהם למאכל כי קשחו לחיהם מאורך ימי הרעב, על כן בבוא הלחם אל קרביהם מתו. ו והילדים בראותם את הלחם היו נופלים עליו ונושכים 40

25. ותעל אל המגדל וכו' — *proripiens se itaque ad muros caelum ipsum miserabili questu replebat* (היא רצה אל החומות ומלאה בבכי מר את השמים עצמם).

26. שוחקים לקול צעקתה — *insultabant*.

וכל מחנה רומנים בוכים לצעקתה — *flebant Romani* (הרומיים בכו).

28. אנכי ילדתי וכו' — *ego genui, quem persequendum putatis. ego infelicia ubera dedi, me extinguite, si de illo vindictam quaeritis* (אני ילדתי אותו אשר אתם חושבים להרע לו. אני נתתי לו את שדיי האומללים. הרגוני אם אתם מחפשים את נקמתו).

29. ותוסף עוד וכו' — הוסיף המחבר.

31. ויהי כשמוע יוסף וכו' — הג' ה' 24, 1.

וגיבורי רומנים וכו' — הוסיף המחבר על סמך הנאמר בשורה 14, ועיין הערה שם.

32. ויען יוסף וכו' — הג' ה' 24, 1.

33. וגם מי יתן וכו' — *dulce fuerat ante patriam mori* (היה מתוק למות לפני המולדת). במקור אומר יוסף בהמשך שהוא דואג להיכל (*templum*).

34. כי הנפשות וכו' — במקור מדבר יוסף על הוריו, אשר מבלים את שארית חייהם האחרונה בכלא, שישתחררו ממנו אם ימותו (*parentes... qui... cum in carcere vitae finem supremum exi-* *gant, liberantur, si moriantur*). המחבר קשר בטעות את המלה *vitalis* (חיים) עם המלה *carcere* (כלא) וחשב, שהמקור רומז לרעיון המפורסם של הגוף כ'כלא החיים', ממנו משתחרר האדם כשהוא מת. ברעיון זה עוסק יוסיפון בהמשך, בנאום אלעזר במסדה, על-סמך הגסיפוס מקורו, בפרק פ"ט, 43-46, 57-58, והמחבר, ללא שום ספק, השתמש כאן, בשעת כתיבת השורות 34-36, בנאמר על-ידו בהמשך ספרו, דבר המוכיח שוב שספר יוסיפון לא נתחבר כסדרו. בגויות — בגוף, ועיין הערה לפרק ט"ו, 9.

37. ביום ההוא וכו' — הג' ה' 24, 2 (עמ' 355-6).

עם נשיהם ובניהם ובנותיהם — הוסיף המחבר, ועיין הערה לשורה 41.

39. ורבים מהם וכו' — במקור כתוב שבשיניהם לא היה כוח ולועם היה סגור (*interclusis faucibus*) ומעיהם קשחו (*meatibus obriguerant interiora viscerum*).

40. על כן בבוא וכו' — הג' ה' 24, 2 (עמ' 356).

41. והילדים וכו' — *ruebant supra cibos miseri et invalidos morsus more infantum mediantibus* (האומללים התנפלו על המאכלים, וכדרך הילדים נגסו נגיסות חלושות). המחבר לא דייק בקריאת מקורו.

את הלחם בשיניהם ויגועו וימותו. ו וירא טיטוס כי ימותו העם באוכלם
הלחם, כי מרוב ימים לא אכלו לחם, ויאמר אל יוסף: מה אעשה לעמך
אשר הם מתים באוכלם את הלחם? ו ויענהו יוסף לאמר: כן ראיתי כאשר
יצום האדם ימים שלשה או ארבעה ויבא לו עת האוכל, יאכילוהו תחילה
חלב או סולת, אולי יחזיק המיעים ויתפוש כח ואז יאכל הלחם. ו ויצו
טיטוס ויעשו כן ויחיו רבים מן העם ורבים מתו בהילוך מעים.

ויהי בצאת היהודים ההמה מירושלם, מהם היו אשר בלעו זהב ואבנים
טובות להחביא מאת הפריצים. ו ויהי בצאתם אל מחנה רומנים בעת
אשר יצא אחד מהם לחפצו בדד, היה מחפש את צאתו למען אשר ימצא
את הזהב ואת כל אשר בלע. ויהיו עושים כן ויראו אותם מקצת אנשי
ארם ומקצת הערביים ויגידו איש לרעהו ויארבו להם ויתפשו מהם בסתר
ויבקעו מעיהם וימצאו בתוך מעיהם זהב ואבני יקרה. ו ויתגרו אנשי
ארם ואנשי ערב לעשות את הרעה הזאת ליהודים ויהי מספר המבוקעים
אלפיים נפש.

וישמע טיטוס את הדבר הרע הזה אשר עשו ארם וערב, ויקצוף ויחר
אפו מאד ויקרא את כל שרי מחנהו ויאספו אליו וירא והנה על כלי
מלחמתם זהב מצופה. ו ויאמר אליהם: הסירו את הזהב הזה מעל כליכם
כי הזהב הזה הסית את ארם וערב לעשות התועבה הזאת והנבלה הרעה
הזאת, ויעשו כן ויסירוהו. ו בעת ההיא צוה טיטוס ויגרשו את ארם ואת
הערביים מקרב מחנהו ויחדלו מעשות הרעה הזאת עוד, אך אם ימצאו

42. וירא טיטוס וכו' — את שאילתו של טיטוס ליוסף בדה המחבר מלבדו, ועיין ההערה הבאה.

44. ויענהו יוסף לאמר וכו' — במקור נאמרים הדברים הבאים כקביעת עובדות כללית מפי מחבר
הגסיפוס, ולא כתשובת יוסף לטיטוס, ועיין ההערה הקודמת.

כאשר יצום האדם ימים שלושה או ארבעה — במקור מדובר על צום של יומיים (biduanum
ieiunium)

46. חלב — *sucus lactis*. סולת — במקור מדובר על אוכל רך סתם (*mollior cibus*)

ויצו טיטוס ויעשו כן — דברי המחבר, ועיין ההערות לשורות 42, 44.

47. בהילוך מעים — דברי המחבר.

48. ויהי בצאת היהודים וכו' — הג' ה' 24, 3. ואבנים טובות — הוסיף המחבר.

51. אנשי ארם — *Syri*.

52. הערביים — *Arabes*.

53. ואבני יקרה — הוסיף המחבר.

55. אלפיים נפש — לפי המקור זה היה מספר הנהרגים בלילה אחד.

56. וישמע טיטוס וכו' — הג' ה' 24, 4.

57. והנה על כלי מלחמתם זהב מצופה — *auro succincti et argento pretiosisq[ue] telis ni-*
tentes (כשהם חגורים זהב וכסף ומזהירים בנשקם בעל הערך).

58. ויאמר אליהם וכו' — עיבוד חופשי מאד של המקור.

60. ויגרשו את ארם ואת הערביים — כך סבר המחבר.

יהודי מחוץ למחנה למרחוק והיה היהודי לבדו ואין מי רואהו וימיתוהו ויבקעוהו.

בימים ההם ספר מנחם, שומר אחד משערי ירושלם, ויפקוד את מספר 65 המתים אשר יצאו מן השער ההוא לבדו להיקבר, לבד מן המתים הנשלכים אל רחובות העיר ואל הבורות ואל נחל קדרון ולבד מאשר נפלו בחרב ואשר הוציאו משאר השערים, רק משער מנחם לבדו, ויהי מספרם מאה אלף וחמשה עשר אלף ושמונה מאות ושמונים, כל אלה שועים אשר נקברו, ויתר העם נשלכים על פני הארץ. ויספרו ראשי היהודים אשר 70 יצאו אל טיטוס את מספר המתים אשר יצאו מכל שערי ירושלם להיקבר בימי הרעב ובמלחמה שש מאות אלף, לבד מאשר מתו בבתים ונשואו שמה כי אין קובר ולבד אשר מתו ברחובות ואין אוסף ולבד אשר מתו בהיכל ובחוצות ירושלם לאין מספר.

בימים ההם כבד הרעב בתוך העיר וגם בשרי הפריצים החל הרעב עד 75 אשר היו אוכלים דומן סוסייהם ואת כל כלי העורות אשר למרכבותם וכלי מלחמתם. ויבקשו שרי הפריצים למצוא ענף עץ רענן או ירק או עשב לאוכלה ואיין, כי רומנים הכריתו כל עץ מסביבות ירושלם דרך שלשה עשר מיל ולא נשאר עץ בכל גינה ובכל מקום אשר לא נכרת, כי היו סביבות ירושלם גנות ופרדסים לאין מספר וגם כל עץ כל פרי 80 מכל מיני פירי עץ וכולם נכרתו ותהי כל הארץ סביב כארץ צייה ושממה. ויהי כל הבא מרחוק מאשר ראו בתחילה את יערי ירושלם והגנות והפרדסים, ויראה על ימין ואין עץ, ויפן על שמאל ואיין, וישתומם ויבכה במר ונהי.

ויגשו רומנים עוד אל החומה למלחמה ויצאו אליהם שרי הפריצים והמה

64. בימים ההם וכו' — הג' ה' 25, 1.

מנחם — Manneus.

שומר אחד משערי ירושלם — כך מסופר במקור.

66. ואל נחל קדרון — דברי המחבר.

72. ולבד מאשר מתו בהיכל — דברי המחבר.

75. דומן סוסייהם — כך במקור.

ואת כל כלי העורות וכו' — על סמך הג' ה' 39, 2, שם נאמר שאנשי ירושלים אכלו עורות מגניהם ומנעליהם.

77. כי רומנים וכו' — הג' ה' 25, 2. דרך שלשה עשר מיל — per tredecim milia.

79. ופרדסים — pomaria.

81. ויהי כל הבא וכו' — hospes ingemuit, incola non recognovit, et ad genitalem regres- sus locum, cum praesens adesset, patriam quaerebat (האורח נאנח והתושב לא הכיר את המקום, וכשחזר למקום לידתו, ונכח במקום, חיפש את מולדתו).

84. ויגשו רומנים וכו' — הג' ה' 26, 1.

ויצאו אליהם וכו' — הג' ה' 26, 2.

85 רעיבים ושוקקים, ויפלו מהם שם ומהמון רומנים הרבה מאד. ו ולא יכלו עוד הפריצים לשרוף את האיל כתמול שלשום, כי לא עצרו כח לעמוד מפני הרעב, כי אם היו שורפים את האיל כפעם בפעם, היו רומנים נוסעים מעל ירושלים, כי כן היו אומרים הפריצים כי נלאו המון רומנים לצור על ירושלים. ובעבור כן החזיקו רומנים לבבם לא לנוס מפני הפריצים 90 ויחזיקו משמרות ומעמדות ויאמרו איש אל רעהו: חזקו ונתחזקה במלחמה כי חרפה וכלימה היא לנו לנוס מפני הרעבים האלה כי מתים הם. ו וישובו הפריצים אל העיר ויבואו גדודי רומנים וינגחו החומה באיל הברזל ותפול החומה הפנימה לארץ ויריעו המון רומנים תרועה גדולה כי אמרו: לכדנו את העיר.

95 ויריעו גם היהודים מתוך העיר כי בנו חומה אחרת חדשה תחת החומה אשר הרסו רומנים, ובנו אותה במקום משמרת יוחנן נוכח החומה הפרוצה.

ויהי כשמוע רומנים את תרועת היהודים ויראו והנה חומה אחרת חדשה והפריצים והיהודים עומדים עליה, ויבהלו מאד ותהפך שמחתם לרוגז 100 ותרף יד רומנים עוד למלחמה כי נואשו ללכוד את העיר. ו ויאמר אליהם טיטוס: הנה חומתם אשר בנו לא חומה יבשה היא כי מהרה נבנתה. ועתה בעוד החומר לח הגישו נא אליה את האיל ונגח בה כי תפול גם זאת ולכדנו את העיר והלכנו.

ויעלו המון רומנים על החומה אשר פרצו ויעמדו ממעל. והיהודים 105 והפריצים עומדים על החומה החדשה נוכחם והיו קרובים אלה לאלה וילחמו שם בין שתי חומותים, ויגברו היהודים ויגרשו רומנים מעל החומה הפרוצה.

85. ויפלו מהם שם ומהמון רומנים הרבה מאד — הוסיף המחבר.

87. כי אם היו שורפים וכו' — כך במקור.

88. כי כן היו אומרים וכו' — הוסיף המחבר.

89. ובעבור כן וכו' — הג' ה' 26, 2.

93. ויריעו המון רומנים וכו' — exercitus Romani clamor simul increpuit quasi patrato

excidio muri prolapsione (תרועת צבא רומנים נשמעה יחד, כאילו נפלה העיר במפולת החומה).

95. ויריעו גם היהודים וכו' — הג' ה' 26, 2.

98. ויהי כשמוע רומנים וכו' — הוסיף המחבר.

100. ויאמר אליהם טיטוס וכו' — הג' ה' 26, 3.

101. לא חומה יבשה היא כי מהרה נבנתה — murus, quem constructio recens infirmum et

facile solubilem proderet (חומה אשר זה מקרוב נבנתה, חלשה היא ואפשר להרסה בקלות).

102. בעוד החומר לח — הוסיף המחבר.

104. ויעלו המון רומנים וכו' — במקור נאמר רק שטיטוס רצה להניע את חילו לעלות על החומה,

אך משראה שהרומיים היססו, פתח בנאומו.

ויהי כראות טיטוס כי הקשה הדבר על המון רומנים ויקרא את שריו ויאמר אליהם: הלא ידעתם כי כל מלאכה וכל מלחמה וכל דבר אחריתו קשה מראשיתו, ואם באחרית המלאכה ירפו ידיכם, הנה יגעתם לאיין ולריק. וראו מן הספינה אשר תלך בים ותעבור כל הדרך עד בואה אל המחוז, וכי תבוא אל המחוז וירפו ידיהם המלחים ויניחוה, הלא תתנגח באחד מן הצורים או באחד מן הסלעים ותשבר ותאבד כל אשר בה, מה תוחלת למלחים ההם מרפיון ידיהם? אבל אם תחזקנה ידיהם למלאכתם, יבואו אל המחוז וישכנו אל מקום חפצם ויהיו במרגוע ובמנוח. וכן כל הבונים, אם לא ימלאו פעולתם ולא יכלוה מרפיון ידיהם ויניחוה מחוסרת, הלא יאבדו שכרם ויהיה עמלם לריק. וגם אדבר אליכם על עובדי אדמה, אם יחרשו אדמתם ויזרעוה וישמרו את זרע השדה עד מלאה השיבולים, ויגיע עת הקציר, אם ירפו ידיהם ולא יקצורו, הלא יאבדו את יגיעם ואת מחייתם. ואתם אשר נלחמתם על העיר הזאת מימים רבים ויפלו מכם שרים רבים וגיבורים ותחזקנה ידיכם עד היום הזה. ועתה הנה החומות פרוצות ומושלכות לארץ והעם כלו במלחמה בדבר וברעב ותשאר החומה החדשה הזאת. מה יועיל כל אשר עשיתם מלפנים כי תבקשו לעזוב המלחמה? נאה היה לכם לעזובנה מתחילה בטרם ימעט מספרכם ובטרם יכלו גיבוריכם ובטרם יפלו גדודיכם. ועתה בהעשות כל אלה, אם תעזבו את המלחמה, מה לכם חפץ בחיים עוד, הלא טוב לכם למות. הלא אתם באתם על העיר הזאת בימי נירוס קיסר להלחם

108. ויהי כראות טיטוס וכו' — הג' ה' 26, 3. ועיין גם ההערה הקודמת.
את שריו — validissimos (את החזקים ביותר).
109. הלא ידעתם וכו' — הג' ה' 27 (עמ' 362): Omnium rerum exitus plus negotii quam principia habere nulli incognitum, fortissimi commilitones, quia consummatio suscepti munis maiorem quaerit laborem (חברי החיילים הגיבורים, ידוע לכל שאחרית כל הדברים יש בה עמל יותר גדול מאשר ראשיתם, משום שסיום כל פעולה מחייב מאמץ יותר).
111. הספינה — navis.
112. המחוז — portus (נמל). וכן תמיד מובן המלה "מחוז" אצל יוסיפון ועיין הערה לפרק ב', 30. וכי תבוא אל המחוז וכו' — במקור נאמר, שכניסת הספינה לנמל מצריכה רוחות מתאימות במיוחד ושהכניסה לנמל היא צרה.
116. הבונים — aedificantes.
117. עובדי אדמה — agricola.
119. אם ירפו ידיהם וכו' — גם כאן אומר המקור, שסיום עבודת האדמה קשה מראשיתה.
120. ואתם אשר נלחמתם וכו' — עיבוד חופשי מאוד של המקור.
124. נאה היה לכם וכו' — הג' ה' 27 (עמ' 363) בעיבוד חופשי.
בטרם ימעט מספרכם וכו' — דברי המחבר.
125. ועתה בעשות כל אלה וכו' — המקור אומר, שבמלחמה על הגבר למות או לנצח.
127. הלא אתם באתם וכו' — Neronis tempore ulciscendam iniuriam Romani nominis (בימי נירוס חשבתם לנקום על העוול שנעשה לשמם של הרומיים). aestimavistis

על שמו לבלתי שאת עליו חרפה. ועתה כמלוך בספסינוס אבי אשר הוא
גיבור מנירוס תרפינה ידיכם? הלא נבלה היא לכם וחרפה כיום הזה.
למה זה לא תלמדו גבורה מן היהודים האלה אשר כילה אותם החרב 130
והרעב והדבר ויאבדו באין תקוה ובעוד הם נלחמים כחיות? הלא תראו
כי בכל יום יבואו מהם אחד ושנים וישפכו נפשם על מחנינו וימיתו מן
המחנה רבים ואחרי כן ימותו גם הם. ולא יעשו הדבר הזה כי אם לעשות
להם שם וגבורה. וידבר להם הרבה כדברים האלה.

[פ.ג. המלחמה בעזרה]

1 ועוד הוא מדבר עמם והנה אחד מגיבוריו ושמו סבינו והוא היה איש
מלחמה מנעוריו ואמיץ לבב, ויאמר: מי בכם ויתנדב עמי אל העם הזה
ונעשה את מצות בן המלך. וירם מגינו ביד שמאלו וחרבו שלופה ביד
ימינו, וילכו עימו מגיבוריו אחד עשר, כולם גיבורים ברורים. ויתמה
5 טיטוס על גבורת סבינו על אשר מלאו ליבו לעשות כזו.
והיהודים נצבים על פריצת החומה, מקום אשר נגרשו משם רומנים,
ויהי כראות היהודים סבינו וריעיו באים עליהם, החלו לירות עליהם
חצים ולהשליך אבנים. ובכל זאת לא יחת סבינו מפניהם ולא הרך לבבו. ו
ויבא סבינו וידבק ביהודים במקום פריצת החומה. ויהי בגשתו ויכיהו
10 אחד מן היהודים בחרב ויפול על פניו, ותשמע קול מפלתו. ויתחזק ויברך

128. ועתה כמלוך וכו' — הג' ה' 27 (עמ' 363). אשר הוא גיבור מנירוס — דברי המחבר.
130. למה זה לא תלמדו וכו' — הג' ה' 27 (עמ' 363-4) בעיבוד חופשי.
131. הם נלחמים כחיות — בהמשך הנאום מביא המקור דוגמאות מחיי חיות, ואולי זה השפיע על
ניסוח דברי המחבר.
133. כי אם לעשות להם שם וגבורה — *ad indicium fortitudinis et ostensionem gloriae* (כדי
להוכיח את גבורתם ולהראות את תהילתם).
134. וידבר להם הרבה כדברים האלה — המחבר עובר בשתיקה על המחצית השנייה של נאום
טיטוס.

1. ועוד הוא מדבר וכו' — הג' ה' 28. סבינו — Sabinus
איש מלחמה מנעוריו ואמיץ לבב — *egregius bellator* (איש־מלחמה מצויין).
3. בן המלך — Caesar.
וירם מגינו ביד שמאלו וחרבו שלופה ביד ימינו — *laevam extendens clypeum supra caput*
extulit et dextera vibrans gladium (הושיט את יד שמאלו והרים את מגינו מעל לראשו, ובימינו
הניע את חרבו).
6. מקום אשר נגרשו משם רומנים — הוסיף המחבר.
8. חצים ולהשליך אבנים — *spiculis saxis sagittis*.
9. ויהי בגשתו וכו' — לפי המקור נפל סבינוס מעצמו ולא בגלל מכת־חרב.
10. ותשמע קול מפלתו — לפי המקור הוא נפל ברעש גדול (*cum magno sonitu ruit*)

על ברכיו וילכו אליו היהודים. וסבינו עודנו נלחם הוכה וימות כי יקרה המלחמה בעיניו יותר מנפשו. וימותו שם שלשה מגיבוריו ושמונה נפלו מהם חיים כמתים, וירוצו אליהם רומנים ויצילום, ויהי ממחרת וימותו גם הם.

15 ויחר לגיבורי רומנים ויקנאו על אשר עשה סבינו, ויהי בלילה ההוא ויוועדו עשרים מגיבורי טיטוס ויעשו להם שם וגבורה. ויאמרו: הבה ונבוא מפאת פריצת העיר. ויגידו לנושא הנס אשר לטיטוס ויבא גם הוא עמיהם ויעלו מפריצת העיר לילה. ויהיה יהודים לא ידעו כי שוכבים עייפים ועטופים מן הרעב. ויהי כי הריעו רומנים, ויתבהלו היהודים 20 כי פתאום באו עליהם.

וישמע טיטוס את קול התרועה ויקח גם הוא מכל בחוריו וילך אל החומה. וישכימו היהודים והנה טיטוס על החומה. ורומנים נקהלו אליהם ויעלו מהם אל החומה ומהם עמדו על פריצת החומה ומהם באו אל תוך המערה אשר היא פתוחה אל תוך העיר, כי היא היתה דרך אשר ילכו בה מתחת 25 לארץ לצאת ולבוא העיר.

ויערכו היהודים מלחמה עם רומנים בקרב העזרה אשר הוא חצר ההיכל, ושמה ירדו אל היהודים כל גיבורי טיטוס ובחורי רומנים בחרבות שלופות כי לא נשאו עמם מכל כלי המלחמה כי אם החרבות לבדיהן. וגם היהודים עשו כן ויתנדבו יחד למלחמה בחרב ויגשו אלה על אלה בחרב. 30 ותהי שם מלחמה גדולה אשר לא נהייתה כמוה בתוך ירושלם כי דבקו איש ברעהו וכולם רוגלים, והיו החרבות מכים זה בזה כי אין לנוס ואין

11. וסבינו עודנו נלחם וכו' — *ad postremum tamen consertus vulneribus spiritum prius quam bellum deposuit* (ולבסוף מת מלא פצעים ונשמתו הקדימה לנטוש אותו מאשר המלחמה).
12. וימותו שם וכו' — הג' ה' 28.

13. חיים כמתים — *semineces* (מתים למחצה). ויהי ממחרת וימותו גם הם — הוסיף המחבר.

15. ויחר לגיבורי רומנים וכו' — הג' ב' 29.

17. לנושא הנס — *signifer*.

19. ועטופים מן הרעב — הוסיף המחבר.

21. קול התרועה — *fragor tubae*.

23. ומהם עמדו על פריצת החומה — הוסיף המחבר.

ומהם באו אל תוך המערה וכו' — *alii per cuniculum, quem Iohannes ad subvertendos Romanorum aggeres defoderat, in urbem se inferebant* (אחרים נכנסו לעיר דרך המנהרה, אשר חפר קודם יוחנן כדי למוטט את סוללות הרומיים).

26. ויערכו היהודים וכו' — הג' ה' 29. העזרה — *vestibulum*.

אשר הוא חצר ההיכל — מסביר המחבר.

27. בחרבות שלופות וכו' — *nec iam spiculis aut sagittis sed gladiis res comminus geritur* (לא בכידונים ולא בחיצים, אלא בחרבות התנהל הקרב פנים אל פנים).

31. והיו החרבות וכו' — *gladius super gladium, ictus super ictum* (חרב על חרב, מכה על מכה).
כי אין לנוס ואין לסור — עיין מלח' ו' 78 בפירוט, אך הדבר מסתבר גם מדברי הגסיפוס.

לסור כי כל איש דבוק ברעהו. ו ותהי שם מפולת חללים ומדקרים על
מדוקרים וקול השאון נשמע למרחוק כי המכים יריעו והמוכים יאנחו
וקול החרבות משיקות קולם כי ידפקו חרב על חרב וגם קול עצם של
אדם כאשר יוכה בחרב, ילך הקול למרחוק. ו ורומנים מתאמצים לאמר: 35
הנה היום שקוינוהו, והיהודים החזיקו מעמד כי אמרו: אין לנוס חוצה
כי על יי אלהינו נמות ועל היכלו ומקדשו ונחשב לקרבן עולה כיום
הזה. ו ותמלא חצר העזרה מעת הבוקר ועד רביעית היום מדמי רומנים
ויהודים וילך הדם על פני החצר כאגם מים, וחללים מושלכים לאין מספר
ורוב החללים היו מהמון רומנים. 40

וירא איש מגיבורי טיטוס ושמו גוליאנוס והוא היה גיבור מכל גיבורי
כתים, ויהי כראותו כי הגבירה יד היהודים על רומנים, ויחר לו מאד
וימלא חמה וזעם בראותו כי נסו רומנים מן העזרה מפני היהודים כי
נשארו מתי מספר, וירץ גוליאנוס לקראת גיבורי היהודים הרודפים את
רומנים אל מחוץ לעזרה, וירץ לקראתם עד פאת אנטוניה ויעמוד בפני 45
היהודים ולא נתנם לעבור אחרי רומנים. ו וישבו היהודים אל העזרה
ויבא גם גוליאנוס בתוך העזרה אחרי היהודים. ויך אחד מן היהודים בחרב
על מגן גוליאנוס אשר היה בידו, ויהי כראותו כי הכהו היהודי, ויתחזק
לקפוץ מן הארץ כחוק המלחמה ותדח רגלו על אבני רצפת העזרה ויפול

32. ותהי שם וכו' — דברי המחבר.

33. כי המכים יריעו והמוכים יאנחו — *morientium gemitus, vincentium clamores* (אנחות הגוססים וצעקות המנצחים).

34. וקול החרבות וכו' — דברי המחבר.

35. ורומנים מתאמצים וכו' — הג' ה' 29 בעיבוד חופשי.

37. כי על יי וכו' — דברי המחבר מושפעים מדברי עצמו שבהמשך, בפרק פ"ד, 14—15. ועיין שם, הערה לשורה 14.

39. מעת הבוקר עד רביעית היום — איני יודע מה מקור דברים אלה, לפי מלח' ו' 79, נלחמו מן השעה התשיעית של הלילה עד השעה השביעית של היום.

מדמי רומנים ויהודים וכו' — *natabant pavimenta sanguine* (על הרצפה עמד הדם).

40. ורוב החללים היו מהמון רומנים — אלה הם, כמובן, דברי המחבר.

41. וירא איש וכו' — הג' ה' 30.

גוליאנוס — *Iulianus*, המחבר מוסר את השם במבטא איטלקי "ג'וליאנוס" (*Giuliano* באיטלקית). גיבור מכל גיבורי כתים — *vir armis maximus*.

44. נשארו מתי מספר — *adhuc Romani pauciores aderant* (היו שם רק רומיים מעטים).

45. עד פאת אנטוניה — *de Antonia* (מאנטוניה).

46. וישבו היהודים וכו' — כך לא נאמר במפורש בהגסיפוס, אך כתוב במלח' ו' 82; והקירבה בין יוסיפון למלחמות היא כנראה מקרית.

47. ויך אחד מן היהודים וכו' — את התמונה החיה הזאת, של אופן הלחימה ("חוק המלחמה") בימי הביניים, מוסיף המחבר כדי להביא סיבה ממשית לגפילתו של גוליאנוס.

49. ותדח רגלו וכו' — *ipsa alacritate incautior, confixum clavis calciamentum gerens usu — militarium virorum, non consideravit polito lapide solum stratum, quod cavendum foret,*

50 לארץ כי נעולים היו רגליו ועל כן נפל. ו ולא זה חוק הגבורה, כי אם יבקש הגיבור להרוג רעהו, נאה לו להשמר מן רעהו וראוי למכה להשמר פן יוכה ולממית ראוי להשמר פן יומת ואל יאמר בליבו כי גבורתי תשגביני ואעוז ולא אפול, כי גוליאנוס לא הלך כאיש אשר ילך להלחם בגיבור כמוהו, כי בגאותו הלך כאיש אשר ילך אל השחוק. ו ויהי בעת 55 נפול גוליאנוס ויברך על ברכיו והוא נלחם מעט ויכוהו וימת. ו וטיטוס מייחל אשר יבוא גוליאנוס בגבורה ואיננו כי נפל ומת.

ויהי כשמוע טיטוס כי נפל גוליאנוס ומת, ויבקש גם הוא לבוא אל העזרה להלחם ולא עזבוהו גיבוריו כי יראו פן יפול גם הוא. ו ותחזק יד היהודים ביום ההוא על המון רומנים אשר באו אל העזרה וירבו שם 60 חללי רומנים לאין מספר. ויפשיטו היהודים את גוליאנוס עם חללי רומנים ויקחו את כליהם מעליהם. ו ואלה שמות אנשי הצבא הגיבורים אשר ליהודים אשר עשו את הגבורה הזאת ביום ההוא: מגורל יוחנן אלעשה ויפתח. מגורל שמעון מלכיה ויעקב נגיד אדום. ומגורל השלישי ארישימון ויהודה עם יתר אחיהם. ו אלה הם אשר הרבו להכות בעם 65 רומנים ביום ההוא בתוך העזרה ויבריחום ויסגירום בתוך אנטוניה ויעמדו על שערי אנטוניה וימנעום לצאת משם ולבוא שמה. ו וידע טיטוס כי היתה אנטוניה לרומנים למוקש ויצו ויהרסו אותה.

sed quasi in campo proeliaretur, securus labitur... genu tamen se sustinens... occubuit... sed plurimum in bello prudentia valet, quae acuta semper et perspicax incertorum pro- videt casus (בגלל מהירותו עצמה נעשה לבלתי־זהיר, ומלבד זה היו נעליו מסומרות, כחוק אנשי המלחמה, וגם לא התחשב ברצפת־האבן החלקה שעל הקרקע. לכול הדברים האלה היה עליו לשים לב, אך הוא נלחם בביטחון כאילו היה בשדה, ולכן נפל כשבטח בעצמו... הוא עמד על ברכיו... ומת... אבל הרי במלחמה יש ערך רב ביותר לזהירות, אשר תמיד מפוקחת היא ורואה את הגולד, ולכן גזירת היא מפני מקרים בלתי־צפויים מראש).

50. ולא זה חוק הגבורה וכו' — דברים אלה הם פיתוח חופשי של דברי המקור שהבאנו לעיל. המחבר מביא תורות עיוניות בדבר הלחימה גם בפרק ע"ה, 27 ובפרק פ"ה 44—46.

53. כאיש אשר ילך אל השחוק — המחבר הבין את המלה campus (שדה, עיין הערה לשורה 49) כ"שדה המשחקים".

54. ויהי בעת נפול וכו' — על־פי המקור, ועיין הערה לשורה 49.

55. וטיטוס מייחל וכו' — הג' ה' 30 (עמ' 369).

58. ותחזק יד היהודים וכו' — עיבוד חופשי של דברי המקור.

60. ויפשיטו היהודים וכו' — במקור כתוב רק שגופתו של גוליאנוס נפלה בידי היהודים.

63. אלעשה — Alexa; המחבר הניח, שמאחורי הצורה שבמקורו מסתבר השם המקראי "אלעשה". ויפתח — Gyptheus והמחבר "פיענח" את השם כ"יפתח". מלכיה — Melchius ובכתב־יד אחד Melchia. ויעקב נגיד אדום — Iacobus Idumaeorum dux. ומגורל השלישי — tertia factio.

64. ארישימון — Ari Simon לפי מלח' ו' 92: "שמעון בן ארי". בכמה כתב־יד של הגסיפוס כתובים שני השמות יחד, וכן היה בכתב־היד הלאטיני של המחבר.

66. וידע טיטוס וכו' — הג' ה' 31, 1.

67. למוקש — impedimento

1 ויהי ממחרת ויחוגו היהודים חגם הוא חג שבועות, ויגש טיטוס אל ההיכל ויוסף עמו, ויקרא טיטוס אל יוחנן ואל שרי הפריצים בקול גדול ויהי יוסף מפרש להם את דברי טיטוס. ויען טיטוס ויאמר אל יוחנן: מה חטא לך ההיכל הזה אשר תגרה עליו את הרעה הזאת להרסינו? אם בכח 5 וגבורה תתהלל, צא עם גיבוריך אל השדה ונלחמה שם. ועתה הלא היום הזה יום חגכם, מדוע אתם נלחמים במקום הזבח והעולה ואתם מחללים את קדשי אלהיכם. ו אין אנו נלחמים על ההיכל כי בית אלהים הוא, אך עמכם מלחמתנו ולא עם ההיכל. ואם תאמרו כי לא נוכל עוד להלחם, הכניעו לנו עורף ונשאתם עולינו. ואם תאמרו: הבה ונלחמה, 10 לכו ונצא השדה ושם נערוך מלחמה, ולמה תשביתון זבח עבודת אלהיכם.

וכאשר המליץ יוסף ליהודים את דברי טיטוס, החרישו כל העם ולא ענוהו כי מצות יוחנן ושרי הפריצים עליהם לבלתי השיב להם דבר. ו אז ענהו יוחנן ויאמר לו: אין לזבוח זבח בקרב ההיכל הזה טוב מבשרינו 15 ודמינו, כי על אלהינו נלחם ונחשב לפניו כעולת התמיד לרצון ונמותה חופשים בתוך עיר הקודש.

ויען טיטוס את יוחנן ויאמר: אמנם כי העיר עיר קודש היא וההיכל

1. ויהי ממחרת וכו' — הג' ה' 31, 1. הוא חג השבועות — במקור טיב החג אינו מוסבר, ולפי מלח' ר' 94 יוצא שהיה י"ז בתמוז, ואז הפסיקו להקריב קרבן תמיד. ברם, המחבר התבסס על דברי הגסיפוס המדבר על חג, ופירש שזה היה החג האחרון לפני חורבן הבית, הוא חג השבועות. אל ההיכל — דברי המחבר.
2. ואל שרי הפריצים בקול גדול — הוסיף המחבר.
- ויהי יוסף מפרש להם את דברי טיטוס — *praecepit interpretari Iosephum Hebraeo sermone* (הוא ציווה את יוסף לתרגם לעברית).
7. כי בית אלהים הוא — הוסיף המחבר.
10. השדה — *in campo*.
12. וכאשר המליץ וכו' — הג' ה' 31, 2. המליץ — תירגם, במקור, *interpretare*.
13. כי מצות יוחנן וכו' — לפי המקור, הם פחדו לפרסם את דעתם ברבים (*metuebant sententiam suam pandere*).
14. אז ענהו יוחנן וכו' — *quibus respondit Iohannes, nullum praestabilius deo esse sacrificium quam pro aris pro focus pro templo ponere animam viros deo sacratos, et ideo, si necesse sit, libenter procumbere pro libertate* (להם ענה יוחנן ואמר, שאין קרבן רצוי יותר לאלוהים מאנשים מקודשים לאל, המוסרים את נפשם בעד המולדת ובעד בית המקדש, ולכן אם יהיה הדבר נחוץ, ימותו בחפץ בעד חירותם). — דברי יוסיפון השפיעו על דברי ר' שלמה ב"ר שמעון (גזירות אשכנז וצרפת, עמ' ל"א), כשהוא שם בפי בני הדור של שנת תתנ"ו: "עוד אין כאלהינו טוב מלהקריב קרבן נפשינו" — או אולי יש כאן מצע סגנוני משותף?
16. עיר הקודש — *civitas dei* במקור.
17. ויען טיטוס וכו' — הג' ה' 31, 2, בעיבוד חופשי.

היכל קודש, אך אתם, טמאים וחטאים, טימאתם את היכל אלהיכם ומקדשו ועירו אשר שפכתם בתוכו דם נקי והרגתם בתוך ההיכל את כהניו, ואיכה תצדקו להיחשב לפניו כעולות וזבחים? ואתם נתעבים בעיניו כי כל זבח אשר יהיה בו מום לא יירצה לפניו, ואתם מלאים כל מום וחטא ואשמה, ואיך תירצו לפניו כזבח לאמר כי זכים אנחנו? והייטב בעיניך אם יבוא אדם ויחטוף שולחנך מלפניך, הלא ירע בעיניך, ואתה למה מנעת את זבח אישי אלהיך מתוך היכלו ותמלא את ביתו חללים למרמס? ו

25 מי יראה ולא יבכה את המון חלליך אשר מתו בגלליך ובגלל שמעון ריעך, כי עצמו מלהיספר, ועודך מדבר כי אלהים בעזרנו!

אמנם נאה לגיבורים להלחם בעד עמם ועירם ואדמתם, ואני לא באתי להאביד ארצכם או להשחית אדמתכם או להרוס עריכם או להשמידכם, רק באתי לקרוא לכם שלום ולחמול עליכם אם תשמעו אלינו להטות

30 שכמכם לעולינו כאשר הייתם מלפנים.

כי מי בכל הגוים אשר יחמלו כחמלתנו להטיב לעשות חסד כמונו? והלא הלך אניבל מלך קרטגינא וכל חילו ויבא וירמוס אדמתנו ויהרוס את מבצרינו ויכלה את המון גדודינו בחרב הוא ועמו ויצר עלינו ימים רבים כאשר עשינו לכם, ואחר כל זאת לכדנו אותו ונחמול עליו ונטיב

35 לו. וכן עשינו לאנטיאוכוס המקדוני וליתר הגוים אשר לכדנו.

19. והרגתם בתוך ההיכל את כהניו — *perimendo sacerdotes* (בהרגכם את הכוהנים).
20. ואתם נתעבים וכו' — דברי המחבר.
22. הייטב בעיניך וכו' — *si tibi cibum aliqui negaret, Iohannes, quaereres eum; deo* — *vestro suae hostiae non immolantur, non redduntur sua munera, iugulantur homines, et adhuc putas deum auxiliari?* (אם ישלול ממך, יוחנן, מישאו אוכל, היית דורש אותו; ברם, לאלוהיכם קרבנותיו אינם מוגשים, הוא אינו מקבל את שלו, אנשים נהרגים ועדיין אתה חושב שאלוהים יעזור לכם?).
25. מי יראה ולא יבכה — *quis haec videns non ingemescat* — דברי המחבר.
26. ועודך מדבר כי אלהים בעזרנו — עיין המובאה שבהערה לשורה 22.
27. אמנם נאה לגיבורים וכו' — *nec reprehenderem quod pugnares pro patria, si nollem* — *parcere, si nollem patriam vestram aut templum vestrum reservare* (אילו לא היה רצוני לחוס על המולדת ולשמור עליה ועל בית המקדש, לא היו לי טענות שאתה נלחם בעד המולדת).
31. כי מי בכל הגוים וכו' — הוסיף המחבר.
32. הלא הלך וכו' — הג' ה' 31, 2 (עמ' 371). *Hannibal* — קרטגינא — *Carthago*.
34. ואחר כל זאת וכו' — במקור נאמר שהרומיים חסו על העיר קארטגו והמחבר טעה ולא זכר בדיוק מה שהוא עצמו סיפר על מות חניבעל בפרק כ"א 53—56, ועיין שם, הערה לשורה 53.
35. וכן עשינו לאנטיאוכוס וכו' — במקור נאמר שהרומיים חסו על אנטיוכיה, ועיין גם את ההערה הקודמת.

הלא אתם שומרים משמרת יכניה מלככם על אשר חמלה נפשו על היכל
 הקודש ומקדש אלהיכם לבלתי העשותו שממה ויחמול עליכם לבלתי
 לכת בשבי או למות בחרב, ויסגר נפשו וביתו ביד מלך כשדים למען
 חשוך אתכם מיד הגוים — ואתם לא חמלתם. ועתה הנני כורת לכם
 40 את הברית הזאת לפני אלהי הבית הזה והיה לעד ביני וביניכם ונתתי
 לכם את יוסף ומקצת שריי הנכבדים והיו בידכם לעירבון והשלמתם עמנו
 והטיתם את שכמכם והכנעתם את עורפכם לעבוד אותנו ככל הגוים וחיו
 ולא תמותו ועבודת מקדש אלהיכם לא תשביתו. ויבך יוסף לעיני שרי
 הפריצים בכי גדול על דברי טיטוס על אשר חמל עליהם.
 45 וכאשר ראה יוסף כי לא יוכל להטותם אל השלום, ויען ויאמר אל שרי
 הפריצים: אינני תמיה מן העיר הזאת אשר היא הולכת להיות שממה,
 כי ידעתי כי בא קיצה, אך תמיה אני מכם כי אתם תקראו ותבינו את
 ספר חזון דניאל, כי כל דבריו הנה באו, הלא שבת התמיד ונכרת הכהן
 המשיח ויעמדו כל דברי דניאל ועיניכם רואות ולבבכם לא יאמין.

36. הלא אתם שומרים וכו' — הג' ה' 31, 2 (עמ' 372).

הלא אתם שומרים משמרת יכניה מלככם — Iechonias "שאתם שומרים על זכרו" (celebratur a) (vobis eius memoria)

38. מלך כשדים — כן תיקן המחבר. במקור נזכרים, מתוך טעות, הפרסים.

39. ועתה הנני כורת וכו' — vadem tibi sponsionis nostrae Iosephum damus... non pudet. אינני מתבייש לחפש לי בן-ערוכה, לתת ערבון פן אהיה
 אני, הרוצה לחוס על העיר, למשחיתה. המחבר הבין את מליצת המקור כהצעה רצינית של טיטוס.

43. ויבך יוסף וכו' — הג' ה' 31, 2.

44. על אשר חמל עליהם — דברי המחבר.

45. וכאשר ראה וכו' — הג' ה' 31, 2.

46. אינני תמיה — non mirum.

47. אך תמיה אני — sed mirum.

48. ספר חזון דניאל וכו' — quid enim aliud clamat Daniel? non enim quod iam factum erat sed quod futurum prophetabat. quae est abominatio desolationis, quam vociferatus
 est venientibus Romanis fore, nisi ista quae nunc imminent
 שהרי הוא לא ניבא את מה שכבר קרה, אלא את מה שעתיד לקרות. מה הוא השיקוץ המשומם אשר
 אמר שיבוא עם בוא הרומיים, אם לא הדברים אשר עלולים לקרות עתה?
 שבת התמיד ונכרת הכהן המשיח — במקום השיקוץ המשומם (דניאל ט' כ"ז, י"א ל"א; י"ב
 י"א) שמזכיר הגסיפוס (עיין ההערה הקודמת), מזכיר המחבר את דברי דניאל ט' כ"ז—כ"ז; י"ב י"א.
 את הפסוקים מדניאל שהביא יוסיפון, נוהגים לפרש על חורבן הבית. — הצירוף "שבת התמיד" נוצר
 מ"ישבית זבח ומנחה" (דניאל ט' כ"ז) ו"הוסר התמיד" (דניאל י"ב י"א); תענית ד' ו': "בטל
 התמיד".

ונכרת הכהן המשיח — בדניאל ט' כ"ו "יכרת משיח ואין לו", והמחבר מפרש את המשיח כ"כהן
 המשיח" כדי לסתור את הפירוש הנוצרי, שלפיו המשיח שבדניאל הוא ישו הנוצרי, והמחבר מפרש
 את הפסוק על מות אחד הכוהנים הגדולים, אולי על מות ענני הכהן. — בגישה דומה דוגל גם רבי
 סעדיה גאון ב"אמונות ודעות", ח', ח' (תרגום דוד קאפח, תש"ל, עמ' רנ"ח—רנ"ט). הוא עונה

50 ויהי ככלות יוסף לדבר והפריצים הקשו לבבם ולא שמו את דבריו על לבם, אך יצאו ביום ההוא רבים מבני הכהנים והשועים וילכו אל מחנה רומנים ויהיו שמה. וישלחם טיטוס אל גושנה ויתנה להם לאחוזה ויצו לכלכלם שמה ולשמור עליהם לבלתי הרע להם גדודי רומנים. ורבים בקשו לצאת מירושלם ולא הניחום הפריצים לצאת, כי מי יודע אולי נפקד עוונם להיספות עם העיר ועם יתר אחיהם. ויסגרו הפריצים את מוצאי ההיכל והעיר לבלתי תת איש לצאת אל מחנה רומנים. ויודע לטיטוס כי רבים מן היהודים מבקשים לצאת ולהמלט אליו והפריצים מונעים אותם, ויקרב טיטוס אל פירצת החומה ויוסף עמו. ויהי כראות העם את יוסף ויבכו בכי גדול ויאמרו: יודעים אנו את עווננו אשר מעלנו ואת חמלת בן המלך אשר יחמול עלינו ונבקש לצאת ולהמלט אליו ואין לאל ידינו כי הפריצים מונעים אותנו. ויהי כשמוע הפריצים את דבריהם אשר היו מכבדים לטיטוס, וירוצו אליהם בחרבות להמיתם, ורומנים רצו להצילם. ותתגר עוד מלחמה בקרב ההיכל בין רומנים ובין היהודים, ורומנים נלחצו אל בית קודש הקדשים להימלט שמה וירדפו היהודים אחריהם

לנוצרים, בין השאר, באומרו ש"הכוונה בדבר זה אינה אדם מסויים בעצמו, אלא הכוונה בו כהן משוח".

51. אך יצאו וכו' — הג' ה' 33, 1.

מבני הכהנים והשועים — *viri sacerdotes cum filiis et alii splendidioris familiae viri* (כוהנים עם בניהם ואנשים אחרים ממשפחה טובה).

52. גושנה — *Gofna*, אולם שני כתבי־יד גורסים *Gosna*, וכן היה גם בכתב־היד הלאטיני שבידי המחבר (הטעות נוצרה בגלל הדמיון בין *f* ל־*s* בכתב המינוסקולים).

54. כי מי יודע וכו' — *et forte quaedam inclinatio mentium erat, ne plures eriperentur futurae eversioni* (ואולי היתה בכך כוונה, כדי שרבים לא יינצלו מן ההרס הקרב). המקור מדבר, כנראה, על כוונת הפריצים, אך המחבר מייחס זאת להשגחה.

55. ויסגרו הפריצים וכו' — הוסיף המחבר.

57. ויודע לטיטוס וכו' — הג' ה' 33, 2.

58. ויקרב טיטוס — לפי המקור ציווה טיטוס שיוסף עם הנמלטים יקברו אל חומת העיר, אך המקור אינו ברור, ואולי אף נפלה שגיאה בכתב־היד הלאטיני שבידי המחבר, שבגללה לא הבין המחבר את כוונת הכתוב.

59. ויהי כראות העם וכו' — לפי המקור, יעצו הנמלטים בבכי לאנשי ירושלים להיכנע, ועיין ההערה הקודמת.

ויאמרו וכו' — לפי המקור, אומרים הנמלטים דברים דומים אל אנשי ירושלים, ולא העם אשר בירושלים, וע' ההערה הקודמת.

יודעים אנו את עווננו אשר מעלנו — הוסיף המחבר, כי חשב שהדוברים הם אנשי ירושלים, ועיין ההערה הקודמת.

60. ונבקש לצאת וכו' — הוסיף המחבר, ועיין ההערה הקודמת.

64. ותתגר עוד מלחמה וכו' — הג' ה' 34, 1 בעיבוד חופשי.

וימיתום שמה בתוך הקודש. ו ויקרא טיטוס מחוץ להיכל אל יוחנן בקול גדול ויוחנן בתוך ההיכל ויאמר לו טיטוס: הלא כתוב בתורת אלהיכם והזר הקרב יומת בעבור המקדש הזה כי לא יקרב לשם רק הכהן הגדול לבדו אחת בשנה כי קודש קדשים הוא והנמלט אליו לא תחיון, אף כי 70 תשפכו שם דם ערילים אשר הם תיעבים לכם וגם דם יהודים אחיכם. ו ויי אלהיכם יהיה בי עד כי לא אבייתי ואהבתי לנתון את הבית הזה, כי ידיכם ומעשיכם הרעים ינתצוהו. כי מי יתן והייתם נאותים להשלים עמנו והיינו מכבדים את ההיכל הזה והלכנו מעליכם, אך חזק לבבכם כברזל לרעתכם.

75 וירא טיטוס כי אין מקשיב אל דבריו וילך ויבחר מכל גיבוריו שלשים אלף גיבורים ברורים למלחמה ויצום ללכת אל העזרה חצר הקודש. ויבקש לרדת עמהם וימנעוהו שריו ויאמרו לו: עמוד לך במקום גבוה והיה כאשר יראוך הגיבורים וחיזקו לבבם ונלחמו ולא תלך אל העזרה פן תספה עם הנוספים ואבדנו כלנו. ו ויפקוד טיטוס את קיריאלים 80 על שלשים אלף הגיבורים אשר שלח לבוא אל העזרה על היהודים לילה בעודם שוכבים ועייפים להכותם. ו והיהודים שמו משמרות וידעו כי רומנים באים עליהם ויקומו ויציצו לקראת רומנים כל הלילה ולא נלחמו, כי מי ילחם בנשף כי אין אדם מכיר את רעהו. ויהי בהיות הבקר ויחלקו היהודים את המשמרות על שערי העזרה וילחמו 85 על השערים מלחמה גדולה ותחזק המלחמה שבעת ימים. ויהי כי תחזק יד רומנים וילחצו את היהודים אל תוך העזרה וירדפו אחריהם; ובהתחזק

66. ויקרא טיטוס וכו' — הג' ה' 34, 2. מחוץ להיכל — הוסיף המחבר. בקול גדול — הוסיף המחבר.

67. ויוחנן בתוך ההיכל — הוסיף המחבר.

הלא כתוב בתורת אלהיכם והזר הקרב יומת — scribitis ut nullus ingrediatur advena, nullus peregrinus introeat (הרי כתבתם ששום נוכרי לא ייכנס ושום זר לא יבוא). המקור רומז לכתובת שאסרה כניסת זרים להיכל, אך המחבר חשב שמקורו רומז לדברי התורה.

68. כי לא יקרב וכו' — דברי המחבר.

71. ויי אלהיכם יהיה בי עד — testificor

כי לא אבייתי וכו' — עיבוד חופשי של המקור.

75. וירא טיטוס וכו' — הג' ה' 35, 1.

שלשים אלף גיבורים ברורים למלחמה — במקור triginta electi vivi (שלושים איש נבחרים).

79. קיריאלים — Cerealis. על שלשים אלף הגיבורים — הוסיף המחבר, ועיין הערה לשורה 75.

81. והיהודים שמו משמרות וכו' — הג' ה' 35, 2.

82. ולא נלחמו — כך כתב המחבר, ולא דייק בקריאת מקורו.

83. כי מי ילחם וכו' — quis enim nocte discerneret socio an hosti occurreret (מי יבחין בלילה אם הוא נפגש עם חבר או עם אויב?).

84. ויהי בהיות הבקר וכו' — הג' ה' 36, 1 בעיבוד חופשי ובהרחבה.

יד היהודים, יגרשו רומנים מתוך העזרה וירדפום עד אנטוניה. כן היו עושים שבעת ימי המלחמה. ו אחרי כן צוה טיטוס ויחדלו רומנים מן המלחמה ויסורו מעל היהודים כי צוה טיטוס לנתון חומת אנטוניה למען 90 הרחיב מקום לכל חיל מחנהו, ויעשו כן.

[פה. מלחמת הבירנה]

1 והרעב כבד מאד בירושלם ואין מחיה, והיהודים החלו לצאת כל איש אשר יחזק ליבו ללכת לגנוב ממחנה רומנים לילה סוסים וחמורים או כל בהמה לאכול להיות להם למחיה. ו ויהי כעשות היהודים כן מיום אל יום, וישימו רומנים משמרות סביב למחניהם מפני שודדי היהודים. 5 ויראו היהודים כי שמו משמרות, ואין מי יוכל לגנוב עוד.

בעת ההיא יצאו מקצת בחורי היהודים חגורים כלי מלחמתם ויבאו אל שער הקדים ויהרסו את הקיר אשר בנה טיטוס, כי בנה טיטוס חומה בגן הפרדס נוכח שער הקדים למען לא יצאו היהודים פתאום ויכו במחנהו כאשר עשו מימים ימימה.

10 ויצאו הבחורים ההמה מן המקום אשר הרסו ויעלו משם אל הר הזיתים וימצאו שם בהמה רבה סוסים ופרדים וחמורים הרבה מאד ויכו את השומרים לפי חרב וינהגו את כל אשר יכולו. ויריעו ויראו מחנה רומנים כי נהגו היהודים בהמתם, ויקומו וירוצו אחריהם למלחמה. ו והבחורים ההם נחלקו לשתי מחלקות: האחת נהגו הבהמות והאחת עמדו על הדרך

87. יגרשו רומנים וכו' — הוסיף המחבר.

89. כי צוה טיטוס וכו' — הג' ה' 36, 1.

1. והרעב וכו' — הג' ה' 36, 1.

2. וחמורים — במקור mulus (פרדה).

4. וישימו רומנים משמרות סביב למחניהם — לפי המקור טיטוס הוציא להורג כמה מחייליו שנשדדו להם הסוסים או החמורים, ולכן נזהרו הרומיים מפני הגניבות.

6. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 36, 2. חגורים כלי מלחמתם — סבר המחבר.

אל שער הקדים — שיער המחבר, משום שבהמשך מדובר על הר הזיתים (שורה 10), הנמצא, כידוע, מזרחה מן העיר.

7. הקיר אשר בנה טיטוס וכו' — murus quem circa pomerium Titus duxerat (קיר אשר בנה אותו טיטוס סביב החומה). בשני כתבי־יד כתוב במקום pomerium (המקום הריק שמשני צדי החומה) pomarium (גן עצי פרי), וכן היה כתוב גם בכתב־היד שבידי המחבר, ולכן הוא מדבר על החומה אשר בנה טיטוס "בגן הפרדס". בקהלת ב' ה' מתורגמת המלה "פרדסים" ב־pomaria.

8. נוכח שער הקדים — סבר המחבר, ועיין הערה לשורה 6. למען לא יצאו וכו' — הג' ה' 36, 2.

10. אל הר הזיתים — ad montem Oliveti.

11. וימצאו שם וכו' — הוסיף המחבר.

13. ויקומו וירוצו אחריהם למלחמה — לפי המקור. והבחורים וכו' — הוסיף המחבר.

15 לנוכח רומנים. ויעשו שם מלחמה גדולה, כי היהודים נלחמים על נפשם מפני הרעב למען הציל להם מחיה; ורומנים נלחמים על החרפה אשר נעשתה להם, ויפלו שם חללים רבים. ויקומו המון כל הגוים אשר במחנה רומנים לבוא על הבחורים ההם, והמה ראו כי העם רב עליהם וימלטו העירה. וירדפו אחריהם גדודי רומנים ולא לכדום, רק נלכד אחד מנעריהם חי ויביאוהו אל טיטוס. ושם האיש אשר לכד את הנער פידאניוס. ויתגאו גיבורי רומנים ויהללו את פידאניוס כי גדל בעיני טיטוס.

ויהי בבחורים ההמה איש נבזה קצר קומה ושמו יונתן, ויסב פניו ויפן אחור וירא והנה פידאניוס לכד הנער, וימלא חמה ויעמוד אצל קבר יוחנן הכהן מחוץ לעיר נוכח מחנה רומנים, ויקרא אל טיטוס ואל כל מחנהו ויאמר: מי בכם גיבור מלחמה ויגש אלי, כי דברי פי תעשינה ידיי ויוודע למי הגבורה כיום הזה, אם לרומנים אם ליהודים. ויהי כנתעב בעיני רומנים ויבזוהו בעיניהם וגם יראו מגשת אליו כי אמרו: אם נמיתנו, לא תחשב לנו גבורה כי נבזה הוא, ואם ימית ממנו, והיתה לנו לחרפה.

ויעז יונתן ויאמר אליהם: מה תחשב גבורת רומנים לפנינו בכל מקום מלחמה? הלא נגפתם לפנינו ונך אתכם כשפחותינו ותפנו לנו מפנינו. ועתה מה אתם נחשבים לולי הגוים אשר הם נוספים עליכם בכל יום

15. ויעשו שם מלחמה גדולה וכו' — כן במקור.

16. הרעב — *fames*. החרפה אשר נעשתה להם — *pudor*. (ביזיון) כלומר, הם התביישו להפסיד.

17. ויפלו שם חללים רבים — הוסיף המחבר.

ויקומו המון כל הגוים וכו' — *sed confluentibus Romanis repelluntur Iudaei atque ad urbis suae muros reflectuntur* (אך הרומיים נתקלו וגירשו את היהודים, ואלה פנו אל חומות עירם). המחבר הוסיף, כדרכו, את "המון כל הגוים", כי לדעתו נוצחו היהודים רק הודות לעזרת בעלי-הברית של הרומיים, ועיין גם במובאה שבהערה לשורה 33.

19. וירדפו אחריהם וכו' — הג' ה' 36, 2.

21. פידאניוס — *Pedanius*.

ויתגאו גיבורי רומנים וכו' — במקור מדובר על *gloriosa rapina* (השלל המהולל).

23. ויהי בבחורים ההמה וכו' — הג' ה' 37, 2.

בבחורים ההמה — המחבר מקשר את הסיפור הבא עם הסיפור הקודם.

איש נבזה קצר קומה — *exiguus corpore, despectu dignior* (קצר קומה וראוי לבזיון).

ויסב פניו וכו' — הוסיף המחבר כדי לקשור את הסיפור עם הסיפור הקודם.

24. ויעמוד וכו' — הג' ה' 37, 2. אצל קבר יוחנן כהן — *iuxta Iohannis sepulchrum*.

25. מחוץ לעיר — הוסיף המחבר.

ויקרא אל טיטוס וכו' — *provocabat Romanos, ut secum qui vellet manu decerneret* (הוא קרא לרומיים שמישהו מהם יתנדב להילחם עמו).

27. ויהי כנתעב וכו' — המחבר מעבד את מקורו.

33. ועתה מה אתם נחשבים וכו' — *quod non suis viribus sed alienis auxiliis Romani inni-*

ויום מסביב ועוזרים לכם כי מאז הייתם לנו למאכל, כי אותנו אכלתנו
 35 חרבנו כי כלינו איש את רעהו ואיש את אחיו לרעתנו, על כן נשארנו
 מתי מספר. ועתה מי בכל גיבוריכם אשר מלאו לבו לבוא אלי, ואני
 הוא הנבזה מכל היהודים, למען תדעון כי לנו עוצם הגבורה.
 ויתנדב לבוא אליו אחד מגיבורי טיטוס ושמו פודנס (וכן ידמה כי הוא
 פידאניוס אשר לכד הנער חי ויוליכהו אל טיטוס). ויהי בגשת פודנס
 40 אל יונתן ויפגע בו יונתן וימיתהו. על כן הנחיל פודנס את יונתן בגבורה
 ואת רומנים הנחיל בבושט וחרפה.
 וגם יונתן בהכותו את פודנס לא נתן הוד לאלהים כי גבה לבו והחל
 לרקד ולהוכיח רומנים ויאמר: הגישו נא אלי עוד אחר ואמיתנו. והוא
 מרקד ומחרף רומנים והנה פוריון הרומי יורהו בחץ וימיתהו. ונאה
 45 לאדם בהמית את אויבו לבלתי שמוח ולהגביה לבו כי אם ליתן שבח
 והלל לאל אשר הצילו מיד אויבו, כי מי יודע מה יהיה באחרונה.
 ויהי אחרי כן ויראו היהודים כי נפרצה גם חומת ההיכל ושלשת חומות
 העיר וידעו כי אין תקווה, ויועצו יחדיו מה לעשות.
 ותהי בצד ההיכל בירנה אחת מאשר בנה המלך שלמה גדולה מאד

terentur, nec Iudaeos bello hostium sed domesticis afflictos seditionibus
 כוחם, אלא על כוחות-עזר זרים הסתמכו הרומיים, ולא נפגעו היהודים במלחמה באויב אלא במלחמות
 הפנימיות).

38. ויתנדב לבוא וכו' — הג' ה' 37, 2.

פודנס — Pudens

וכן ידמה וכו' — השערת המחבר, ש-Pudens זהה עם Pedanius שעליו מדובר קודם (עיין שורה
 21), אין לה שחר.

39. ויהי בגשת וכו' — הג' ה' 37, 2.

40. הנחיל — reliquit.

42. לא נתן הוד לאלהים כי גבה לבו — דברי המחבר, ועיין ההערה לשורה 44.

והחל לרקד — tripudiat atque exultat.

43. ולהוכיח רומנים וכו' — הוסיף המחבר. והוא מרקד וכו' — הג' ה' 37, 2.

44. פוריון — במקור Priscum .centurionem . excitavit. (הוא עורר נגדו את פריסקוס הקנטוריון).

השם Priscum מופיע בכמה כתבי-יד בצורה משובשת prius eum (קודם אותו) או priuscum
 (קודם). שיבוש כזה או שיבוש דומה היה בכתב-היד הלאטיני שבידי המחבר, ולכן לא יכול להכיר
 ש-Priscus הוא שם האיש. לעומת זאת הוא חיפש את שם האיש במלה centurionem (את הקנטור-
 יון). מלה זו היתה גם היא, כנראה, משובשת בכתב-היד הלאטיני שבידי המחבר: כנראה בצורה
 purionem, ומכאן השם "פוריון" שביוסיפון.

ונאה לאדם וכו' — neminem inrationabiliter insultare oportere, ubi victoris et victi con-
 ditio incerta, donec bellum clauditur (ונאה שלא יתגאה אדם בחוסר-תבונה לפני תום המלחמה,
 כשגורל המנצח והמנוצח גם יחד אינו בטוח). המחבר עיבד את דברי מקורו בעיקר מנקודת-ראות
 דתית. דברי עיון כאלה של המחבר נמצאים גם בפרק ע"ה, 27, פ"ג, 50.

47. ויהי אחרי כן וכו' — הג' ה' 38, 1 בעיבוד חופשי.

49. ותהי בצד ההיכל וכו' — הג' ה' 38, 2: Solomonis porticus (סטיו של שלמה). המחבר מתרגם

50 ויוסיפו מלכי בית שיני להגביה קירותיה בעצי ארזים ולכסותה בארזים ותהי הבירנה גדולה מאד. וילכו היהודים ויטיחו את עצי הארזים אשר לברינה טיחת שריפה זפת וגופרית ונפט וירבו להטיח אותם. וילכו ויעוררו את רומנים לבוא אל ההיכל למלחמה והם ניגפו לפני רומנים אל פאת הבירנה. ורומנים רדפו ויבואו אחריהם בבירנה, והם יצאו 55 ממקום אחר; וגם יתר רומנים אשר רדפו אחריהם, הביאו סולמות ויסמכו אל קיר הבירנה ויעלו על הגג כי אמרו: נלכדה הבירנה! ויהי כאשר נמלאה הבירנה רומנים מבית וממעל, ויתנדב אחד מן היהודים, והוא היה נחבא בתוך הבירנה, וישלח אש בעצי ארזים אשר טחו היהודים וילהטו כולם. ותלהט האש את כל העם הנמצאים מרומנים 60 בתוך הבירנה והיהודי נמלט. ותלך האש הלך וגדול עד לשמים ואין לרומנים מנוס כי הקיפה עליהם האש הגדולה. והיהודים עומדים מחוץ לבירנה מסביב בכל כלי מלחמתם לבלתי תת אחד מהם להמלט, וישרפו שם כל אשר באו שם מרומנים עד תומם ויהיו הנשרפים שם חיל גדול מאד.

65 וישמע טיטוס את צעקת הנשרפים וירץ הוא וגיבוריו ולא יכלו להושיעם כי גדלה האש מאד. ויחל טיטוס לבכות בכי גדול הוא ואנשיו; ואשר היו ממעל לגג הבירנה בראותם את אדוניהם טיטוס נוכחם בוכה, והאש הבדילה בין הבירנה ובין טיטוס והם נפלו לפני טיטוס ממעל הגג וימותו

את המלה porticus כ"בירנה", כלומר מגדל. במקרא "בירניות", דברי הימים ב', י"ז י"ב, כ"ז ד' מובנה מצודה מוקפת חומות —, ואילו בפרק נ', 82 "בירנה" היא תרגום של theatrum, ועיין גם בפרק מ"ט, 19. — הזכרת המלך שלמה במקור ('סטיו של שלמה') גרמה לכך, שהמחבר שיער שאת הבירנה 'בנה המלך שלמה'. לעניין הלשון ראוי להביא את דברי הפייטן הקדום ממגנצא (נולד בשנת 950 בערך) והוא רבי שמעון ב"ר יצחק (הוצ' א. מ. הברמן, ברלין תר"ץ, עמ' קס"א) האומר על האבירים הנוצרים כי 'אלה ברמחים ומרונות שחוזים ואלה ברבי בירניות אחוזים'.

גדולה מאד וכו' — פרטים אלה הם פרי דמיונו של המחבר.

51. וילכו היהודים וכו' — הג' ה' 38, 2.

עצי הארזים — דברי המחבר שהניח (עיין הערה לשורה 49) שאת הבירנה בנה המלך שלמה ומכאן השערתו על 'עצי הארזים אשר לבירנה'.

52. זפת וגופרית ונפט — pice ac bitumine

53. ויעוררו — sollicitant . . excitant

54. והם יצאו ממקום אחר — סבר המחבר.

56. כי אמרו: נלכדה הבירנה — הוסיף המחבר.

57. ויתנדב אחד מן היהודים וכו' — את הפרט הסיפורי הוסיף המחבר.

58. וישלח אש וכו' — הג' ה' 38, 2. בעצי ארזים — דברי המחבר, ועיין הערה לשורה 51.

60. והיהודי נמלט — הוסיף המחבר, ועיין הערה לשורה 57. עד לשמים — דברי המחבר.

66. לבכות בכי גדול — לפי המקור הוא ריחם על חייליו (miserans), וכן מדובר במקור על כאבו (dolor) של טיטוס.

67. נוכחם בוכה — עיין הערה הקודמת.

גם הם כי אמרו: נמות לפני טיטוס, כי גבוה היה הגג מאד ואין לרדת
 70 והאש אכלה את העצים. ו והיהודים עומדים נוכח שערי הבירנה, והיה
 כאשר יראו כי ימלט איש מן השריפה וינס לצאת השערה מפני האש,
 ויפגשו היהודי בחרב ויכהו וימת. ככה עשו לכל פליטיהם עד כלה.
 ויהי שם בתוך השריפה איש מגדולי רומנים ממשפחת מלכים ושמו
 לונגוס, ויקראו היהודים אותו לאמר: המלטה נא אלינו וחיית ולא
 75 תמות. ו יבקש לצאת וירא כי לא יחיו כל הנמלט אליהם וישלוח חרבו
 ויתקענה בבטנו וימת.

ויהי שם בתוך השריפה איש מגדולי רומנים ושמו ארטוריוס. וירא והנה
 רעיהו עומד מרחוק למולו מחוץ לבירנה ושמו לוקיוס. ויקרא אליו
 ארטוריוס מתוך האש: אחי אחי, רץ והציליני! ו יען לוקיוס לארטוריוס:
 80 ואיך אוכל להצילך מתוך האש הגדולה הזאת? ו יען ארטוריוס ויאמר
 ללוקיוס: אחי עמוד נא ואפלה אליך וקיבלתני, והיה בנופלי אליך אם
 אמות, תירש את נחלתי, ואם אני אחיה ואתה תמות, ירשו בניך את
 נחלתי. ו וירץ לוקיוס ויעמוד בתחתית קיר הבירנה, וארטוריוס נפל
 עליו מעל הגג, ובנופלו עליו מתו שניהם. ויצו טיטוס ויכתבו את שבועתם
 85 ואת בריתם אשר כרתו לפני מותם ויכתבו בדם על החרב להיות להם
 לקינה. ונעשתה שם נקמה גדולה בגיבורי רומנים.

73. ויהי שם וכו' — הג' ה' 39, 1.
 ממשפחת מלכים — *vir egregiae virtutis* (גיבור מצוין). ונראה שכתב־ידו של המחבר גרס *vir et regiae virtutis* (איש בעל גבורת מלך).
 74. לונגוס — *Longus*.
 75. ויבקש לצאת וכו' — לפי המקור העדיף לונגוס להרוג את עצמו בחרבו מלעבור אל היהודים.
 77. איש מגדולי רומנים — הוסיף המחבר. ארטוריוס — *Artorius*.
 78. לוקיוס — *Lucius*.
 ויקרא אליו וכו' — *heres mihi eris, si me decidentem exceperis* (צעק . . . :
 תהיה יורשי אם תקבל אותי בשעת נפילתי).
 83. וירץ לוקיוס וכו' — *at ille miserandus occurrit ruenti atque in se morituri necem transfudit. vere bellicum testamentum, non atramento scriptum sed sanguine, nec in charta sed in mucrone, quod heredem praemisit* (והאומלל רץ לקראת הנופל והעביר על
 עצמו את המוות של זה ההולך למות. זו היתה באמת צוואה מלחמתית, כתובה לא בדיו אלא בדם, לא
 על נייר אלא על חרב, והיורש מת לפני המוריש).
 84. מתו שניהם — לפי המקור (ע' המובאה שבהערה הקודמת) מת רק לוקיוס.
 ויצו טיטוס — המחבר פירש לא נכון את דברי הריטוריקה שבמקורו (עיין המובאה שבהערה לשורה
 83).
 85. ואת בריתם — במקור (עיין הערה לשורה 83) *testamentum*; המחבר מתרגם את המלה הלא־
 טינית *testamentum* (צוואה) כ"ברית" בהשפעת *Novum testamentum* (הברית החדשה), ועיין
 הערות לפרק נ"ה, 1, נ"ו, 10.
 86. ונעשתה שם וכו' — הוסיף המחבר.

ותלך האש הלך ושרוף את כל הבירנה עד מקום בית חיזקיהו מלך יהודה אשר היה קרוב להיכל. ו ורומנים נסו מן ההיכל ומן העיר וילכו אל מחניהם, וימעט מספר המונם כי כילתה אותם ירושלם.

90 ויאספו עוד גוים רבים לעזרת רומנים אל טיטוס, ויחנו סביב לירושלם כי אמרו: לא נוכל ללכוד את ירושלם בחרב כי אם ברעב ויצורו עליה מסביב ואין בקרב ירושלם כל מחיה.

[פ.ו. מעשה אכזר של אם]

1 ותהי בירושלם אשה אחת מבנות הנדיבים ושמה מרים והיא היתה מעבר לירדן. ו ובהתחזק המלחמה בימי בספסינוס עלתה אל ירושלם עם העולים ותעל עם עבדיה ושפחותיה ועושר רב עמה.

ויהי בהיות הרעב בירושלם ויחפשו הפריצים את הבתים למצוא מחיה 5 ויבואו אל בית האשה ההיא ויקחו את כל אשר לה מאוכל ועד מחיה. ו ויהי בהכבד עליה הרעב שאלה נפשה למות ולא בא קיצה, ותחל האשה ללקט מן הארץ כל אשר תמצא מקש ועד תבן לאכול ואיין.

ויהי לה בן אחד, ויהי כאשר חזק עליה הרעב וירד אל חדרי מוחות עצמותיה ויהפכו לאכזריות כל רחמיה. ו וכשמוע האשה קול הנער בוכה 10 ללחם נוכחה ואיין, ותאמר: מה אעשה לך בני כי מסביב חרון ומכל פינה רעב ומחוז תשכל חרב ומחדרים אימה, גם הפריצים הגבירו, גם אויבינו גברו חיל והנה שריפה והנה מפולת והנה רעב והנה דבר, ואין לאל ידי

87. ותלך האש וכו' — הג' ה' 39, 1.

חיזקיהו מלך יהודה — Ezechias rex.

88. ורומנים נסו וכו' — הוסיף המחבר.

92. ואין בקרב ירושלם כל מחיה — הג' ה' 39, 2.

הסיפור הזה של יוסיפון שימש נושא לקינה ליום תשעה-באב, שנתחברה על-ידי רבי ישראל נאג'ארה (זמירות ישראל, הוצ' יהודה פריס-חורב, מחברות לספרות, תל-אביב תש"ו, עמ' 474—479).

1. ותהי בירושלם וכו' — הג' ה' 40, 1.

מבנות הנדיבים — de locupletissimis feminis (מן הנשים העשירות ביותר). מרים — Maria מעבר הירדן — trans Iordanem

3. עם עבדיה ושפחותיה — הוסיף המחבר

6. שאלה נפשה למות — volebat mori (חפצה למות).

7. מקש ועד תבן — paleae (קש).

8. וירד אל חדרי מוחות עצמותיה — saeva fames intimis se infudit medullis (הרעב העז חדר לתוך מוחות עצמותיה).

9. וכשמוע האשה קול הנער בוכה — vagitu eius excita (בכי הילד עורר אותה).

10. מה אעשה לך בני — quid tibi faciam parvule.

11. ומחוז תשכל חרב ומחדרים אימה — דברים ל"ב כ"ה.

12. מפולת — ruinae. והנה דבר — הוסיף המחבר.

להאכילך בני. ו ואם אמות, למי אעזבך ואתה קטון. והייתי מייחלת אליך למען תיגדל ותכלכל את שיבתי וביום מותי תקברני, או אם תמות אתה לפני מותי, הייתי קוברת אותך בכבוד כאם לבן בטנה. ו ועתה בני מה אעשה לך כי אין קבר לקברך ואתה חי נחשב כמת. לכה ואבחרה לך קבר בתוך בטני פן יאכלוך הכלבים. ואני אהיה לך לקבר ואתה תהיה לי למחיה; ותחת כבוד אשר היה עליך לכבדיני, האכילני נא את בשרך וכלכל את שיבתי בטרם יאכלך הרעב; ושלם לאמך את אשר נתנה לך, כי ממעיה יצאת ושמה תבוא ואביאך החדרה אשר שם נופחה באפך נשמת חיים; ואשר יצא ממיעיי מתחת, אשיבנו מלמעלה. ו מחמד עיני אשר אהבתיך בכל מאדי, תחייה את נפשי והיית לאמך לאוכלה וגם תהיה לפריצים לחרפה אשר לקחו מחייתנו. ו ועתה בני שמע לקול אמך וסעדתה את נפשי וריחמתני והיה גורלך בגן עדן והיית לי לשובע ולחרפה למען יאמר כי אמו הרגתו ואכלתהו. 25

ויהי כדברה אל בנה כדברים האלה, ותאחו את הילד בידה ותפן אחור ותכרתהו בחרב ותמיתהו ופניה אחורנית ועיניה לא ראו, ותקח את נבלת הילד ותנתחהו ותצלהו ותבשלהו ותאכל, והנשאר שמרה למשמרת. וריח בשר הילד הלך ברחוב ויריחו העם ויאמרו: מה זה ריח בשר צלי? וילך הריח אל שרי הפריצים ויבואו אל בית האשה בחרי אף לאמר אליה: 30 מדוע את תאכלי ואנחנו נמות ברעב? ו ותען האשה ותאמר להם: אל

13. ואם אמות וכו' — *cui te moritura credam aut cui te tantillum relinquam? speraveram* — quod, si adolevisses, me pasceres matrem aut sepelires defunctam, certe, si praevenires obitu, quod ego te pretioso tumulo meis manibus includerem או למי אעזבך בהיותך קטן? והייתי מייחלת כי כשתגדל תכלכל את אמך או אם אמות תקברני, ובוודאי אם תמות אתה לפניי, הייתי קוברת אותך בקבר יקר).
15. ועתה בני מה אעשה לך — *quid agam misera* (מה אעשה אני האומללה). בהמשך הסיפור מרחיב ומעבד המחבר את מקורו.
20. כי ממעיה יצאת וכו' — *in quo domicilio sumisti spiritum, in eo tibi tumulus defuncto* — paratur (באותו מעון בו קיבלת נשמת חיים, שם מוכן לך קבר).
21. ואשר יצא וכו' — את הרעיון הזה הוסיף המחבר על דברי מקורו. מחמד עיני וכו' — הג' ה' 40, 1 (עמ' 383).
22. והיית לאמך וכו' — *esto ergo cibus mihi, furor latronibus* (היה לי למאכל ולפריצים לכעס).
23. ועתה בני וכו' — עיבוד חופשי מאד של דברי המקור.
24. והיה גורלך בגן עדן — הוסיף המחבר.
26. ויהי כדברה וכו' — *haec dicens averso vultu gladium demersit et in frusta filium se-* cans igni imposuit, partem comedit, partem operuit (ויהי כדברה כן ותפן פניה אחורנית ותתקע בו את חרבה ותבתרהו וחלק אכלה וחלק החביאה).
29. וריח בשר הילד וכו' — הג' ה' 40, 2. הלך ברחוב וכו' — הוסיף המחבר.
30. וילך הריח וכו' — הג' ה' 40, 2.

נא יחר אפכם באמתכם! הנה חלקכם שמרתי, שבו נא ואערכה לפניכם את השולחן ואכלתם חלקכם אשר אצלתי לכם. ותערוך לפניהם השולחן ותאמר: אכלו ארוחתכם, והנה חלקכם אשר שמרתי לכם: הנה יד הילד והנה רגלו והנה נתחיו לפניכם. ואל תאמרו 35 כי ילד אשה אחרת הוא כי בני הוא ואנכי ילדתיהו ואנכי אכלתיהו וגם אנכי שמרוני חלקכם. ותשא האשה את קולה במר נהי ובכי ותבך על בנה ותאמר: בני, מה מתוק היית לי בהיותך חי, ובמותך מתקתה לי כי כלכלתני ברעב 40 ואת נפשי החייתה. ותטרף את שיבתי וגם הצלתני מחמת הרוצחים אשר עלו עלי בחרי אף ועתה הנם לי לעמיתים כי ישבו על שולחני. ותאמר להם האשה: אכלו נא, למה זה תיעבתם את מאכלי, אכלו ושבעו כי אנכי השביעני בני, טעמו נא וראו מה מתוק בני. ואל יכמרו רחמיכם יותר ממני ואל ירך לבבכם יותר ממני, כי חרפה היא לאנשי המלחמה 45 להיות לבם רך מלב האשה. ו ואם תמאנו לאכול מזבחי, אני אוכלנו ותהי לכם לחרפה כיום הזה כי גבר לבבי מלבבכם כי כזה השולחן נאה לערוך לפני אנשים גיבורים ככם. כי את הארוחה הזאת אני ערכתיה ולמענכם הוכנה כי אתם גרמתם לי לערוך כשולחן הזה; כי לי היה נאה לכמור רחמי על בני יותר מכם. ועל כי שללתם בי, חוייבתי להאריך את 50 הארוחה הזאת. וישמע הדבר בכל העיר ויתאבלו היהודים מאד, וגם שרי הפריצים נכנעו לדבר הזה כי גדל הדבר בעיניהם וישאלו כל העם איש את נפשו למות,

32. הנה חלקכם שמרתי — *partem vestram vobis servavi*.
 35. הנה יד הילד והנה רגלו והנה נתחיו לפניכם — *ecce pueri manus una, ecce pes eius, ecce dimidium reliqui corporis eius* (הנה יד הילד והנה רגלו והנה חצי גופו).
 38. ותשא האשה את קולה וכו' — הוסיף המחבר.
 בני בני וכו' — *numquam mihi dulcior, fili, fuisti. tibi debeo quod adhuc vivo, tua suavis animam tenuit meam, produxit matri miserae diem mortis. subvenisti in fame, tu munus supremæ senectæ, tu percussorum repressor. venerunt necaturi, convivæ facti sunt* (אף פעם לא מתקת לי, בני, כמו עתה. לך אני חייבת שאני חיה עד עתה. מתיקותך החזיקה את נפשי, הרחיקה לאם האומללה את יום מותה. באת לעזרה בעת רעבונה, אתה מתנת ויקנתי האחרונה, אתה דחית את הרוצחים. הנה הם באו להרוג אותי והפכו לשותפי סעודתי).
 42. ותאמר להם האשה — הוסיף המחבר.
 43. טעמו נא וראו מה מתוק בני — *gustate et videte quia suavis filius meus*.
 47. כי את הארוחה וכו' — *ego quidem tales paravi epulas, sed vos sic epulari matrem fecistis. et me tenebat passio sed vicit necessitas* (אני אמנם הכינתי סעודה כזאת, אבל אתם גרמתם לכך שאם תסעד באופן כזה; אותי עיכבו אמנם רחמים, אך ניצח אותי ההכרח).
 51. וישמע הדבר וכו' — הג' ה' 41, 1.

כי נבהלו מפני הרעה הזאת. ו ויסעו רבים מן העם עם כל אשר להם מירושלם אל מחנה רומנים.

55 ויהי כשמוע טיטוס את הדבר הזה ויירא מאד ויעמוד ויפרוש כפיו אל השמים ויאמר: אלהי השמים, הנסתרות גלויות לך ואתה יודע תעלומות לבי כי לא באתי אל העיר הזאת למלחמה כי אם לקרוא אליה לשלום, וכמה פעמים ביקשתי השלום ולא אבו, והרביתי להתחנן אליהם ולא הטו את אזנם, ובקשתי לחמול עליהם אולי יחיו. ו וכאשר נלחמו איש באחיו, 60 קראוני להצילם, ונבוא ונמצא חיות רעות ואכזרים לאחיהם. ו ועל כל הרעה אשר עשו גדלה הרעה הזאת כי האשה אכלה את בנה. ו וגם אני שמעתי את גבורת העם הזה ואהבתך אשר אהבתם, ותשכן שמך בתוכם, ותבחר מהם חסידים ותעלם אליך השמים, ותקרע להם את הים וינוסו מי ים סוף מפניהם, ומי הירדן נסובו לאחור למענם, וידום השמש להם 65 בהלחמם על אויביהם עד אשר הושעתם, וברכבי אש העליתה את נביאייהם לשמים, ותך המון אשור והם שוכבים על משכבותם. את כל זה ידעתי יי אלהים; ועתה העם הזה אשר אלחם עמם, אמרתי כי עליך בוטחים, והם אינם בוטחים בך. ועתה הנך רואה כי לא בטחו בישועתך כי אם

55. ויהי כשמוע טיטוס וכו' — הג' ה' 41, 2.

ויפרוש כפיו אל השמים — manus ad caelum elevans (הרים ידיו כלפי שמים).

56. אלהי השמים וכו' — הוסיף המחבר.

57. כי לא באתי וכו' — ad bellum quidem venimus, sed non cum hominibus dimicamus. — adversus omnem rabiem beluarum ac ferarum. . decernimus אנו נלחמים עם בני-אדם, אנו נלחמים עם כל האכזריות של חיות וחיות-טרף). ועיין גם דברי המקור בעמ' 385.

60. על כל הרעה וכו' — hoc ultra omnem acerbitatem est, ut membra quae genuit mater vorarit (זה עולה על כל אכזריות, שאם תבלע את האיברים אשר היא ילדה).

61. וגם אני שמעתי וכו' — audieram equidem intolerabilem huius esse populi ferocitatem, qui incredibilibus se opinionibus in omnem excitet insolentiam (גם אני שמעתי שפרא-יות העם הזה היא בלתי-נסבלת, שהם מתעוררים לחוצפה על-ידי השקפות שאי-אפשר להאמין בהן). המקור מביא רשימה של אמונות יהודים כאלה, שגוררות אותם לידי חוצפה. המחבר חשב שהמלה ferocitas (פראיות) שבמקור מובנה כאן "גבורה", ואת רשימת הנפלאות חשב לשבח היהודים בפי טיטוס.

63. ותבחר מהם חסידים ותעלם אליך השמים — de terris ad caelum redire (הם חוזרים מן הארץ השמימה). בהמשך הרשימה רומז המקור לעליית אליהו הנביא. ועיין הערה לשורה 65.

ותקרע להם את הים וכו' — כך במקור.

65. וברכבי אש העליתה את נביאייהם לשמים — raptos in caelum igneis curribus suos (אנשיהם נלקחו השמימה ברכבי אש).

66. ותך המון אשור וכו' — כך במקור, בלי הזכרת אשור.

את כל זה ידעתי יי אלהים — haec compereram (את כל זאת ידעתי).

67. ועתה העם הזה וכו' — הג' 41, 2 (עמ' 385-6), בעבוד חופשי מאד.

בחרבם ובמלחמותם יבטחו ויתגאו על אותותיך ומופתיך אשר עשית
 70 לאבותם הטובים, כי אלה יתגאו ויאמרו כי לא יוכל לנו מושל להכניענו,
 כי הים נקרע לנו והמים המרים המתקו לנו ולחמנו הוריד מן השמים
 ומימינו עלו מן הארץ והירדן נסב אחור לפנינו ושמים דמם בעבורינו
 והם וצבאם נלחמו לעזרתנו. ואלה עשית לאבותם בצדקתם ולאלה על
 רעתם הכית במלחמותינו למען תת ארצם שממה ועריהם חרבה. ועתה
 75 נמהר לצאת מקרב ארצם פן נספה ברעתם כי עינינו רואות את סדום
 אשר בגבולם נהפכת ומימיהם מרים במכות נמרצות. והקשו ליבם
 כברזל כי יאמרו: נדמה לאבותינו אכזרי לבב, כי אברהם אביהם היה לו
 בן אחד ולא נכמרו רחמיו עליו וילך לשוחטו. ואני לא ארשיענו אך
 אפלא, איך לא נכמרו רחמיו על בנו. ומלך אחד ממלכיהם שחט את בתו
 80 יחידתו. ורבים חירופים וגידופים אמר.
 ויהי ככלותו לדבר ויביאו את האיל אל החומה. אז יצאו אליו הרבה משרי
 הפריצים וישלימו עמו.

[פז. שריפת בית המקדש]

1 ויהי שער אחד משערי ההיכל סגור והדלת היתה מצופה בכסף, ויציתו
 רומנים אש בשער וישרפו עצי הדלת ויפול הכסף לארץ. ויהי בפותחם
 את השער ויראו והנה דרך הולכת אל קודש הקדשים. ויצו טיטוס למנוע
 עמו מקודש הקדשים, ויאמר אל אנשיו: חדלו לכם מן הבית הזה עד אשר

74. ועתה נמהר וכו' — *quamdiu igitur in his locis moramur... vidimus et mare mortuum* (כמה זמן נשהה במקומות ההם?... הרי ראינו את ים-המוות).
 76. והקשו את ליבם כברזל וכו' — גם במקור נזכר אברהם באותו אופן.
 78. ואני לא ארשיענו וכו' — *non condemno devotionem, sed quaero pietatem* (לא ארשיע את דביקותו, אך אשאל על אהבתו לבנו).
 79. ומלך אחד וכו' — גם במקור מדובר על העניין (בת יפתח); אולי יש להעדיף את הנוסח, הנמצא בחילופי נוסחאות.
 80. ורבים חירופים וגידופים אמר — המחבר קיצר את דברי טיטוס ודילג על סוף דבריו.
 81. ויהי ככלותו לדבר וכו' — הג' ה' 42, 1.
 הרבה משרי הפריצים — *plerique de ipsis seditionum principibus*

1. ויהי שער אחד וכו' — הג' ה' 42, 1—2, במקור מדובר על שערים.
 2. ויהי בפותחם וכו' — *sic in porticum interiorem aditus patescere* (ובזה נפתחו המבואות לתוך הסטיו הפנימי).
 4. מקודש הקדשים — בהג' ה' 42, 2 מדובר על *interioris vestibuli porticus* (הסטיות של החצר הפנימית).
 ויאמר אל אנשיו וכו' — לפנינו הד של דברי יוסיפוס (מלח' ו' 236—243) על ישיבת ראשי חילות רומי אודות גורל המקדש, והחוקרים מפקפקים, בדרך כלל, אודות מהימנות דברי יוסיפוס, ועיין מלחמות, הוצ' O. Michel ו-B. Bauernfeind, מינכן, 1969, כרך ב', 2, עמ' 173-4; ג. אלון, שרפת

5 תכון לנו עצה. ו ויאמרו שרי רומנים לטיטוס: אם לא ישרף הבית הזה, לא תוכל לכבוש את העם הזה, כי למענו ימותו. ויעמדו שם מגיבוריהם לשמור את קודש הקדשים עד הועצם.

והיהודים ראו כי סרו משם חיל רומנים ויניחו שומרים, וירוצו עליהם בחרב ויכום. ו וכשמוע טיטוס את כל אשר עשו היהודים וינהג את כל גיבוריו וילך עליהם ויך מהם רבים, והנשארים ברחו אל הר ציון.

ויהי ממחרת ויקהלו רומנים וישלחו אש בקודש הקדשים מסביב ויקחו קורות ויעמידום על שערי הזהב אשר לבית קודש הקדשים ויציתו בהם את האש. ויחם הזהב וישרפו עצי הדלתות ויפלו לארץ. ו ויפתח בית קודש הקדשים בחודש החמישי בעשור לחודש, הוא היום אשר נפתח

המקדש, מחקרים א', תשי"ז, עמ' 206—218; י' לוי, עולמות נפגשים, ירושלים, 1960, עמ' 190—194. לדברי יוסיפוס, קדמה לשריפת המקדש מועצת ראשי החיילים, בה היו שתבעו את שריפת הבית מכל מקום, הואיל והוא משמש להם מרכז לישראל ובסיס למרידות, והיו שאמרו: אם ייצאו הימנו הלוחמים היהודיים יימלט, ואם לאו — יישרף, והיו שהכריעו עם טיטוס וגמרו להציל את המקדש מחורבן, ואף אם יילחמו היהודים מתוכו, ואז נעל טיטוס את הישיבה. יש חוקרים החושבים, שיוסיפוס לא סיפר את האמת ושטיטוס צידד באמת בדיעה השנייה. הגסיפוס (ה' 42, 2—4) משנה את דברי מקורו ויודע לספר, שטיטוס שפחד שמא תתפשט השריפה גם לפני הבית, קרא לראשי החילות לאסיפה, לאמר שאין לו מלחמה עם בניינים, אך ראשי החילות טענו כי המקדש ימריץ את היהודים למרד גם בעתיד, ועל כן יש לעקור מכל-וכל את שורשי המרד, ולבסוף דחה טיטוס את דיון המועצה למחרת. אף יוסיפון, מצדו, מעבד את דברי הגסיפוס מקורו. מתוך לשון בלתי-ברורה של מקורו לא הבין שהוא באמת מוסר את תוכן הישיבה, ועל כן הוא סובר שטיטוס רק מזמין את אנשיו לישיבה למחרת היום — היוועצות שנתבטלה מתוך התפתחות שלא היתה רצויה לטיטוס. זה דורש בינתיים שחייליו יחדלו "מן הבית הזה עד אשר תכון לנו עצה". לכך עונים לו לטיטוס "שרי רומנים" תשובה דומה לזו שאצל הגסיפוס, ואף-על-פי-כן הועמדו שם מגיבוריהם לשמור את קודש הקדשים עד הועצם. לדברי יוסיפון הגן אפוא טיטוס למחרת היום על המקדש לא משום שרצה להצילו, אלא משום שעדיין לא נפלה ההכרעה.

5. ויאמרו שרי רומנים וכו' — הג' ה' 42, 3 בעיבוד חופשי.

6. כי למענו ימותו — דברי המחבר.

ויעמדו שם וכו' — על משמרות הרומיים עיין במלח' ו', 4—243, אולם הקירבה יכולה להיות מקרית, ועיין למעלה, ההערה השנייה לשורה 4.

8. והיהודים וכו' — הג' ה' 42, 4.

ויניחו שומרים — הוסיף המחבר ועיין הערה לשורה 6.

10. אל הר ציון — אינו נמצא במקורות. המחבר הוסיף את הר-ציון על דברי מקורו עוד בפרק ס"א 5, פ"ז 10, 83, פ"ח 60.

11. ויהי ממחרת וכו' — הג' ה' 42, 5.

וישלחו אש בקודש הקדשים — *templumque succendere* (להצית את ההיכל). כך בכתבי-יד של הגסיפוס, אך חוקר אחד תיקן וגרס *succedere* (לבוא תחת).

ויקחו וכו' — *unus itaque de Romanis semiustam nactus materiem, quae de fastigio deciderat, adulto igne portae admovit quae aurea nuncupabatur* (אחד הרומיים לקח קורה שרופה-למחצה שנפלה מן הגג, וכשהאש גברה שם אותה בשער, הנקרא שער-הזהב).

13. ויחם הזהב וכו' — כך במקור.

ויפתח וכו' — *in interiora se templi penetralia inseruit ignis* (האש חדרה לפנים ההיכל).

14. בחודש החמישי בעשור לחודש — *decimus dies Loi mensis* (העשירי לחודש לוי). ע' מבוא.

15 בימי הכשדים. ו ויהי בפותחם את השער, הריעו רומנים תרועה גדולה, וירץ טיטוס בכל כוחו למען יכבה האש מקודש הקדשים ולא יכול כי רב העם, ויצעק אליהם ולא הטו אזנם, כי כשטף מים כן באו לרוב והעשו הולך וגדל.

וכאשר ראה טיטוס כי לא יוכל לגרש את העם, שלף חרבו ויחל לגעור בשרי עמו ולהכות בחרב את הנוכרים למען יתגרשו משם ולא יכול. וימותו שם רבים מיתר הגוים אשר באו לעזרתם כי הכם טיטוס, והעם הולך וגדל. ו וטיטוס צעק בהם עד הונחר גרונו ולא יכול עוד לצעוק. והכהנים נלחמים עד בלתי יכולת להרים יד. ו ויהי כראות הכהנים כי אין ישועה, ויפילו נפשם באש אשר בבית קודש הקודשים, ורבים מגיבורי 25 היהודים עמם, וישרפו כי אמרו: אין חיים אחרי שריפת בית קודש יי. ו וטיטוס מכה למנוע ואין שומע לו כי רבו הגוים וייעף וייגע ויפול לארץ מבלי עצור כח. ו ויהי כראותו כי לא יוכל להציל ויקם ויבא אל תוך הקודש לראות את תפארת בית קודש הקדשים וירא את כבוד הבית ואת הדרו ויאמן כי בית אלהים הוא. ו ויאמר: עתה ידעתי כי זה בית אלהי השמים ומשכן כבודו ולא על חנם נלחמו היהודים עליו עד כלה. וגם 30 הגוים הבאים מאפסי ארץ בכסף ובזהב ובכל כלי חמדה להשתחוות

15. הכשדים — Babylonii.

ויוזי בפותחם וכו' — הג' ה' 42, 6.

17. כשטף מים וכו' — דברי המחבר.

19. וכאשר ראה טיטוס וכו' — במקור נאמר רק *vulgus ignobile feriebatur* (ההמון הפשוט הוכה), כלומר נהרגו שם יהודים מפשוטי העם. המחבר הבין את דברי המקור כאילו נהרגו שם "מיתר הגוים אשר באו לעזרתם" של הרומיים, כשטיטוס רצה למנוע אותם מלשרוף את ההיכל. אין אפוא בהגסיפוס שום רמז למצוות טיטוס להכות את המתפרצים להיכל במקלות (עיין מלח' ו' 262).

22. וטיטוס צעק וכו' — עיבוד חופשי של המקור.

23. והכהנים וכו' — דברי המחבר. ויהי כראות וכו' — הג' ה' 43, 1.

26. וטיטוס מכה וכו' — הג' ה' 42, 6 בעיבוד חופשי, ועיין גם הערה לשורה 19.

ויעף וכו' — הג' ה' 43, 1: *Fatigatus itaque clamoribus Caesar gradum rettulit* (לאחר שטיטוס התעייף עלידי צעקותיו, הוא פנה אחורה).

27. ויהי כראותו וכו' — הג' ה' 43, 1.

28. בית קודש הקדשים — כן סבר המחבר. וירא את כבוד הבית וכו' — עיבוד חופשי של דברי המקור.

29. ויאמר וכו' — *cuius gratia motus praecellentiorum fuisse templorum suorum operibus fatebatur... nec immerito tantam fuisse celebritatem loci pronuntiabat, ut eo ex locis omnibus conveniretur, quia tantum non nisi dei summi crederetur esse domicilium...* (בגלל הוד ההיכל הודה טיטוס שהוא עולה בבניינו על היכלי הרומיים... ואף הודה שבצדק היה למקום פרסום כה גדול, עד שבאו אליו מכל מקום, משום שהאמינו שבניין כזה אינו אלא מושב האל העליון... וההיכל הזה כיבדוהו אף העמים הברברים והביאו שמה מתנות).

לאלהי הבית הזה לא על חנם היו באים, כי גדול הוא כבוד הבית הזה
 מהיכל רומנים ומכל היכלי הגוים אשר ראיתי.
 והאש הגבירה ללהט את קודש הקודשים. ויראו שרי הפריצים כי נשרף
 קודש הקודשים, וילכו גם הם וישרפו כל הבתים הנשארים בעיר אשר
 היו מלאים כל הון יקר, ויתר בניין ההיכל הרסו כי אמרו: אחרי אשר
 נשרף בית קודש הקדשים מה חפץ בחיים או להשאיר בית או בניין.
 בעת ההיא עמד אחד מן היהודים וינבא בשקר ויאמר אל הפריצים:
 התחזקו ועמדו בכלי המלחמה, כי עתה יבנה הבית מאליו ולא מיד אדם,
 התאמצו נא והלחמו כי היום הזה יבנה הבית. ויהי כשמוע הפריצים
 כן ויתגרו ברומנים ויכו בהם ויפלו הפריצים. ורבים מדלת העם אשר
 חמלו עליהם בתחילה, המיתום כצאן לטבח, על כי שמעו אל דברי נביא
 השקר ולא שמו לבם לאותות הנעשות בירושלם.
 כי לפני בוא בספסינוס שנה אחת נראה על ההיכל כוכב אחד גדול נוצץ
 כמו חרבות שלופות. ובימים ההם בהיות האות הזה חג הפסח היה וכל
 הלילה ההוא היה ההיכל מאיר ומגיה כאור יומם, וכן היה כל שבעת ימי

34. והאש הגבירה וכו' — הג' ה' 43, 1. את קודש הקודשים — דברי המחבר.
 קודש הקודשים — templum (היכל).
35. אשר היו מלאים כל הון יקר — הוסיף המחבר.
38. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 43, 2. וינבא בשקר — pseudopropheta.
39. כי עתה יבנה הבית מאליו ולא מיד אדם — לפי המקור אמר נביא השקר שאלוהים עוד שוכן
 בבית המקדש, ומשם הוא יגרש את גדודי האויבים ואת השריפה. ובסדר אליהו רבה (הוצ' איש
 שלום, עמ' 150) נאמר: כביכול אין בית המקדש נבנה בידי אדם אלא בידו בלבד. על המוטיב
 האסכטולוגי עצמו עיין, D. Flusser, Two Notes on the Midrash on 2 Sam. VII, IEJ, vol. 9, 1959, pp. 99-104
 עמ' 265-266, 285-288. כבר ב'מגילת המקדש' מקומראן (כ"ט 9) נאמר בשם האלהים: "... אשר
 אברא את מקדשי ...". ועיין הערתו של ידן למקום וכן במבוא להוצאתו, עמ' 141-143.
40. כי היום הזה יבנה הבית — עיין ההערה הקודמת.
41. ויכו בהם — הוסיף המחבר.
- ורבים מדלת העם — במקור miseri (אומללים) והמחבר הבין כ"עניים".
- אשר חמלו עליהם בתחילה — הוסיף המחבר.
42. כצאן לטבח — sicut pecora.
43. לאותות — signa.
44. כי לפני בוא וכו' — הג' ה' 44, 1.
- כוכב אחד גדול נוצץ כמו חרבות שלופות — cometes, ... ignis et gladii quandam praeten-
 dens similitudinem (שביט הדומה לאש וחרב).
45. בהיות האות הזה — המחבר מקשר את האות הקודם עם האות שלאחריו.
 חג הפסח — ipsis autem Paschae diebus
46. כל שבעת ימי הפסח — per singulas noctes (במשך כמה לילות).

הפסח. וידעו כל חכמי ירושלם כי אות רעה היא, ויתר עם הארץ אמרו כי אות טובה היא.

בעת ההיא הביאו עגלת בקר לעולה, ויהי בהפילם אותה לארץ לשוחטה, 50 והנה ילדה כבש. ו ועוד נראה שם אות בשער הקדים כי שער הקדים היה גדול וכבד מאד, לא יפתח עד בוא עשרים אנשים בבקר ויפתחו אותו ועשרים אנשים בערב ויסגרו אותו, וקול ציר השער נשמע למרחוק. ו ויהי בימים ההם מצאו השער פתוח מאליו בלא יד אדם ולא יכלו לסגור אותו עד אשר נקהלו עם רב ויסגרוהו. ו וגם על האות הזה אמרו חכמי 55 ישראל והכהנים כי אות רעה היא, ויתר העם אומרים כי אות טובה היא. ו ויהי אחרי כן נראה על בית קודש הקודשים מלמעלה כל הלילה כתבנית פני אדם אשר לא נראה כיופיו בכל הארץ ומראהו נורא מאד. ועוד בימים ההם נראו רוכבי אש ופרשים חיל גדול מעופפים על פני הרקיע קרוב לארץ באים על ירושלם ועל כל ארץ יהודה, כולם סוסי אש 60 ורוכבי אש. ו ויהי בהיות חג השבועות בימים ההם בלילה שמעו הכהנים בתוך ההיכל כקול לכת בני אדם וקול מצעדות רגלי בני אדם הולכים בקרב ההיכל לרוב, וישמע קול נורא ואדיר מדבר: לכו ונלכה מן הבית הזה.

ולפני היות המלחמה שנים ארבע היה בירושלם איש מעם הארץ ושמו

47. כל חכמי ירושלם — prudentiores (נבונים יותר). ויתר עם הארץ — vulgus.

49. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 44, 1 (עמ' 392). המחבר דילג על קטע נוצרי של המקור.

50. בשער הקדים — orientalis porta.

51. לא יפתח וכו' — quae soleret ad vesperam viginti virorum multo claudi labore עשרים איש נהגו לעת ערב לסגור אותו בעמל רב).

52. וקול ציר השער נשמע למרחוק — לפי המקור היה השער סגור בבריחי ברזל (vectibus ferreis).

54. עד אשר נקהלו עם רב ויסגרוהו — לפי המקור נסגר השער בקושי על-ידי השומרים.

חכמי ישראל והכהנים — consultiores (אנשים נבונים יותר).

55. ויתר העם — plerique (רבים).

56. ויהי אחרי כן וכו' — המחבר דילג על משפט נוצרי שבמקור.

נראה וכו' — post multos quoque dies figura quaedam apparuit inestimabilis magnitudinis (אחרי ימים רבים הופיעה דמות בעלת גודל נפלא).

58. ועוד בימים ההם וכו' — ante solis occasum subito visi in nubibus currus et acies arma-tae, quibus totius Iudaeae regionisque eius urbes incursarentur פתאום בעננים מרכבות וגדודי חיילים בנשקם, והם כאילו התקיפו את ערי כל ארץ יהודה והארץ ההיא).

60. ויהי בהיות וכו' — הג' ה' 44, 1 (עמ' 393). חג השבועות — Pentecostes sollemnitas.

61. כקול לכת וכו' — motum quendam (איזו תנועה).

62. וישמע קול וכו' — postea etiam audisse repentina voce clamatum: transimus hinc (אחר כך הם שמעו פתאום קול קורא: אנו עוברים מכאן).

64. ולפני היות המלחמה וכו' — הג' ה' 44, 2. איש מעם הארץ — ruricola vir (איש עובד אדמה).

65 יהושע בן חנניהו, ויחל לקרוא בקול גדול מיום חג הסוכות לאמר: קול ממזרח וקול ממערב וקול מארבע רוחות, קול על ירושלם וקול על ההיכל, קול על חתן וקול על כלה וקול על כל העם, עד אשר שנאוהו כל אנשי העיר ויגערו בו ויכוהו, ולא חדל מלקרוא כקול הזה. ויתפשהו שר העיר ויאמר לו: למה תצעק לאמר ולקרוא כדבר הזה? ויצו להכותו ויוסף לקרוא כדבר הזה. ויעזביהו כי נחשב בעיניו כמשוגע. וילך הלוח וקרוא: 70 הוי על ירושלם, אוי על ירושלם, עד יום המלחמה. ויהי בהיות המלחמה החל לקרוא: אוי נא לי, אויה לי. והוא לא כילה לקרוא הדבר הזה ותבואהו אבן יד ותכהו על ראשו וימת.

בימים ההם נמצא מכתב כתוב על הצור מימים הראשונים ויקראו אותו 75 והנה כתוב בו לאמר: בעת אשר ימלא בניין ההיכל ויהיה מרובע, אז יהרס. ווכאשר נלכדה אנטוניה ויהרסוה חיל רומנים ויפרצו את פאת ההיכל וימהרו היהודים לבנות את פריצת ההיכל, ויהי ככלותם לבנות והנה ההיכל מרובע. והם לא זכרו את דברי המכתב אשר היה על הצור, על כן נאמנו דברי המכתב ההוא. ווגם נמצא כתוב בקיר קודש הקדשים 80 לאמר: כאשר יהיה בניין ההיכל מרובע, אז ימלך מלך על ישראל, מלך המולך ומושל בכל הארץ, על כן אמרו מקצת העם כי הוא מלך ישראל, וחכמי ירושלם והכהנים אמרו כי מלך רומנים הוא.

65. יהושע בן חנניה — Iesus Ananiae filius.

68. שר העיר — loci iudex (שופט המקום).

69. ויצו להכותו וכו' — הג' ה' 44, 2 (עמ' 394).

73. אבן יד — fundibulus. על ראשו — סבר המחבר.

74. בימים ההם וכו' — הג' ה' 44, 3.

מכתב כתוב על הצור מימים הראשונים — vetustis etiam litteris scriptum (היה כתוב בכתבים קדומים).

75. מרובע — tetragonum.

76. וכאשר נלכדה וכו' — ubi occupata est Antonia, tetragonum circuitum templi fecerunt (וכאשר נלכדה אנטוניה, עשו את הקף ההיכל מרובע).

78. והם לא זכרו וכו' — הג' ה' 44, 3.

אשר היה על הצור — הוסיף המחבר ועיין הערה לשורה 74.

79. כתוב בקיר קודש הקדשים — in litteris aeque vestustis, quas sacras vocabant (בכתבים שהיו גם כן קדומים, שקראו להם כתבי-קודש). המחבר לא דייק בהבנת הכתוב.

80. כאשר יהיה בניין ההיכל מרובע — הוסיף המחבר מתוך סברה מוטעית.

אז ימלך מלך על ישראל — לפי המקור יקבל אז איש מארץ ישראל (de regione eorum) מלכות על העולם.

81. על כן אמרו וכו' — לפי הגסיפוס הבינו החכמים יותר (prudentiores) את הנבואה כרומזת לישו, אך אחרים חשבו שנרמז בה בספסינוס. המחבר שינה, כמובן, את דברי מקורו הנוצרי והחליף את ישו ב"מלך ישראל" (המשיח). הדעה שהנבואה רומזת למלך רומנים היתה, לדברי יוסיפון, דעתם של 'חכמי ירושלם והכהנים' ואילו, לדבריו, "אמרו מקצת העם כי הוא מלך ישראל".

82. חכמי ירושלם והכהנים — ע' שורה 54: "חכמי ישראל והכהנים".

ויהי בבוא כל חיל רומנים אל ההיכל וינוסו היהודים אל הר ציון ורומנים נשאו את עצביהם ויעמידום בהיכל ויזבחו לאדוניהם טיטוס וינסכו לו 85 ויהללוהו בקול גדול ויחרפו ויגדפו מאד.

[פ.ח. סוף מלחמות ירושלים]

1 בעת ההיא ירד אליהם נער קטן מן הכהנים ויען ויאמר אל פחת רומנים אשר היה על ההיכל לאמר: תנה לי מים ואשתה. ויחמול הפחת על הנער כי מצא חן בעיניו, ויצו ויתנו לו מים וישת והנותר חטף ויברח ויעל אל הכהנים וישקם. וירדוף הפחת אחרי הנער לעיני עמו כי לא חפץ ללכודו 5 מחמלתו עליו כי שמח הפחת על אשר עשה הנער. ויאמר: מה טובה הגניבה הזאת אשר גנב הנער הזה ומה אהבתי. ויתמהו כל חיל רומנים על אשר עשה הנער ועל אשר נמלט. ויהי בנסוך רומנים לפני טיטוס והנה מקצת הכהנים אשר נלכדו על ההיכל מתחננים לטיטוס למען לא ימיתם. ויאמר אליהם: מדוע תבחרון 10 בחיים ולא תמותו עם אחיכם אשר מתו על אלהי הבית הזה וישרפו עם שריפתו. ויצו ויפגעו בהם וימותו. ויוחנן ושמעון שלחו אל טיטוס דברי שלום ותחינה לבקש על נפשם

83. ויהי בבוא כל חיל רומנים וכו' — הג' ה' 45.

אל הר ציון — הוסיף המחבר, ועיין הערה לשורה 10.

84. את עצביהם — signa (אותותיהם); המלה הלאטינית מובנה גם 'פסל', וכך הבין המחבר.

ויזבחו וכו' — sacrificarunt imperatorem Titum summis praedicantes vocibus (הם זבחו זבחים וקילסו בקולות רמים את טיטוס כאימפרטור).

1. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 45. נער קטן — puer.

מן הכהנים — יש להבין "ירד מן הכהנים", כי במקור כתוב שהנער היה במקום בו היו גם הכהנים. פחת רומנים אשר היה על ההיכל — unus de custodibus Romanis (אחד מהשומרים הרומיים).

3. ויתנו לו מים — אולי יש להוסיף אחרי מלים אלה מה שכתוב בכמה כתבי-יד: "והוא לקח את הכלי אשר היה המים בו", כי הכלי נזכר גם במקור.

4. לעיני עמו וכו' — במקור כתוב שהחייל רצה לרדוף אחריו אך לא הצליח לתופשו, ורק אחרי עניין זה מסופר שהחייל ראה באהדה את מעשה הנער.

5. ויאמר — לפי המקור אלו הם דברי מחבר הגסיפוס ולא דברי החייל.

מה טובה הגניבה הזאת — bona fraus (תרמית משוב לב).

6. ויתמהו וכו' — לפי המקור תמה רק החייל אשר רצה לתפוש את הנער, אך לפי מלח' ו' 321 תמהו גם האחרים. נראה שקירבה זו בין יוסיפון למלחמות ליוסיפוס היא מקרית.

8. ויהי בנסוך רומנים לפני טיטוס — הוסיף המחבר על סמך פרק פ"ז 84—85.

והנה מקצת הכהנים וכו' — הג' ה' 45 (עמ' 396).

9. ויאמר אליהם וכו' — לפי המקור אמר טיטוס שהם שפלים, היות והם רוצים לחיות אחרי שהבית נחרב ותפקידם פסק.

12. ויוחנן ושמעון וכו' — הג' ה' 46, 1 (עמ' 396).

לבקש על נפשם למען יחיו — לפי המקור הם ביקשו שיחה עם טיטוס, והמחבר סבר מה היה צריך להיות תוכן השיחה.

למען יחיו. ו ויען טיטוס ויאמר אליהם: אתם איחרתם לשאול את הדבר הזה, ועתה בבקשכם לחיות, על מה תשארו מכל המון עמכם, אחרי אשר כליתם עמכם ותאבדון העיר הזאת מרוב רעותיכם וגם נשרף בית קודש הקודשים, אחרי כל זאת תבקשון את השלום? הלא פעמים רבות ביקשתי אני את הדבר הזה מכם ולא אביתם, ואקרא אליכם לשלום פעם בפעם, כי חמלה נפשי על דלת העיר העטופים ברעב והמתים הנשלכים מחוץ לעיר בלא קבורה, ואתם הקשיתם עורף עד הושחת כל העם. ועתה מה יתרון בחיותי אתכם? ויחרף ויגדף יותר על אשר כתבנו. ויאמר אליהם: בעוד אתם חגורים כלי מלחמה והשלח בידכם אתם מתחננים אלי. השליכו מעליכם את כלי המלחמה וכן תתחננו. הלא לכדנו את העיר וגם את ההיכל וגם את קודש הקודשים שרפנו. ועתה מה תייחלו, היש לכם תקומה? השליכו מידכם את כלי המלחמה וחייתם. ו ויענו שרי הפריצים את טיטוס לאמר: אנחנו נשבענו באלהינו אשר לא נישא עולך, ועתה אם טוב בעיניך לעוזבינו, נצא מן העיר והלכנו אל המדבר. ויחר לטיטוס מאד ויאמר: העוד זדון לבבכם עמכם? הנכם נלכדים בידינו ועוד תדברון כי נשבענו לבלתי שאת עולך? ו הלא נשבעתם אשר תמותו, מדוע תמירו עתה את השבועה? שמרו את משמרת המות כי מאסתם

15. ותאבדון העיר הזאת וכו' — *ego innoxia aedificia vestro scelere perire ingemescebam* (הצטערתי על שבניינים חפים מפשע אובדים בגלל פשעכם).

16. הלא פעמים רבות וכו' — כך במקור.

18. דלת העיר — *vulgus ignobile*.

העטופים ברעב והמתים הנשלכים מחוץ לעיר בלא קבורה — דברי המחבר.

19. ועתה מה יתרון בחיותי אתכם — סיכם המחבר.

20. ויחרף ויגדף יותר על אשר כתבנו — המחבר מדלג על רוב גאווה של טיטוס שבהגסיפוס ה' 46, 1 (עמ' 396—400).

21. ויאמר אליהם וכו' — הג' 46, 1 (עמ' 400—1).

בעוד אתם חגורים כלי מלחמה והשלח בידכם — *armati* (בכלי זיין).

22. השליכו מעליכם את כלי המלחמה — *deponite arma*.

הלא לכדנו וכו' — *templum ardet, urbem tenemus. quid reliqui speratis nisi ut vita vobis*

donetur? proinde ponite arma quasi victi, vivere vobis donabo (ההיכל עולה באש, העיר בידנו. מה עוד תייחלו אם לא שיינתנו לכם החיים? השליכו את כלי המלחמה כמנוצחים ואתן לכם לחיות).

24. ויענו שרי הפריצים וכו' — הג' 46, 2.

26. אל המדבר — *in desertum*.

27. ועוד זדון לבבכם עמכם — *etiamne conditiones nobis imperatis?* (העוד תכתיבו לנו תנאים?) הנכם נלכדים בידינו וכו' — דברי המחבר.

28. הלא נשבעתם וכו' — *servate mortis sacramentum, quoniam vitae repudiastis* (שמרו את שבועת המוות, היות ודחיתם את שבועת החיים). כמה כתבי־יד של הגסיפוס גורסים במקום *vitae* (שבועת חיים) *vitam* (חיים), וכך כתוב היה, כנראה, גם בכתב־היד שלפני המחבר.

30 בחיים! ו בעת ההיא ציוה טיטוס וילכו אליהם בחרבות והם חיזקו לבם ויתגרו את המלחמה.

בעת ההיא ירד זרח ועמו בני המלך ואחיו ורבים מן השועים ושרי ירושלם וישתחו לטיטוס ויקבלם.

ויהי כראות שמעון ויוחנן כי הלך זרח עם בני המלך ואחיו אל טיטוס, וילכו גם הם אל בית המלך ויהרסוהו וישרפוהו באש וכל אשר היה שם

וכל אוצרותיו שרפו באש למען אשר לא יקחום רומנים. ו ומשם ירדו אל ההיכל וימצאו שם שני שרים, הם הפחות אשר הפקיד טיטוס על

ההיכל, אחד הפחת היה על הרוגלים ואחד היה על הרכב, ויכו את פחת הרוגלים ואת רעהו לכדו חי. ו ויתחנן אליהם לאמר: הוליכוני אל שמעון,

40 ויעשו כן. ו ויהי בהוליכם הפחת אל שמעון ויצו להמיתו, והמכה התמהמה

30. בעת ההיא ציוה וכו' — הג' ה' 46, 2.

32. בעת ההיא ירד — tradiderunt se tamen Iaza regis filii et fratres et plurimi cum ipsis de plebe (אז מסרו את עצמם בני המלך Iaza ואחיו ועמם רבים מן העם). המחבר לא ידע מיהו המלך בשם זה (עיין ההערה הבאה), ומשום כך הפריד את Iaza מ'בני המלך ואחיו'. ושם חלה טעות זו שמחוך אי-הבנה כבר בכתב-היד של הגסיפוס שהיה לפני המחבר, שגרס אולי Iaza et regis filii (Iaza ובני המלך).

זרח — Iaza הוא צורה קצרה של Izates, מלך חדיב — ממלכה שבגדה הדרומית של החידקל, שמלך בשנים 35—60 בערך לסה"נ — שקיבל, יחד עם אמו הלני המלכה ומשפחתו, את דת ישראל עוד לפני עלייתו לשלטון (עיין קדמ' כ', 17—96); בני משפחתו נלחמו בצד אחיהם היהודים ברומיים, וכאמור (עיין ההערה הקודמת) מסרו לבסוף את עצמם לרומיים. שני כתבי-יד של הגסיפוס גורסים Zara כשם האיש במקום Iaza; צורה זו היתה גם בכתב-היד הלאטיני שלפני המחבר, ולכן שיער כי Zara היא הצורה הלאטינית של השם המקראי 'זרח', שהרי שם עברי זה מופיע בתרגום הלאטיני של המקרה בצורה Zara.

33. ויקבלם — recepit fugientes (הוא קיבל את הנמלטים אליו).

34. ויהי כראות וכו' — לאחר שיוסיפוס סיפר על כך שמשפחת המלך Iaza נמלטה אל הרומיים (מלח' ו' 356—357), הוא ממשיך ומספר (מלח' ו' 358) על כך שהמורדים פרצו לתוך בית-המלך ושדדו אותו. בדרך-כלל סוברים החוקרים, שאין קשר בין המסופר קודם על בני-המלך — הוא מלך חדיב — לבין שדירת בית-המלך — הוא ארמון בית-הורדוס. חוקרים אחרים סוברים, לעומת זאת, שסמיכות הפרשיות אצל יוסיפוס אינה מקרית בלבד, ושהארמון הנשדד אינו אלא ארמון משפחת מלכי חדיב שבירושלים (עיין Flavius Josephus, De bello Judaico, ed. Michel und Bauern- (עיין feind, München, 1969, Bd. II, 2, S. 204-5). בדומה לכך סבר גם הגסיפוס (ה' 46, 2): הוא לא מצא ביוסיפוס מקורו שום רמז לזיהויו של Iaza המלך, ועל כן הוא קושר את שני המאורעות ואומר שמעשה החסד של טיטוס לא זכה לפרס, מאחר שהמורדים שדדו את בית-המלך, כדי ששום דבר לא יפול בידי הרומיים. יוסיפון הולך כאן בעקבות הגסיפוס מקורו.

35. וישרפוהו באש — אינו כתוב במקור.

36. שרפו באש — לפי המקורות הם שדדו אותם. ומשם ירדו וכו' — הג' ה' 47, 1.

37. אל ההיכל — in aulam (אל ארמון המלכים ועיין ההערה לשורה 34) והמחבר טעה כשחשב שמדובר כאן בשתי פעולות נפרדות. שני שרים וכו' — המקור מדבר על שני חיילים רומיים.

38. אחד הפחת היה על הרוגלים ואחד היה על הרכב — המקור מדבר על חייל מן הרגלים (pedestris militiae vir) ועל חייל מחיל הפרשים (eques). פחת הרוגלים — עיין ההערה הקודמת.

39. ואת רעהו לכדו חי — הוסיף המחבר.

40. הפחת — עיין הערה לשורה 38. והמכה מתמהמה — dum percussor moratur

ויקפוץ הפחת ויפול אל מורד ההר וימלט אל טיטוס. ויגרשו טיטוס מלפניו על אשר לא נלחם למות ולא להיתפש חי. ויחר אף טיטוס על אשר עשו, ויצו להרוג את כל היהודים הנמצאים, ויחלו רומנים וישלחו יד בעם וימלאו הבתים והרחובות חללים.

45 ויהי כראות גיבורי שמעון האדומים כן, וישלחו אל טיטוס לבקש על נפשם להימלט אליו. ויוגד לשמעון וירץ אליהם ויך את שריהם ואת גדוליהם, ויתר האדומים נסו אל טיטוס וייטב להם. ו אז ציוה טיטוס וימנע את המכים בעם ויחדלו.

בעת ההיא נס שמעון ויוחנן ויתחבאו באחד המחבואות, והיהודים ראו 50 כי ברח שמעון ויוחנן ויתחבאו, אז ירדו כל שריהם וראשי העם וימלטו אל טיטוס. ויצו טיטוס להחיותם ולחמול על הנשארים לבד מן הפריצים, כי הפריצים נלחמו עד תומם במלחמה.

בעת ההיא בא אל טיטוס יהושע הכהן בן שבתי ועמו שתי מנורות זהב ושולחנות הזהב וכלי הזהב המזרקים והכפות והיעים והמנקיות עם 55 בגדי הכהן בגדי השרת המצופים באבנים יקרות עם רוב אבנים טובות

41. ויקפוץ הפחת ויפול אל מורד ההר — את הפרט הציורי הוסיף המחבר.

42. ויחר אף טיטוס — הג' ה' 47, 2.

ויחר אף טיטוס על אשר עשו — הוסיף המחבר כדי לקשור את הסיפור הקודם עם המסופר אחר-כך. 44. הבתים — הוסיף המחבר.

45. ויהי כראות וכו' — הג' ה' 47, 3.

46. ויך את שריהם ואת גדוליהם — *electos quidem petendae deditiois viros intercepit* (הוא תפש את האנשים אשר נבחרו להגיש בקשת כניעה).

47. וייטב להם — במקור מסופר שהרומיים לא הרגו את הנמלטים, משום שהיו עייפים ומשום שחפצו למכור מהם לעבדים.

אז ציוה טיטוס וכו' — עיין ההערה הקודמת. גם במלח' ו' 383 נזכרים רחמי טיטוס כגורמים לכך שהנמלטים לא נהרגו, אך דבר זה יכול להיות מקרה.

49. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 49, 1.

והיהודים ראו וכו' — הג' ה' 47, 3 *passim itaque se tradebant remoto metu, quoniam latrones aberant, Romani ignoscebant* (בכל מקום מסרו את עצמם בלי פחד, משום שהפריצים לא היו עמם והרומיים סלחו להם).

51. לבד מן הפריצים וכו' — הוסיף המחבר.

53. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 48.

יהושע הכהן בן שבתי — *Iesus, unus ex sacerdotibus Thebuti filius* (יהושע בן Thebuti, אחד הכוהנים). המחבר שיער שהשם Thebuti הוא שבתי. בשם זה נקרא בן-דורו של מחבר יוסיפון, הוא ר' שבתי דונולו הרופא.

שתי מנורות זהב וכו' — *lucernas duas, mensas, crateras et fialas et omnia vasa aurea, sed et peripetasmata et indumenta principum sacerdotii cum lapidibus...* (הוא מסר שתי מנורות ושולחנות וקראטרים ופיאלות ואת כלי הזהב וגם פרוכות ובגדי הכוהנים הגדולים עם אבני יקרה).

ויתן את כל אלה לטיטוס. ו וילכד גם פנחס שומר הלשכות ויגל להם את אוצרות הארגמן ובגדי הכהנים הקדושים ואת כל ערוגות הבשמים עם כלי הזהב לכל כלי בית יי ויתן גם את כל אלה לטיטוס. ולא היה נאה לו לעשות כן כי אם למות עם יתר אחיו הכהנים אשר מתו על יי וישרפו על שריפת מקדשו. ו בעת ההיא נלכדה ירושלם עם כל מחמדיה ויהרסו את חומת הר ציון.

ויהי מקץ שלשה ימים ותתעטף נפש יוחנן ברעב ויקם ויצא מן המקום אשר נחבא שם וילך אל טיטוס, ויצו טיטוס ויוליכוהו בכל מחנהו בחרפה ובוז ויקלסו בו והוא אסור בנחושתים. ויהי מקץ שבעת ימים וימת בתשנוק ודנק.

ויהי אחרי כן ויצא גם שמעון ממקום מחבאו כי כבד עליו הרעב, ויקם וילבש בגדי מלכות וארגמן וייראה בתוך חיל רומנים. ויהי כראותם אותו וייראו מגשת אליו. ו ויאמר אליהם: לכו קראו לי את הפחת אשר

56. וילכד גם פנחס שומר הלשכות — *comprehensus etiam Finees, custos gazophilacii* — ויגל להם וכו' — כן במקור.

58. ולא היה נאה וכו' — *tamen, etsi voluntas defuit, deesse virtus non debuit* — (למרות שלא עשה זאת מרצונו, היה עליו לנהוג בגבורה).

60. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 49, 1.

חומת הר ציון — במקור מדובר על החומה העליונה (*murus superior*). המחבר מוסיף את הר-ציון על דברי מקורו עוד בפרק ס"א, 5, פ"ז, 10, 83.

62. ויהי מקץ וכו' — הג' ה' 49, 2.

מקץ שלשה ימים — במקור רק *non multo post* (לא זמן רב אחר-כך).

63. ויצו טיטוס וכו' — *Iohannes... reservatus ad triumphum sed perpetuis vinculis inno-* *datus, usque ad mortem trahens magis spiritum vitae, quam ullam voluptatem vivendi expertus evasit securim* (על יוחנן שמרו לחגיגת הניצחון ולא הוצא להורג בגרון, אבל בהיותו אסור בנחושתים, המשיך אמנם לנשום עד למותו נשמת חיים, אך לא נהנה כלל מן העובדה שהוא חי). המחבר לא הבין את הסגנון המסולסל של מקורו והבין את המלים *innodatus usque ad mortem trahens... spiritum vitae* (בהיותו אסור, המשיך אמנם עד למותו לנשום נשמת חיים) כאילו הן מרמזות לכך שיוחנן מת "בתשנוק ודנק". עיין צונץ, הדרשות בישראל, מוסד ביאליק, ירושלים תש"ז, עמ' 318, הערה 134. ועיין גם בהערה לשורה 71.

64. ויהי מקץ שבעת ימים — אינו במקור. ואולי מושפע המחבר מדברי מקורו, בו נאמר (הג' ה' 49, 1) שהעיר נכבשה בשביעי לחודש *Gorpheus*.

65. בתשנוק — חנק, חניקה. על מילה זו עיין ברשימה שב- *Zunz, Die synagogale Poesie, 1920, p. 418*. ועיין גם במילונים. המלה נמצאת כבר אצל בן-סירא ל"א, ל"א (הוצ' סגל, ירושלים תש"ג, ועיין הערתו למקום) וכן עיין מ' הרן, מניין המצוות להרמב"ם בפיוט שומרוני, ארץ ישראל (ספר בן צבי), ירושלים תשט"ז, עמ' 163, הערה 13.

ודנק — המלה פירושה בארמית: כאב, סבל, והמחבר הכיר אולי את הצירוף 'תשנוק ודנק' מפיוט שלא הגיע לידינו.

66. ויהי אחרי כן וכו' — הג' ה' 49, 3.

67. וילבש בגדי מלכות וארגמן — *indutus veste candida et purpureo desuper vestimento* — (לבוש בגד לבן ומעליו מעיל ארגמן).

68. הפחת — *dux*.

הופקד עליכם! ו וילכו ויקראו את רופו אשר היה מעיר טרנטו. ויבא
70 השר אל שמעון ויאמר לו: מי אתה? ויענהו: אני שמעון, הוליכני נא
אל טיטוס אדוניך! ויוליכהו. ו ויהי כראות טיטוס את שמעון ויצו
ויוליכוהו בכל מחנהו ויקלסו בו והוא אסור, ואחרי כן צוה וימיתוהו.

ויהי מספר העם אשר נפלו בחרב ביד רומנים וביד הפריצים, כל עם
היהודים הקרובים והרחוקים אשר באו לחוג את חג יי בירושלם ויפלו
75 בחרב, ויהי מספרם אלף אלפים ומאה אלף; ואשר הלכו בשבי עם טיטוס
תשעים אלף ושבעת אלפים. ו והפריצים מתו במלחמה והנשאר מהם
נלכדו חיים. ו ויהי כנסוע טיטוס מירושלם ויקחם עמו עם השבי אשר
שבה. ויהי בחנותו בכל עיר אשר יחנה בה, וישלך מן הפריצים ההמה
לאריות ולחיות לאוכלה עד אשר כלו הפריצים.

80 ויהי בימים ההם ויהי עם אחד מעבר לארץ אררט ושם הגוי אלאן, והם
היו סגורים מסביב כי סגר עליהם אלכסנדרוס הגדול כי סביבות ארצם
הרים וצורים, על כן סגר עליהם בבריחי ברזל ובבניין חזק ויהיו סגורים

69. רופו אשר היה מעיר טרנטו — Rufus Terentius. המחבר לא הבין שהשם Terentius הוא שם
משפחה וחשב שמובנו "מעיר טרנטו", שהיא עיר בדרום-איטליה. אטימולוגיה בלתי-נכונה זו נרמזת
גם ב- Macrobius, Saturnalia III 18, 13 (ed. J. Willis, 1970, vol. 1, p. 212), ואין כנראה קשר
בין דברי מקרוביוס לדברי יוסיפון.

70. השר — לפי המקור praefectus militiae.

71. ויהי כראות טיטוס וכו' — לפי המקור שמרו עליו עד לחגיגת הניצחון (triumphus), ואחרי
החגיגה הרגוהו (post triumphum pompam neci adiudicatus).

72. ויוליכוהו בכל מחנהו ויקלסו בו והוא אסור — בדומה לכך מסופר קודם (שורה 63) על
יוחנן: "ויוליכוהו בכל מחנהו בחרפה ובזו ויקלסו בו והוא אסור בנחושתיים". על יוחנן ועל שמעון
נאמר במקור, שהרומיים שמרו עליהם עד לחגיגת הניצחון (reservatus ad triumphum). במקור לא
כתוב במפורש שחגיגת הניצחון נתקיימה ברומי, ולכן יכול היה המחבר להניח שהיא נתקיימה במחנה
הרומיים שעל-יד ירושלים. הוא חשב שהיה על כל אחד משני שרי הפריצים, יוחנן ושמעון, לעבור
בתהלוכה נפרדת במחנה רומיים, הקשורה בבזיון שר-המורדים שנפל בשבי.

ואחרי כן צוה וימיתוהו — כך במקור, ועיין המובאה הלאטינית שבהערה לשורה 71.

73. ויהי מספר העם וכו' — הג' ה' 49, 4. ביד רומנים וביד הפריצים — הסבר המחבר.

74. חג יי — לפי המקור: חג הפסח.

76. והפריצים מתו במלחמה — latrones prope omnes peremti statim (כמעט כל הפריצים הוצאו
להורג מיד). המחבר טעה, מתוך גאווה לאומית, בהבנת מקורו.

79. לאריות ולחיות — bestiis (לחיות). עד אשר כלו הפריצים — הוסיף המחבר.

80. ויהי בימים ההם וכו' — הג' ה' 50.

מעבר לארץ אררט — דברי המחבר. אררט היא ארמניה ועיין הערה לשורה 91.

אלאן — Alani, עם שהיה עדיין ידוע בתקופת חיבור יוסיפון. המחבר משתמש כאן, כמו בפרק א'
12, בצורה הרגילה בימיו "אלאן". והם היו סגורים מסביב וכו' — כך במקור.

81. אלכסנדרוס הגדול — Magnus Alexander.

כי סביבות ארצם הרים וצורים — במקור מדובר על הר גבוה (praeruptus mons) עליו בנה
אלכסנדרוס את השער.

82. בבריחי ברזל ובבניין חזק — claustrum portae ferratae (במסגר של שער ברזל). באותה

בקרוב ארצם עד היום אשר נלכדה ירושלים. ו בשנה ההיא היה רעב בקרב ארצם היא ארץ אלאן, וישלחו אל שכיניהם הגוי אשר נקרא אירקנוס, 85 ויפתחו את קצה שעריהם הסגורים ויצאו משם לשלול ולבז. ו וישימו פניהם אל ארץ מדי ויקחו עמם סוסים וירכבו, וימשכו עוד סוסים לעורף ויבאו ארצה מדי. ו ויהי כשמוע פאקרו מלך מדי כי באו אלאנוס אל ארצו וינס מפניהם ויברח אל ההרים ויעזוב את רכושו ובניו ואשתו ופילגשיו, ויבואו אלאנוס ויתפשו, וישלח אליהם פאקרו מלך מדי מאת 90 כיכרי זהב לפדות אשתו ובניו ויעשו כן. ו וילכו מעל ארצו ויפנו ללכת לשוב אל ארצם. ו ויצא מיתרידט מלך אררט לקראתם הוא וכל עמו כי אמר: אולי אוכל לגרשם מעל גבולי בטרם ישחיתו את ארצי. ו ויהי בבואם וילחם עמם מיתרידט מלך אררט, וישליכו עליו חבל המחנק, ויפול החבל על צוארו ויתלה וילכד, וירוצו והוא רץ אחריהם עם החבל 95 למען לא יחנק, וישלוף חרבו ויכרות החבל מעל צוארו וימלט. ו וישמע

לשון אומר המחבר קודם (בפרק י', 83—84) שאלכסנדרוס סגר "את כל משפחות צפונה בבריחי ברזל ובבניין חזק מאד מים ועד ים לבלתי יצאו וישחיתו בארץ ממשלתו".

83. עד היום אשר נלכדה ירושלים — דברי המחבר.

84. היא ארץ אלאן — הוסיף המחבר.

אירקנוס — Hyrcani.

85. ויפתחו את קצה שעריהם הסגורים — במקור נאמר רק שהם פתחו את השער.

86. ויקחו עמם וכו' — *velocibus equis... ad dexteram nexis* (כשסוסים מהירים היו קשורים לימיניהם). המחבר מרחיב ומשנה את התיאור, אולי על-סמך ידיעות שהיו לו.

87. פאקרו מלך מדי — *Pacorus Medorum rex*.

אלאנוס — *Alani*; כאן הצורה הרגילה של שמות עמים אצל יוסיפון, על סמך האקוסטיבוס של רבים (*Alanos*); קודם השתמש המחבר בצורת "אלאן" (עיין הערה לשורה 80).

88. את רכושו — הוסיף המחבר.

90. מאת כיכרי זהב — *centum talentis*. וילכו מעל ארצו וכו' — הוסיף המחבר.

91. ויצא וכו' — הג' ה' 50.

מיתרידט מלך אררט — *Tiridates Armeniae rex*. בכתב-היד הלאטיני של המחבר היה כנראה כתוב *Mithridates*, או שהמחבר שיער שהשם *Tiridates* אינו אלא צורה אחרת או שיבוש של השם *Mithridates*. המחבר גורס כאן את השם "מיתרידט", ועיין על צורה זו ההערה לפרק ל"ד, 46.

אררט — במקור "ארמניה" (ע' ההערה הקודמת). כ"ארמיניא" מתרגם תרגום ירושלמי וכן התרגום הלאטיני את "אררט" שבבראשית ח' ד'. כן מתרגם התרגום הלאטיני את "ארץ אררט" שבמלכים ב' י"ט ל"ז בלשון "*montes Armeniorum*". מתרגומים אלה היה יכול המחבר ללמוד את הזיהוי אררט-ארמניה. וע' גם הערה ל"מעשה אלכסנדרוס" ב', 14 שבנספח.

93. וישליכו עליו וכו' — *laqueolo insertus in potestatem hostium vivus concesserat, ni praeacuto gladio nodum informem velociter intercidisset* (הוא נתפש בחבל והיה גופל חי לידי האויב, לולא חתך מהר בחרבו החדה את הקשר הגורא). המחבר מעבד את דברי המקור מתוך הכרה של שיטת לחימה זו.

95. וישמע טיטוס וכו' — הג' ה' 51, 2.

טיטוס את הדבר הזה ויבקש ללכת אליהם ולא יכול כי נשמדו גיבוריו בירושלם ויירא מלכת אליהם, וישם פניו רומניאה וילך אנטוכיא.

[פט. מלחמת מצודה]

1 וישמע כי נקהלו אל מצדה עם רב מן היהודים ועמם אלעזר בן ענני אשר היה בירושלם, הוא אשר ברח מירושלם בימי המלחמה וילך אל מצדה, על כן נקהלו אליו רבים מן היהודים. ויהי כשמוע טיטוס כי שם נקהלו היהודים אל אלעזר בן ענני, וישלח לשם סילבא פחת רומנים ועימו חיל גדול וכבד מהמון רומנים. וילך סילבא אל מצדה ויצר עליה וינגח את החומה באיל הברזל ויפרצנה וילכדה העיר. והיהודים ראו כי נפרצה חומתם ויבנו מבית לחומה חומת עץ וישלחו רומנים אש וישרפוה. ויהי בערב ויפרדו אנשי המלחמה ורומנים סרו מעל היהודים כי אפל הלילה.

10 ויקרא אלעזר לראשי היהודים אשר היו עמו וידבר באזניהם לאמר: קרבו נא אלי הנה זרע אברהם וממלכת כהנים אשר גברו מאז על צריהם, עתה מה לעשות על הדבר הזה, על המון הרוב הבא עלינו ולא בפתאום כי עינינו רואות. על כן נאה לנו לומר את כח אבותינו ואת גבורתם אשר היתה מלפנים מימי קדם. ובינו נא והשכילו כי לכל דבר קץ וגורל ועת 15 לכל מלחמה, פעם ירדוף ופעם ינוס, פעם יעוז ופעם יכנע ואין בושה לנכנע, כי לכל עת. אך כל אמיץ לבב אשר יחזיק לבו לבלתי תת מורד

96. ולא יכול וכו' — הוסיף המחבר.

97. וישם פניו רומניאה — דברי המחבר. על הביטוי "רומניאה" עיין ההערה לפרק ע"א, 82.

וילך אנטוכיא — הג' ה' 51, 2.

1. וישמע וכו' — הג' ה' 52, 1. מצדה — Masada.

ועמם אלעזר בן ענני וכו' — אלעזר זה לא היה אלעזר בן ענני אלא אלעזר בן יאיר. אולם בהג' ה' 53, 1 לא נזכר שם אביו, ועל כן יכול היה המחבר לשער שאלעזר זה זהה לאלעזר בן ענני הידוע, ועיין הערה לפרק פ"ב 1.

3. ויהי כשמוע טיטוס וכו' — הג' ה' 52, 1.

4. אל אלעזר בן ענני — הוסיף המחבר, ועיין הערה לשורה 1. סילבא — Silva.

5. ועימו חיל גדול וכבד מהמון רומנים — הוסיף המחבר. וילך סילבא וכו' — הג' ה' 52, 2.

6. באיל הברזל — ariete (באיל).

10. ויקרא אלעזר וכו' — הג' ה' 53, 1.

לראשי היהודים אשר היו עמו — הוסיף המחבר. לפי מלח' ז' 322 הוא דיבר אל האמיצים שבחבריו. 11. קרבו נא אלי וכו' — quid agimus, Abrahamidae viri, genus regale sacerdotalis gratiae — virtute insuperabiles (מה נעשה, בני אברהם, עם מלכים, אנשים בלתי־מנוצחים בזכות חסד בהונה). לשון הגסיפוס תלויה באגרת פטרוס הראשונה (ב' ט') שבברית החדשה, וזו, מצדה. תלויה בשמות י"ט ו', ומשם לשונו של יוסיפון.

14. בינו נא וכו' — עיבוד חופשי של המקור.

בליבו, זה יחשב לגיבור. ועתה אם תחזקון לבלתי היבעת מן המות, היום תחשבון גיבורים ואנשי חיל כי תהיו מאושרים בכל הארץ.

בינו נא אשר עשה אברהם אביכם אשר לקח בנו יחידו להעלותו לאל 20 ולא חשב בלבו כי ימיתנו, רק חשב וידע כי יחיינו. ו זכרו נא את יאשיהו המלך הצדיק מה עשה אשר מאס לחיות בעולם ההבל הזה, ויבחר לחיות חיי נצח בעולם הצדק, כי לא חפץ לחיות בעולם הזה, רק חפץ ללכת אל האור הגדול כי ראה את רוב עוונותינו עד בלתי יכולת לשאת, על כן התגרה במלחמות זרים כי מאס בחיים האלה. ו הלא פרעה נכה אמר לו 25 כי לא באתי להלחם בך ובעמך, אך במלך כשדים. ולא שמע אליו יאשיהו ולא פנה לשוב אחור כי נשא פניו ללכת אל האור הגדול. והוא בהתייצבו מול חיל פרעה הוכה ומת ולא נבעת מן המות. ואיך נבעת אנחנו לפחות מן המות או לחשוך בשרינו מכל מכה? ו יאשיהו היה איש צדיק ויפול במלחמה, ופרעה איש רשע ויתגבר להמית את יאשיהו, כי העולם הזה 30 הוא היה גורל פרעה והאור הגדול אשר בגן עדן הוא היה גורל יאשיהו. על כן ידענו כי יאשיהו אשר נפל בעולם הזה, הוא גיבור כי הלך לאור גן עדן, ופרעה הוא נופל כי נפל גורלו למחשכי אבדון. וידענו כי לא ישולם לאדם שכר פעולת צדקתו בעודינו חי בעולם הזה,

19. אברהם אביכם — *pater Abraham*.

20. ולא חשב בלבו וכו' — *docuit non mortem eius sed immortalitatem futuram* (הוא לימד שחיי עולם עתידיים ולא מוות).

זכרו נא את יאשיהו — *quid Iosiam praedicem* (למה עלי לדבר על יאשיהו). ההמשך הוא עיבוד חופשי של המקור.

22. ללכת אל האור הגדול — על מליצה זו, החזרת ונשנית בדברי יוסיפון, עיין ההערה לפרק ס"ה, 26.

23. כי ראה וכו' — *quia videbat propter peccata gravia captivitatem plebis Israhel futuram, bello se alieno miscuit, vitam refugit* (מאחר שראה שבגלל עוונותיו הקשים יפול עם ישראל בגלות, הוא נכנס למלחמת זרים ומאס בחיים).

24. הלא פרעה נכה אמר לו — *clamabat Nechao* (נכה קרא).

25. כי לא באתי וכו' — *non adversus te missus sum, sed ad regem Israhel* (לא באתי עליך כי אם במלך ישראל). המחבר תיקן את דברי המקור התמוהים, וכתב במקום "במלך ישראל" "במלך כשדים". ולא שמע וכו' — המחבר מעבד את דברי המקור.

26. ללכת אל האור הגדול — עיין הערה לשורה 22.

27. ואיך נבעת וכו' — הוסיף המחבר.

28. יאשיהו היה איש צדיק וכו' — *victus est Iosias piorum instaurator sacrorum, vicit Nechao omnium sceleratissimus, sed ille victus nunc cum angelis est, hic victor in suppliciis* (יאשיהו, המחדש מעשי פולחן קדושים, נוצח, ונכה הרשע מכל אדם ניצח, אך המנוצח ההוא הוא עתה עם המלאכים והמנוצח הזה בדראון-עולם).

30. והאור הגדול — עיין הערה לשורה 22.

31. לאור גן עדן — עיין הערה לשורה 22.

33. וידענו וכו' — *quis enim nescit, non in hac vita repositam esse mercedem hominibus, sed post huius absolutionem certaminis? his enim currimus, ut illic ad palmam perve-*

אך אחרי אשר יעבור ימי העולם הזה, אז ישולם שכר צדקתו, כי בעולם
35 הזה נעמול וניגע ושם כאשר נלך, נקח שכר פעולתנו כי הנה יגיעה ולא
מרגוע ושם מנוחה ומרגוע ושם יאסוף האדם את תבואת צדקתו ויאכלנה
במנוחה, ולא באורך ימי העולם הזה ימצא האדם חן.

ועוד בינו מהבל אשר הרגו קין כי הבל לא האריך ימים בעולם הזה כי
הרגו קין. וכאשר הרגו קין, נאסף למנוחת נצח ולחיי שלום אשר לא
40 יתמו. וקין אשר האריך ימים אחרי הבל היה נע ונד ותלך אחריתו אל
מחשכי אבדון וליקידת נצח. ועתה אם אנחנו נחיה, חיים רעים יהיו
חיינו כי כל ימינו הבל ועמל.

והנפש בעודנה בקרבינו תחשב כמו אסור במשמר, כי בעודנה בבשר,
בצרה תעמוד וכאשר תצא, תשמח ולא תדאב. וכל ימי היותה בבשר לא
45 תחסר בכי ונהי ויגון וצרה ודאבון ועמל והבל כי רוח חיים היא וסגורה
בבשר והיא אחוזה בגידים ובעצמות כבנחושתים ובזיקים והיא אשר
תחיה את הבשר אשר היא מעפר הארץ ולא העפר תחיה את הרוח וגם
היא תשמור את הבשר ותבחון את מעשיו. וכל ימי היות הרוח בבשר,
הבשר לא תראה את הרוח והרוח לא תראה את הבשר כי נעלמה הרוח
50 מבשר הגוף, כי אם נעשו לכל הבשר עינים רואות כל דבר וכל הרוח

niamus, hic certamen, ibi praemium est (מי אינו יודע שהשכר מזומן לבני־אדם לא בחיים
האלה, אלא לאחר סיום ההתחרות הזאת? הרי כאן אנו רצים כדי שנשיג שם את פרס הניצחון, כאן
ההתחרות ושם הפרס).

36. ושם יאסוף האדם את תבואת צדקתו ויאכלנה במנוחה — דברי המחבר האלה מושפעים,
כנראה, מדרשות נוצריות שהכירן מפי בני־זמנו, או על־סמך מקורות כתובים; המליצה "תבואת
צדקתו" מבוססת, לפי כל הנראה, בעקיפין על fructus iustitiae (איגרת יעקב ג' י"ח, אל אנשי
פיליפוי א' י"א), או על fruges iustitiae (השנייה לאנשי קורינתוס ט' י'), והמחבר לא שם לבו
לכך שמליצה זו, הנמצאת בברית החדשה, אינה אלא תרגום של "פרי צדקה" שבעמוס ו' י"ב; הוא
לא שאב אפוא את המליצה מעמוס, ולכן הוא מדבר על "תבואת צדקתו".

37. ולא באורך ימי העולם הזה ימצא האדם חן — non ergo ulla hic longaevae aetatis gratia
est (אין אפוא שום חסד בחיים ארוכים כאן).

38. ועוד בינו וכו' — הג' ה' 53, 1 (עמ' 409) בהרחבה.

41. וליקידת נצח — השווה התרגום לישעיה ל"ג י"ד: "לאתמסרא לגהנם יקדות (נ"א יקידת) עלם",
והשווה גם סדר אליהו רבה (הוצאת איש שלום, עמ' 108): "מלאכי חבלה... משליכין אותן לתוך
יקידת גיהנם" וכן תרגום יונתן לבר' כ"ז ל"ג: 'ריחא דיקידת גיהנם'.

43. והנפש בעודנה בקרבנו תחשב כמו אסור במשמר — quid est enim vita nisi carcer animae
(מה הם החיים אם לא בית הסוהר של הנפש?). ועיין הנאמר בפרק פ"ב 34 ובהערה שם.

46. והיא אחוזה בגידים ובעצמות כבנחושתים ובזיקים — nervis inretita (היא אחוזה בגידים).
והיא אשר תחיה את הבשר — corpus vivificet.

47. אשר היא מעפר — הנושא הוא 'בשר'; המחבר גורס נקבה על־סמך caro הלאטינית.

48. וכל ימי היות הרוח בבשר וכו' — non videtur, cum sit in corpore sita, nec corporali-
bus oculis cernitur, nec ingressus eius aut exitus ullo aspectu deprehenditur (היא אינה נראית
כשהיא בגוף ולא נראית בעיני הגוף ואי־אפשר לתפוס אותה בשום מבט בבואה ובצאתה).

לא תראינה ולא תדענה מתי יבוא הרוח בבשר או מתי יצא הרוח מן
 הבשר. כי רוח הנפש מן השמים היא וכל הבשר מן הארץ הוא, כי כל נפש
 תחיה בלא גוויה, והגוויה לא תחיה בלא רוח. אם תבא הרוח בבשר
 לבקרינו כאשר יבקר איש את רעהו, תחיינו, וכאשר תלך הרוח, ימות
 55 הבשר. והנפש אם תאבה לשמוע לבשר לעשות חפצו, זה הוא מיתת
 הנפש; ואם לא תאבה לשמוע לבשר לחטוא, תלך הנפש לחיים והבשר
 ימות. על כן תשמח הנפש בצאתה מן הבשר כאסור אשר יצא מבית
 האסורים וכעבד אשר יברח מאדוניו; כי כל ימי הנפש אשר היא בבשר,
 תחשב כעבד אשר נסגר ביד אדונים קשה ויכבד עליו עבודה, וכאשר
 60 תצא תשמח כי תשוב אל גן עדן. כי הנפש דומה לעבד כאשר יש עבד
 למלך גדול וישלחנו המלך לעבוד לאיש זר, לאחד מאנשיו, ונתן לו
 מספר ימים לעבוד לו. וילך העבד ויעבוד את האיש כאשר צוהו אדוניו,
 ובמלאת מספר הימים ישוב העבד אל אדוניו שמח וטוב לב, כי ישוב אל
 מקומו ואל מנוחתו כי יודע כי האיש הזר לא ימשול בו עוד כי עבד המלך
 65 הוא ולא יוכל האיש הזר לרדותו בפרך. וכן נפשינו עמנו מספר ימי
 החיים, ואחרי כן ילכו וישובו למנוחם למקום האור הגדול. וירבה לדבר
 להם כדברים האלה אשר לא כתבנו.

52. כי רוח הנפש וכו' — הג' ה' 53, 1 (עמ' 409), העיבוד חופשי.

53. גוויה — גוף, ועיין הערה לפרק ט"ו, 9.

54. לבקרינו כאשר יבקר איש את רעהו — *quidquid inviserit exsuscitat* (את מה שהיא מבקרת היא מחיה).

55. זה הוא מיתת הנפש — *itaque vita corporis animae mors est, et rursus corporis mors animae libertas videtur* (וכך חיי הבשר הם מות הנפש ושוב מות הבשר הוא חירות הנפש).

57. על כן תשמח הנפש וכו' — עיבוד חופשי מאוד של הג' ה' 53, 1 (עמ' 410).

58. וכעבד אשר יברח מאדוניו וכו' — במקור מדובר על העבדות הקשה (*misera servitus*) של הנפש כשהיא בגוף.

60. גן עדן — *paradisus*.

כי הנפש וכו' — במקור נאמר שהנפש הנמצאת בבשר היא רחוקה מאדוניה (*a suo principe peregrinatur*). המלה *princeps* מובנה גם שליט, ומכאן "המלך הגדול" שביוסיפון. המלה *peregrinatur* (היא רחוקה, בגלות, בארץ זרה) מזכירה למחבר את המלה *peregrinus* (איש זר), ומכאן מספר המחבר שהמלך (*princeps*) שלח את הנפש "לעבוד לאיש זר, לאחד מאנשיו".

61. ונתן לו מספר ימים וכו' — הוסיף המחבר בהמשיכו את התמונה, ועיין ההערה הקודמת.

63. שמח וטוב לב — הג' ה' 53, 1 (עמ' 410).

64. כי יודע וכו' — *gaudet quod nullam iam habeat cum mortuo societatem, et contubernium cadaveris dereliquerit* (הנפש שמחה משום שאין לה עוד שום שיתוף עם המת, ושעוזבת את הדירה המשותפת עם הגוויה).

66. למקום האור הגדול — *caelestis gratia* (החסד השמימי). על המליצה "האור הגדול" עיין הערה לפרק ט"ה 26.

וירבה לדבר להם כדברים האלה אשר לא כתבנו — המחבר מדלג על קטע שבמקורו (הג' ה' 53, 1 (עמ' 410)).

ויספר עוד להם מחכמי הודו אשר אם ימות להם מת, ימנעו שלא לבכות ולא לקונן עליו, כי יאמרו: הלא הלכה הנפש אל מקום מחייתה, הוא 70 מקום חיי נצח. וישמעו אליהם הם אשר הם מיתר הגוים ויאמינו כי יש תקווה לאחרית — ואנחנו אשר ידענו את חסדי יי אלהינו, הלא נאה לנו להאמין כי יש תקווה לאחריתנו. ועתה אם יש את נפשיכם לאהבה את חיי העולם הזה ההבל ובקשתם לתת יד לרומנים, נאה־היה לכם לתת יד לטיטוס אשר הוא מלך, כאשר עשו שארית אחיכם, ולא נתנו יד לסילבא 75 אשר הוא עבד.

ועתה מה חפץ לכם בחיים האלה אשר תראו את זקניכם נסחבים בזקנם ובשערם ואת בניכם ובנותיכם צועקים אליכם ואין להושיע וגם בנותיכם ביד הערלים הטמאים, ואין לאל ידיכם, ונשיכם לעיניכם תשכבנה ואתם אסורים בזיקים וגם עיניכם רואות בדבר הזה. 80 ומה יתרון לחיות בחיים האלה? לו חפצתם בחיים, נאה היה לכם לשמוע למלך אגריפס באומרו כי לא נוכל למרוד במלך רומנים ולא להרים יד — ולא שמעתם. ועתה כהרימכם יד ותהרגו את פלורוס ותמרדון ותבוא עליכם את כל הרעה הגדולה הזאת ויאבדו את כל המונינו ותלכד את ירושלם וההיכל נשרף ויהי כל ארצנו לשמה ולשריקה, וכל עובר עליה 85 ישום וישרוק על כל הרעה הזאת הבאה עלינו. ואנו נשארנו לבדינו כתורן על ראש ההר וכנס על הגבעה; למה זה תבחרון בחיים? והוא יספ

68. ויספר עוד להם וכו' — הג' ה' 53, 1 (עמ' 410) בעיבוד חופשי. מחכמי הודו — *Indorum sapientes*.

70. מיתר הגוים — *barbarae gentes* (עמים בארביים).

72. ועתה אם יש את נפשיכם וכו' — הג' ה' 53, 1 (עמ' 411) בעיבוד חופשי. את חיי העולם הזה ההבל — דברי המחבר.

74. לטיטוס אשר הוא מלך — *imperator*.

לסילבא אשר הוא עבד — *Silvae* (לסילבה).

76. אשר תראו וכו' — *ne videremus anhelos senes a Romanis pertrahi, carissimas coniuges ad victoris libidinem rapi* (פן נראה איך נסחבים הזקנים הנאנחים על־ידי הרומיים ואיך נחטפות נשותינו היקרות לתאוות המנצח).

80. ומה יתרון וכו' — דברי המחבר.

נאה היה לכם לשמוע למלך אגריפס — המחבר רומז לנאומו של אגריפס בתחילת המרד (עיין פרק ס'). ייתכן שדברי המחבר נגרמו על־ידי דברי המקור, המזכירים טובותיו של מלך גדול (*tantum regis... beneficia*, הג' ה' 53, 1, עמ' 413), אולם המלך הנזכר שם הוא אלכסנדרוס מקדון.

82. ותהרגו את פלורוס ותמרדון — המלחמה התחילה, כידוע, על־ידי מרד היהודים נגד נציב הרומיים *Florus*, ועיין פרק כ"ט, 31 וכו'. ברם, פלורוס לא נהרג על־ידי היהודים, והנוסח של יוסיפון אולי משובש.

84. וכל עובר עליה ישום וישרוק — הלשון מלכים א', ט' ח'.

86. כתורן על ראש ההר וכנס על הגבעה — ישעיהו ל' י"ז.

לדבר אליהם כדברים האלה הרבה מאד ויבכו כל העם למולו בכי מר וגדול.

ויהי ככלותו לדבר ויקונן אלעזר את הקינה הזאת לאמר: איה העיר הגדולה רבתי עם ירושלם ואיה יפתי ציון עיר הקודש ואיה המקדש הנכבד והנורא ואיה היכל הקדש מקדש המעוז ואיה קודש הקדשים מכון הקודש אשר לא דרכו בו רגלי אדם כי אם הכהן הגדול המשיח פעם אחת בשנה? ועתה ירושלם אשר היית מלאתי עם ומהודרת בכל המלכים ואהובה לאלהים ובך הוכן כסא המלוכה, וגם שווקיך וחוצותיך היו מרוצפים באבני השייש וגם קירותיך נוצצים באבני השייש וכל חצרותיך בנויים באבני השייש וכל שערייך מצופים בזהב ובכסף והיכליך מיוסדים לכבוד ולתפארת וכהניך בתוכך כמלאכי השרת מכפרים בעד עמך בעולות רצון—ועתה מלאת הרוגים חללי חרב. גם בנייך היושבים בתוכך וחוגגי חגיך הבאים לך מרחוק מאפסי ארץ נופלים בתוכך. ו איכה נפלת ממרום גובהך ואיך נשרפת ותנתצי עד יסודותיך

והוא יסף לדבר אליהם כדברים האלה הרבה מאד — המחבר מדלג על דברי המקור שבעמודים 412³.

87. ויבכו כל העם למולו בכי מר וגדול — הוסיף המחבר.

89. ויהי ככלותו וכו' — את הפתיחה הזאת הוסיף המחבר.

89. איה העיר הגדולה וכו' — הג' ה' 53, 1 (עמ' 413) *ubi est magna civitas Hierusalem, ubi decora Sion, ubi templum mirabile, ubi secundum illud tabernaculum, sanctitatis sacrum, quo solus semel in anno princeps sacerdotum solebat intrare... ubi, inquam, es civitas referta populis, venerabilis regibus, acceptabilis deo, gratiae sedes? pavimenta tua de marmore, parietes tui fulgentes marmore, culmina tua pretioso splendebant marmore, re, portae tuae auro micantes, aliae argento renidentes* (איה העיר הגדולה ירושלם, ואיה יפתי ציון, ואיה המקדש הנפלא ואיה על-ידו היכל קודש הקדשים מכון הקודש, בו נהג להיכנס רק הכהן הגדול פעם בשנה... ואיה, אומר אני, העיר מלאתי עם, מכובדת על-ידי מלכים, אהובה לאלוהיה, משכן חסדו? רצפותיך היו עשויות שיש, קירותיך היו נוצצים באבני שיש וגגותיך היו מזהירים בשיש יקר ושערייך היו נוצצים בזהב ואחרים בכסף).

97. וכהנייך בתוכך וכו' — במקור נאמר שהכוהן הגדול הקריב בעדו ובעד עוונות עמו.

98. ועתה מלאת וכו' — הג' ה' 53, 1 (עמ' 413).

99. הבאים לך מרחוק מאפסי ארץ — *qui ad te ex totius orbis terram partibus conveniebant* (אשר באו אליך מכל ארצות תבל).

100. איכה נפלת וכו' — *nuda, nuda omnia, a culminibus cremata, a fundamentis diruta*, — *facta est habitatio tua deserta nec est qui in tabernaculis inhabitet* (ערום ערום הכל, נשרף מלמעלה, נותץ מן היסודות, מקום מגוריך היה לשממה ואין מי שיגור במשכנותיך).

101. מה קשה העין וכו' — *urbs — duri oculi, qui haec possunt videre, immites animi... tota mortuorum sepulcrum est, solae spectantibus occurrunt favillae... miseri seniores cinerulenta canitie... supra reliquias mortuorum sedent nuda tegentes ossa, quo defendant a volatilibus ac bestiis. mulieres paucae in limine, quas miles impius ad turpitudinem nem, non ad vitam servaverit* (קשויות העיניים שתוכלנה לראות זאת ונפשות חסרות רחמים... כל העיר היא קבר חללים ורואים רק אפר... הזקנים האומללים אשר שיבתם מלאה אפר... יושבים

ותשארי שממה יושבת בדד. ו מה קשה העין אשר תוכל לראותיכי ולבב
 רואיכי חזק מברזל כי יראכי איך היית לקבר חללים וכל רחובותיך
 וחוצותיך ריקים מן החיים כי נמלאו יחד פגרי חללים תחת אשר היית
 מלאתי חיים. ו ויכסה אפר השריפה את עין השמש בתוככי לבלתי ראות
 השמש. וזקניך יושבים נוכח פגרי בניהם לנחות מעליהם עוף השמים
 ושיבתם מלאים אפר תחת כבוד. ו ואשר נשארו מן הנשים מעט מבנותיך,
 נסגרות בתוך מפתניך לא למען חיותן כי אם למען חללן וטמאן
 בקרבך. ו מי יראה את כל אלה ויבחר בחיים? מי יתן מותנו מלפנים ולא
 ראינו את החרפה הזאת או מי יתננו בלא עינים ולא לראות ברעות
 האלה! והנה אנחנו חיים כיום הזה ובנינו ובנותינו בעודינו חיים עמנו,
 והנה צרינו ידו עליהם גורל לחלקם להם לעבדים ולשפחות.
 ועתה למה לא נקח את המלקוח הזה מיד צרינו לבלתי היות להם למען
 נגביר לעשות כדבר הזה, כי היום תחשב לנו לגבורה כי למוות נולדנו
 ואחריתנו למות. הלא טוב לנו למות בכבוד ולצאת חופשים מראות
 בשערוריה הזאת כהיום הזה. ו ועתה התנדבו נא לחמול על נשיכם וטפכם
 וזקניכם ובניכם ובנותיכם — לא חמלה אשר ילכו בשבי ויאנקו ביד
 שוביהם ואין מושיע כי תאבדון גורלם מן החיים, אך חמלו עליהם אשר
 תהרגון אותם בידכם ויהיו נחשבים לקרבן עולה לרצון ליי ולא תתחלל
 תרומת הקודש בנידת הגוים. ו והיה אחרי עשותינו הדבר הזה ויצאנו
 אל צרינו ונלחמנו ומתנו בגבורתנו ולא נאסר בזיקים כעבדים ביד

על שרידי מתייהם ומכסים את עצמותיהם הערומות, כדי שיגנו עליהם מפני העופות והחיות. נשים
 מעטות, אשר החיילים הרשעים השאירו בחיים לחרפה ולא לחיים, יושבות על מפתני בתייהן).
 104. ויכסה אפר השריפה את עין השמש בתוככי לבלתי ראות השמש — *solae spectantibus*
occurunt favillae ('רואים רק אפר'; עיין ההערה הקודמת). המחבר גרס במקום *solae* (רק) *solis*
 או *solis* (שמש).

108. מי יראה וכו' — הג' ה' 53, 1 (עמ' 414).
 109. מי יתננו בלא עיניים — *utinam... oculorum lumen perisset* (הלואי יאבד מאור עינינו!).
 111. והנה צרינו וכו' — כך במקור.
 112. ועתה למה לא נקח וכו' — הג' ה' 53, 1 (עמ' 415-6).
 113. לגבורה — *virtus*.
 למוות נולדנו — *ad mortem omnes nascimur*.
 115. בשערוריה — *ludibrium*.
 ועתה התנדבו נא לחמול — *miseremini ergo* (חמלו־נא).
 118. ויהיו נחשבים וכו' — הוסיף המחבר.
 119. ויצאנו אל צרינו וכו' — דבר זה אינו נמצא במקור. המחבר הניח שאנשי מצדה לא התאבדו,
 כפי שעשו אנשי יודפת, אלא מתו במלחמה ובזה ציין המחבר את אנשי מצדה לטובה כלפי אנשי
 יודפת.

הערלים האלה ולא נראה עוד זקנינו נמשכים בזקנם ונשינו ובנותינו מחוללות לעינינו ובנינו צועקים ואין לאל ידינו להושיע. ויקומו האנשים ויקהילו את נשיהם ובניהם ובנותיהם וינשקו אותם ויחבקום ויאמרו להם: הטוב בעיניכם למות באדמתכם מלכת בשבי 125 בארץ אויביכם ותמותו שם לפני עצבי רומנים. וילינו העם בלילה ההוא בבכי ובמספד ונהי וקינה בוכים בכייה גדולה, האנשים והנשים והטף.

ויהי בבקר ויקחו את נשיהם ואת בניהם ואת בנותיהם וישחטו אותם ארצה וישימו אותם אל הבורות וישליכו עליהם עפר. 130 ויהי אחרי הדברים האלה ויצאו האנשים מן העיר ויתגרו מלחמה במחנה רומנים ויהרגו מהם רבים עד לאין מספר. וילחמו היהודים עד אשר תמו כולם במלחמה וימותו 135 על יי ועל מקדשו. עד הנה מלחמות הבית השני. אי לנו כי חרבה עיר משושנו ונהרס

121. ולא נראה עוד וכו' — כך במקור. זקנינו נמשכים בזקנם — *trahi canitie fessos senes* (נמשכים זקנים עייפים על-ידי זקנותם). המחבר הבין את המלה *canitie* (שערות שיבה) כאילו היא קשורה במלה *trahi* (למשוך).

122. לעינינו — *sub conspectu coniugum* (לעיני בעלים).

ובנינו צועקים ואין לאל ידינו להושיע — כך במקור.

123. ויקומו האנשים וכו' — הג' ה' 53, 2.

124. הטוב בעיניכם וכו' — במקור אומרים האנשים דברים אחרים.

125. וילינו העם וכו' — הוסיף המחבר.

129. וישחטו אותם וכו' — סיום הספר נשתמר בשתי צורות, ונראה שהסיום הראשון, הקצר, הוא המקורי, כי בסיום השני, הארוך יותר, יש חזרות מיותרות. שני הסיומים מעבדים באופן חופשי מאוד את דברי המקור, שבו אין זכר לכך שאנשי מצדה שמו את הנהרגים "אל הבורות וישליכו עליהם אפר". כן יוצא מן המקור שהגברים התאבדו, ואילו ביוסיפון מסופר כאילו הם מתו במלחמה (עיין הערה לשורה 119). בכל אחד מסיומי יוסיפון מסתיים הספר במשפט אחר: בנוסח הראשון במשפט: "עד הנה מלחמות הבית השני", ואילו בנוסח השני: "עד הנה קץ ירושלם עיר הקודש ועם יי ונחלתו", ואין להכריע מה היה המשפט האחרון של הספר, כי לשני המשפטים ישנם סימוכין בסיומי כתבי-יד של הגספוס. בכתב-יד אחד מסתיים הגספוס במשפט זה: *finis liber quintus historiae Iosephi de bello Iudaico feliciter* (עד כאן הספר החמישי של דברי הימים ליוסיפוס על מלחמת היהודים. במזל טוב), ואילו בכתב-יד לאטיני אחר מסתיים הגספוס: *explicit Hierusalem liber quintus* (סוף ספר החמישי על ירושלים). — שני הסיומים של יוסיפון מסתיימים ב"יהי רצון", ואולי שתי התפילות אינן פרי-עטו של המחבר. התפילה שבנוסח הראשון היא ארוכה יותר, כתובה בפרוזה חרוזה ומסתיימת במובאות מן המקרא, ואלו הן: יחזקאל כ"ה י"ד, ישעיהו ס"ו י"ג, ישעיהו י"א י"ב, דברים ל' ד', צפניה ג' כ'.

בית מאוינו ונשרף היכלנו וגלינו
 140 מנחלת אבותינו ואין לאל ידינו.
 יהי רצון מלפני יי אלהינו שיזכור
 שבועת אבותינו ויבנה עירינו
 וישכלל היכלנו ויקבץ פזורינו
 ויכנס נדחינו וישיב שבותנו ויחיש
 145 משיחנו וימהר לגאלנו ויפיל
 אויבינו ויכנע שונאינו וינקום
 נקמתנו ויקיים עלינו מקרא
 שכתוב: ונתתי נקמתי באדום
 ביד עמי ישראל וגו' וכת': כאיש
 150 אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם
 ובירושלם תנוחמו; ויקיים עלינו
 מקרא שכת': ונשא נס לגויים
 ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה
 יקבץ מארבע כנפות הארץ; וכת':
 155 אם יהיה נדחך בקצה השמים משם
 יקבצך יי אלהיך ומשם יקחך;
 וכת': בעת ההיא אביא אתכם
 ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם
 לשם ולתהלה בכל עמי הארץ
 160 ובשובי את שבותיכם לעיניכם
 אמר יי.

גדול. ו ויענו הכהנים והזקנים
 ויאמרו אל הנשים ואל הטף
 לאמר: טוב לכם לבכות ולמות
 הנה כי אם למות בקרבי עצבי
 רומנים. ו וישלחו האנשים את
 ידיהם ויהרגו את נשיהם ואת
 בניהם ואת בנותיהם וישליכו
 אותם אל הבורות אשר במיצדה
 ויסתמום וימלאום עפר. ו וילינו
 העם כלילה ההוא בבכי ונהי ואבל
 גדול ובמספד רב.

וישכימו בבקר ויצאו כולם יחד
 כאיש אחד מן העיר באכזריות
 חימה וילחמו בהמון רומנים וימיתו
 מהם רבים עד לאין מספר עד אשר
 תמו כולם במלחמה.

עד הנה קץ ירושלם עיר הקודש
 ועם יי ונחלתו. יהי רצון מלפני
 אלהי השמים שיחמול עלינו ועל
 עמו ועל עירו ועל ביתו ועל היכלו
 ועל מקדשו ועל נחלתו במהרה
 בימינו אמן.

נספחים

א

1 ויתן טיטוס פקידים על הנשארים ויגלם עמו כתשעים אלף איש. ויהי מספר הנופלים בירושלם אלף אלפים ומאה ושמונת אלפים, ואותם שהושיב ברומי תחת אביו היו אלף וחמש מאות, ואשר הושיב בטרנטו ובאודרנטו ובשאר מדינות אשר בפוליא כחמשת אלפים. ויתן אספסינוס 5 לטיטוס בנו את ארץ אפריקיא ויושב בקרטגו שלשים אלף איש יהודים לבד מאשר נתן בשאר מקומות. ואת יוסף הכהן הושיב ברומי עם משפחתו ונתן לו בתים ובית תפילה.

ב

1 ויתן טיטוס פקידים על הערים שהשלימו עמו ויעזבם בארץ יהודה. ויהי מספר השבי אשר הוליך עמו תשעים אלף. ויהי מספר הנופלים בירושלם בחרב וברעב כל הבאים בירושלם מרחוק ומקרוב והנלוים והנופלים כולם כאיש אחד אלף אלפים ומאה ושמונת אלפים ואשר הושיב ברומא 5 ואשר נתן לאביו אלף וה' מאות, ויעזוב במעבר אשר יצא משם מן הים ה' אלפים בטרנטו ובאודרנטו ובשאר המדינות אשר בפוליא. ויתן

בכמה כתבי-יד של יוסיפון נשתמר נספח המקשר את תולדות היהודים בארצות מסוימות עם חורבן ירושלים על-ידי טיטוס. נספח זה נשתמר בשתי צורות: האחת (א) בכ"י ירחמאל, והשניה (ב) בה"י צאת מאנטובה ובשני כתבי-יד. כנראה שהנספח לא נשתמר בצורתו המקורית וכנראה שנוסח (א) נוצר מתוך קיצור, ובנוסף (ב) נוספו אולי הפרטים על גלות ספרד.

1. ויתן טיטוס וכו' — עיין נספח (ב) 1—2. ויהי מספר וכו' — עיין נספח (ב) 2—5.
3. ואשר הושיב וכו' — עיין נספח (ב) 5—6.
4. ויתן אספסינוס וכו' — עיין נספח (ב) 6—10.
6. ואת יוסף וכו' — עיין נספח (ב) 10—13.

2. תשעים אלף — לפי נוסח (א) של הנספח "כתשעים אלף איש", ולפי המקור, הוא יוסיפון פרק פ"ח 76; "תשעים אלף ושבעת אלפים".

3. מרחוק ומקרוב — עיין יוסיפון פרק פ"ח, 73—74: "כל עם היהודים הקרובים והרחוקים".

4. אלף אלפים ומאה ושמונת אלפים — עיין יוסיפון בפרק פ"ח, 74—75: "ויפלו בחרב, ויהי מספרם אלף אלפים ומאה אלף". לדעת מחבר הנספח, מתו ברעב שמונת אלפים איש.

5. ויעזוב במעבר וכו' — כאן מדובר על מוצא יהודי דרום-איטליה. מחבר הנספח תיאר לעצמו שטיטוס ירד מן האוניה באיטליה הדרומית, והשאיר שם ה' אלפים יהודים. לפי מגילת אחימעץ, קלאר, תרשיש, (עמ' י"ב) אבותיו הובאו "באניה בנהר פאו. . . עם הגולה אשר טיטוס הגלה".

6. בטרנטו — את Taranto הזכיר יוסיפון בפרק פ"ח, 69.

ובאודרנטו — אודרנטו היא Otranto של היום. הצורה אודרנטו, הרגילה בטכסטים עבריים, היא שלב קדום יותר של השם Otranto אשר נוצר מ-Hadrumentum. קהילת אודרנטו היתה כה מפורסמת, עד שנהגו לומר "כי מבארי תצא תורה ודבר ה' מאודרנטו" (מגילת אחימעץ, קלאר, תרשיש, עמ' ס"א).

אספסיינוס לטיטוס בנו ארץ אפריקיא וכל ארץ ספרד ויתן בקרטניה מן היהודים שלשים אלף ובאספליא עיר ממלכתו על נהר ביטי שאר השבי לבד אשר במקומות אחרות ויצו טיטוס להזהיר בהם לבלתי ירע להם. ו ויאמר טיטוס ליוסף: בחר לך מכל מלכותי מקום לשבת ואתן לך. ו ויבקש יוסף האי אשר ברומא מפאת דרום והים סביב לה ומכל פאת נהר תיברו ויבנה לו שמה בתים עם כל משפחתו ומדרש לתורה להתפלל שם.

- בפולייא — פולייא הוא השם השגור בפי היהודים של Puglia, היא Apulia העתיקה. ויתן אספסיינוס לטיטוס בנו ארץ אפריקיא — דברי אגדה.
7. ארץ אפריקיא — היא Provincia Africa (טונים של היום). הצורה אפריקיא היא הרגילה גם בספרות הערבית.
- וכל ארץ ספרד — הפרטים על ספרד חסרים בנוסח (א) של הנספח, ונראה שהם הוספה מאוחרת יותר. כנראה שבנספח בצורתו המקורית דובר רק ביהודי פולייא ואפריקה הצפונית. וע' גם בהערה הבאה.
- בקרטינה — בנוסח (א) "בקרטגו", כלומר בקארטאגו, ודבר זה מסתבר יפה, משום שמדובר ביהודי אפריקה הצפונית. ברם, ייתכן שזה שהוסיף "וכל ארץ ספרד", שינה את קרטגו לקרטינה, וסבור היה שמדובר ב Cartagena שבספרד.
8. ובאספליא עיר ממלכתו על נהר ביטי שאר השבי — מלים אלה חסרות בנוסח (א) של הנספח והן, לדעתי, הוספה מאוחרת יותר, מאחר שבנספח בצורתו המקורית מדובר רק ביהודי פוליא ואפריקה הצפונית.
- ובאספליא — אספליא היא צורת-מעבר בין Hispalis ל-Sevilla של היום. — במבוא ל"ספר הישר" מסופר איך, אחרי חורבן הבית, אחד מהגמוני טיטוס העביר לעיר שביליא מירושלים זקן אחד עם הספר.
- ביטי — צורה ספרדית או איטלקית של Baetis, היום Guadalquivir.
9. ויצו טיטוס להזהיר בהם לבלתי ירע להם — על סמך יוסיפון פרק פ"ד 52—53: "ויצו לכלכלם שמה ולשמור עליהם לבלתי הרע להם גדודי רומנים".
11. האי אשר ברומא — הוא האי שבנהר הטיבר, הוא אחד ממקומות יישוב של היהודים הקדומים ביותר של רומי. עיין 36 p. Vogelstein-Rieger, Geschichte der Juden in Rom I.
- מפאת דרום — מעניין שמחבר הנספח מגדיר את מקומו של האי מצד המרכז העתיק של רומי, ולא מצד שכונת היהודים שב-Trastevere.
- והים — אולי יש לתקן "והמים", או שיש לגרוס: "והיה סביב לה מכל פאת נהר תיברו".
12. ומדרש לתורה — מכאן שיהודי רומי ייחסו את היישוב היהודי שעל האי ובית-הכנסת שבו ליוסף בן גוריון, הוא יוסיפוס.

הוספות ליוסיפון

[א. פילון האלכסנדרוני]

- 1 ופילו היהודי מעיר אלכסנדריא מזרע הכהנים, הוא עשה ספר החכמה ובימי גיוס וקלאודיאוס היה. והוא היה אוהב וריע לשמעון כיפה בן יוחנן, וזה פילו עשה ספר אחד מתורת משה במבטא הלשון, וספר אחד ממצאות דברים שלא כתב עזרא, כי נשרפו ספרי תורות בימי הכשדים 5 והוא מצאם, וספר אחד מפירוש כל עשרים וארבעה ספרים, וספר אחד

שני הקטעים, זה שעל פילון האלכסנדרוני וזה שעל יוסיפוס, לקוחים מכ"י ירחמאל. הקטע על פילון נמצא שם בגוף ספר יוסיפון, כהוספה לפרק נ"ח לפי הוצאתנו (עמ' 272); הקטע על יוסיפוס נמצא באותו כתב-היד, אחרי הנספח על הגליית היהודים על-ידי טיטוס שבסוף יוסיפון. במבוא לספרנו הראינו, שספר יוסיפון שבכ"י ירחמאל הוא העתקתו של ירחמאל עצמו אשר חי באיטליה במאה השתים-עשרה. מכיוון שהקטע על פילון נמצא בגוף ספר יוסיפון, ברי שהקטע על פילון הוא מפרי-עטו של ירחמאל עצמו; הקטע השני, הנמצא כאמור, סמוך לסוף ספר יוסיפון, מזהה בצדק את יוסף בן גוריון הכהן שביוסיפון עם יוסף בן מתתיהו, הוא יוסיפוס. כבר על סמך העובדות הללו ניתן לקבוע, שאף הוא פרי עטו של אותו המחבר אשר העתיק את ספר יוסיפון הקודם לקטע הנ"ל, כלומר שאף הקטע על יוסיפוס נתחבר על-ידי ירחמאל עצמו. ההנחה ששני הקטעים יצאו מידו של ירחמאל היא ודאית, משום ששניהם בעלי אותו אופי: שניהם אינם אלא עיבוד עברי של מקור נוצרי, המבוסס בעיקרו על דברי חיבורו של היירונימוס *De viris illustribus*, שהוא כעין אנציקלופדיה של אישים החשובים להבנת הספרות הנוצרית. יש להניח ששני הקטעים נתחברו, על-סמך מקור לאטיני, על-ידי ירחמאל עצמו, אך אין להוציא מכלל אפשרות שירחמאל מצא כבר את הקטעים הללו בלבוש עברי, ורק העתיק אותם לתוך ספרו.

שני הקטעים כבר פורסמו על-ידי א', נויבואור. הקטע על פילון נתפרסם בתיאור כ"י ירחמאל בקאטלוג של Bodleiana, בעמ' 211 והקטע של יוסיפוס ב"Medieval Jewish Chronicles", כרך א', עמ' 190—191, ומשם הודפס החלק העוסק בראשית הנצרות אצל, S. Kraus, *Das Leben Jesu*, ברלין 1902, עמ' 1239.

1. ופילו היהודי וכו' — הקטע על פילון מבוסס על פרק י"א של חיבורו של היירונימוס. מזרע הכהנים — *de genere sacerdotum*.
2. ובימי גיוס וקלאודיאוס היה — הם נזכרים בקשר לחיי פילון גם אצל היירונימוס. אוהב וריע לשמעון — היירונימוס אומר שפילון היה ידידו של פטרוס השליח. לשמעון כיפה בן יוחנן — כך נקרא פטרוס גם בשורה 7 של ההוספה הבאה, ועיין ההערה שם.
3. ספר אחד מתורת משה — היירונימוס אומר באופן כללי, שפילון כתב ספרים מצויינים רבים על חמשת ספרי משה, ואחר כך מובאת אצלו רשימה מפורטת של כתבי פילון, והמחבר העברי טעה בהבנת מקורו. במבטא הלשון — הספר הראשון הנזכר ברשימתו של היירונימוס הוא *De con-fusione linguarum* (על בלבול הלשונות).
4. ממצאות דברים — הספר השני של פילון, הנזכר אצל היירונימוס, הוא *De natura et inventione nominum* (על טבע השמות והמצאתם). שלא כתב וכו' — את ההסבר הדמיוני המפליג של שם הספר, הדן בהמצאת שמות הוסיף, כנראה, רק המחבר העברי, שהבין את המלה *inventio* כפעולת מציאה של דבר אבוד.
5. וספר אחד מפירוש וכו' — במקום ידיעה בלתי-נכונה זו, מובאים אצל היירונימוס שמות של ספרים אחדים. פילון, כמובן, לא כתב "פירוש כל עשרים וארבעה ספרים", שכן מסתבר שלא הכיר את כל ספרי המקרא.

משינוי שמות, וספר אחד מאיסר ושבועות ונדריים, וספר אחד מחיי החכמים, וספר אחד מן הנפילים, וספר אחד לפתור חלומות, וספר אחד משאלות ותירוצים על החומש וממשכן וכיליו ובגדי הקודש ושלמים ועולות, וספר אחד מערי יהודה ומחורבנן, וספר אחד מאלכסנדר 10 המקדוני ומגבורתו וממעשיו אשר שטט בארץ וראה חיות משונות, וספר אחד מעובדי אדמה, וספר אחד ממרכבה; וגם ספרים רבים עשה פילו בחכמתו, כי חכם גדול היה בתורה ובכל דבר, ומזרע יהושוע בן יהוצדק כהן גדול היה.

[ב. על יוסיפוס]

1 ויוסף בן גוריון הכהן, אביו מתיא שמו וכינויו גוריון. הוא יוסף בן מתיא

6. משינוי שמות — הוא חיבור הנקרא *De mutatione nominum*. היירונימוס קורא לחיבור זה: "למה לפעמים בכתבי הקודש שונו השמות". וספר אחד מאיסר ושבועות ונדריים — אצל היירונימוס: *De pactis libri duo* (שני ספרים על הבריתות). חיבור זה של פילון אבד. מחיי החכמים — בהירונימוס: *De vita sapientis* (על חיי החכם).

7. מן הנפילים — *De gigantibus*.

וספר אחד לפתור חלומות — הם חמשת הספרים "על החלומות". אצל היירונימוס: חמישה ספרים על כך שהחלומות נשלחים מאת האלהים. וספר אחד משאלות וכו' — אצל היירונימוס: *quaestiones et solutiones in Exodum Libri quinque* (חמישה ספרים על שאלות ופתרונות לספר שמות).

8. וממשכן וכיליו ובגדי הקודש — אצל היירונימוס: *De tabernaculo* (על המשכן).

9. ושלמים ועולות — אצל היירונימוס: *De victimis* (על הקרבנות). מערי יהודה ומחורבנן — היירונימוס מזכיר כאן חיבור על היהודים (*De Iudaeis*) ועל התנהגות בחיים (*de conversatione vitae*). המחבר העברי נזכר, כנראה, במלה *eversio* (חורבן) וכתב מה שכתב.

10. מאלכסנדר וכו' — אצל היירונימוס: *De Alexandro et quod propriam rationem muta habeant* (על אלכסנדר ועל כך שלחיות יש שכל משלהן). החיבור עצמו נשתמר רק בתרגום ארמני, ואינו דן, כמובן, באלכסנדרוס מקדון. בגלל הזכרת החיות אצל היירונימוס שיער המחבר העברי, שפילון הוא אשר חיבר את הספר המפורסם על אלכסנדרוס מקדון ('הרומאן של אלכסנדרוס'), אשר בו באמת מסופר שאלכסנדרוס מקדון 'ראה חיות משונות'. תרגום עברי של הרומאן של אלכסנדרוס ניתן בסוף ספר זה.

11. מעובדי אדמה — היירונימוס: *De agricultura*. ממרכבה — כך הבין, כנראה, המחבר העברי את דברי היירונימוס על ספרו של פילון ששמו "על החיים העיוניים". היירונימוס אומר, שהספר מספר על כך שהחסידים "מביטים בדברים שבשמים ותמיד מתפללים לאלהים" (*quod videlicet caelestia contemplantur et semper orent Deum*), מכאן שיער המחבר העברי, שהספר דן במעשה מרכבה. ספרו של פילון עצמו דן בחיי כת יהודית במצרים ושמה תראפאוטים.

וגם ספרים רבים וכו' — לבסוף אומר היירונימוס, שפילון כתב ספרים רבים שלא הגיעו לידינו.

12. ומזרע יהושוע וכו' — איני מכיר את מקור הידיעה הזאת.

13. יהוצדק — בכ"י: יהוצדוק.

על יוספוס

1. אביו מתיא — כך נכון, וכן כתוב גם אצל היירונימוס, בפרק י"ג של חיבורו. וכינויו גוריון — הסבר הארמוניסטי של המחבר העברי.

הכהן עשה ספרים רבים ביהודה, ספר אחד מכל מלכי הגוים מאדם ועד טיטוס ובספסיינוס ומכל מלכי יהודה ומן החורים והסגנים אשר בספרי מדי ופרס, מקדון ורומי וחשמונים; וגם כתב מבראשית עד 5 בספסיינוס ועד שנת ארבע עשרה לדומיציאנוס קיסר, כל עשרים וארבע ספרים. וגם כתב ספרים לאפיון ולפילו וספר המכבאים. וגם דיבר מיוחנן ומשמעון בן יוחנן המכונה כיפה, בכפר בית צידא נולד, ומיעקב בן יוסף אחיו ישו הנצלב מצד אביו, כי יוסף בעל מרים בת חנה בת יהויקים אמו של ישו הנצלב קודם שאירס למרים היה לו אשה ושמה 10 מרים בת חנה והיא אחות מרים אמו של ישו הנצלב וילדה את יעקב ליוסף ומתה ואירס לו את מרים אחותה של מרים ונרגם בירושלים מן

2. ספר אחד וכו' — היירונימוס כותב רק, שיוסיפוס חיבר עשרים (ולא 'עשרים וארבע') ספרי הקדמוניות, מבריא את העולם עד השנה הארבע עשרה לדומיציאנוס קיסר.

4. וגם כתב וכו' — המחבר העברי טעה; הכוונה לאותו ספר הקדמוניות, בו הוא דן כבר קודם.

5. ועד שנת ארבע עשרה לדומיציאנוס — עיין למעלה, הערה לשורה 2. הטעות היא של היירונימוס: הספר אינו מגיע עד שנת ארבע עשרה לדומיציאנוס, אלא אז הוא נתחבר.

6. ספרים לאפיון ולפילו — הכוונה, כמובן, לחיבור "נגד אפיון", המחולק לשני ספרים. אצל היירונימוס נאמר שאפיון נשלח כשליח מצד הגוים נגד פילון, ומכאן דברי המחבר העברי הבלתי-מדויקים. וספר — בכ"י: מספר. וספר המכבאים — הכוונה לספר החיצוני, ספר חשמונאים ד', המיוחס לפעמים, וגם על-ידי היירונימוס, ליוסיפוס. וגם דיבר וכו' — היירונימוס בפרק י"ג, הוא הפרק על יוסיפוס, מזכיר את דברי יוסיפוס על יוחנן המטביל, על מות יעקב אחי ישו ועל ישו עצמו. המחבר העברי — או אולי מקורו — מביא כאן ידיעות על אישים מימי ראשית הנצרות, הנמצאות רובן ככולן בפרקים אחרים של אותו החיבור של היירונימוס. מן הקטע שלפנינו מתעורר אפוא רושם מוטעה, כאילו כבר יוסיפוס עצמו דיבר על כל האישים הללו.

וגם דיבר מיוחנן — הכוונה היא, כפי שמתברר מפרק י"ג של היירונימוס, ליוחנן המטביל, עליו באמת דיבר יוסיפוס בקדמוניות, י"ח, 117.

7. ומשמעון — עליו עיין היירונימוס, פרק א': Simon Petrus, filius Johannis, provinciae Galilaeae, e vico Bethsaida (שמעון פטרוס בן יוחנן מן הגליל, מכפר בית צידא). המחבר ידע שפטרוס היה מכונה Cephas (כיפא). בית צידא — המחבר ידע את הכתיב העברי של Bethsaida (בכה"י בטעות: צדיא).

8. ומיעקב וכו' — ראה עליו אצל היירונימוס, פרק ב'. שם נאמר שהוא נקרא אחיו של ישו, ולדעת רבים היה בנו של יוסף, "אך לי נראה שהיה בן מרים אחותה של אמו של ישו". מדברי המחבר העברי ניתן ללמוד שמקורו הנוצרי כלל גם מסורת נוצרית אחרת, שאינה כלולה בדברי היירונימוס. כדעתו של היירונימוס, ובעקבות דבריו, נאמר אמנם בטכסט שלנו שאמו של יעקב, ששמה היה מרים, היתה אחותה של מרים האחרת, אמו של ישו, אך שלא כדעת היירונימוס מוסיף הטכסט שלנו ואומר, שיעקב נולד ליוסף מנישואיו הראשונים, דעה שכשלעצמה קיימת בנצרות החל מן המאה השנייה. מקורו הנוצרי של המחבר העברי הרכיב אפוא על דעתו של היירונימוס את הדעה השנייה. על דעה זו עיין, W. Bauer, Das Leben Jesu, Darmstadt, 1967, pp. 7-8. כל ההשערות הללו נוצרו בשעה שהנוצרים התחילו להאמין שמרים אמו של ישו, לא זו בלבד שילדה אותו בלי אב אנושי, אלא אף נשארה בתולה כל ימי חייה. אז נוצר הצורך לתרץ את העובדה, שלמרות זאת אכן מדובר בברית החדשה על אחיו של ישו, ויעקב בתוכם. לישו — בכ"י נמחק. מרים — בכ"י נמחק.

11. אחותה — בכ"י אחותו. מרים — בכ"י נמחק. ונרגם בירושלים מן הפרושים — יוסיפוס באמת סיפר שיעקב אחי ישו מת בסקילה (קדמ' כ' 200—203), וכך כותב גם היירונימוס בחיבורו, בפרק ב', אך שום מקור אינו אומר שהפרושים הם שגרמו את מות יעקב אחי ישו. ברם, בפרק י"ג כותב

הפרושים ; וגם מן מתיא המבשר אשר שמו לוי, הוא לוי המכונה מתיא כתב ספר עון גליון בלשון עברי לעברים ; וגם משעול המכונה פעול, הוא פאולוש כתב אשר משבט בנימן ; וגם כתב מברנבש מקיפרוס הוא 15 יוסף הלוי ומתלמידיו יוחנן המכונה מרקוש המבשר ומיהודה ומלוקוש הרופא ומרקוש תלמיד שמעון כיפא, ויוחנן בן זבדיה המבשר אשר כתב ספר הרזים באי פדמוש, ובן ארבעים ושמונה שנה מת בימי טריינוס.

[ג. מות קליאופטרה]

1 ותרא קליאופטרה כי נהרג בעלה וכי אגוסתוס בא ללכדה ולקחת את הארץ מידה, ותירא מאד פן תלכד בגאונה וברוע מעלליה, כי הסיתה את בעלה למרוד באגוסתוס להלחם בו. ויהי כאשר קרב אגוסתוס לבא

היירונימוס, שיוסיפוס סיפר על ישו "שהוא נהרג על-ידי הפרושים" (דבר שאינו כתוב אצל יוסיפוס) וכן ש"ירושלים נחרבה בגלל מותו של יעקב" (גם דבר זה אינו כתוב אצל יוסיפוס). את הידיעות הללו, שאצל היירונימוס, בלבד המחבר העברי או מקורו, וכך נוצר המשפט האומר שיעקב אחי ישו "נרגם בירושלים מן הפרושים".

12. מתיא המבשר וכו' — ידיעות אלו לקוחות מפרק ג' של היירונימוס.

13. עון גליון — euangelium, הכתיב על-סמך שבת קט"ז ע"א ; "דר" מאיר קרי ליה און גליון, ר' יוחנן קרי ליה עון גליון". (המשפט אינו בנמצא בדפוסים החדשים, אך עיין דקדוקי סופרים, שבת, עמ' 260). לעברים — רק לקביעה זו אין הקבלה אצל היירונימוס. וגם משעול וכו' — הידיעות לקוחות מדברי היירונימוס, פרק ה'. משעול — Saulus, הוא שאול. פעול — Paulus.

14. מברנבש וכו' — עיין היירונימוס, פרק ו'. מברנבש — Barnabas. מקיפרוס — מן האי קיפרוס. בכ"י : מקיפריס.

15. ומתלמידיו — כוונת הכתוב היא, כנראה : מתלמידי ישו, דבר שאיננו מתאים למציאות. יוחנן המכונה מרקוש המבשר — מרקוס, אשר לו מיוחס האוואנגליון על-שם מרקוס, שמו היה באמת גם יוחנן (עיין מעשי השליחים י"ב י"ב). ידיעה זו אינה נמצאת בתוך חיבורו של היירונימוס. ומיהודה — לו מיוחסת איגרת בברית החדשה ; עליו עיין היירונימוס, פרק ד'. ומלוקוש הרופא — הוא Lucas, מחבר האוואנגליון, עליו כותב היירונימוס בפרק ז' של חיבורו.

16. ומרקוש תלמיד שמעון כיפא — המחבר מזכיר כבר קודם את "מריקוש (Marcus) המבשר". על כך שמרקוס היה תלמידו של פטרוס — הוא שמעון כיפא — מספר היירונימוס בפרק ח' של חיבורו. תלמיד — בכה"י כתוב : תלמיד. ויוחנן וכו' — עליו מספר היירונימוס בפרק ט' של חיבורו. בן זבדיה — היירונימוס : filius Zebedaei. המבשר — מחבר האוואנגליון שעל שמו.

17. ספר הרזים — בכה"י כתוב : חרזים, והכוונה לספר חזון יוחנן שבברית החדשה. באי פדמוש — בכה"י : באיפדמוש. חזון יוחנן נכתב, גם לדברי היירונימוס, באי Patmos. ובן ארבעים ושמונה וכו' — מבוסס על דברי היירונימוס, הכותב שיוחנן מת בימי טריינוס קיסר, בשנת ששים ושמונה לאחר מות ישו, והמחבר העברי טעה הן במספר השנים והן בהבנת המקור.

שלוש התוספות הבאות נמצאות בשני כתבי-יד, בכ"י קאופמן ובכ"י רוטשילד, ואין לקבוע אם הן היו קיימות בפני עצמן והוכנסו לתוך היוסיפון או שחוברו, על-סמך מקורות אחרים, על-ידי אחד מן הסופרים שהעתיק את יוסיפון. מכל מקום ברור, שהוספות אלו חוברו לאחר זמן חיבור יוסיפון, כי ניכרת בהן לפעמים השפעת סגנונו.

מות קליאופטרה

הוספה זו נמצאת בשני כ"י של יוסיפון בפרק מ"ז (שורה 3), אחרי המלה "מצרים", והיא היתה ידועה גם לרבי אברהם אבן דוד (דברי מלכי בית-שני). מחבר ההוספה השתמש במקור ועיבד אותו עיבוד ספרותי, ואף הוסיף עליו פרטים סיפוריים.

מצרים, ותשם עטרת זהב בראשה ותתעדה בעדי מלכות ואבני יקרה,
 5 ותשב על מטת זהב ותקח מין נחש מן הנחשים השרפים ותתן אותו על
 צידה השמאלית ונשכה ותמת, והיא יושבת על הכסא כאשה בעודה
 חיה מתמול, ותבחר מות מחיים למען לא יתעולל בה אגוסתוס. ויהי
 כאשר בא אגוסתוס, לא שם לבו לכל דבר כי אם ללוכדה, כי שמע את
 יופיה, כי לא היה כמוה בנשים במראה ובתואר ובחכמה. ויבא אגוסתוס
 10 אל ביתה וימצאה והיא יושבת על המטה במבחר לבושיה, והיא מיתה.
 וירא אגוסתוס את יופיה ויתעצב מאד כי לא מצאה בחיים.

[ד. מעשה זימה בימי טיבריאוס]

1 גם בארם היתה בת לאמנוסתוס הרומי, נערה יפת תואר ויפת מראה
 ושמה ליזה, ותזנה בסתר בבית אביה עם בחור אחד מבני פריצי עמינו,
 כי רבים מישראל פרקו עול משפט ויצאו מירושלם להתעות עם אומות
 הארץ. וותאהב הנערה את הפריץ ותהר ממנו, ותשלח אליו לאמר:
 5 הנה הרה אנכי. ויאמר אליה: אמרי לאביך: אלהים בא אלי בחלום
 הלילה ויאמר לי: אמרי לאביך רצוני שתהיה נביאתי ותלדי לי בן בארץ.
 ועוד אמרי לו: הנה פעמים רבות ראיתי חזון זה—ושמעת את אשר
 יאמר לך. והיה לימים ואמרת: הרה אנכי. וותגד את הדברים לאביה,
 ויאמר לה אביה: ומי יוכל לחשוך את אשר ישאל האלהים? עשי חפצו! ו
 10 ויהי לימים ותאמר לאביה: הרה אנכי. ולא חשב אביה עליה רעה כי
 שומרים שם עליה מיום אשר דברה אליו. ויגיעו ימי לדתה ותלד בן,
 ויתעו אנשי ארם אחרי התעתוע ההוא.

מעשה זימה במי טיבריאוס

הוספה זו נמצאת בשני כ"י של יוסיפון כהמשך לסיפור על פאולינה (אחרי המלים "כי בכל ארץ
 ממשלתו בימיו נעשו כנבלות האלה" שבפרק נ"ז 54—55). הסיפור הדמיוני בא להביא את אחת
 הנבלות שנעשו בימי טיבריאוס, אליה רומז יוסיפון במקום הנ"ל (עיין הערה למקום).

1. לאמנוסתוס — אולי יש לגרוס "לאמניסתוס", כלומר ἀμνηστός ביוונית (איש נשכח). אם
 השערה זו נכונה היא, הרי ההוספה חוברה בתחום הלשון היוונית. קשה להניח שלמחבר היה מקור
 יווני בו היה כתוב ששם האיש נשכח, שכן כל הסיפור חובר על-סמך דברי יוסיפון (עיין ההערה
 הקודמת וההערה הבאה), ולכן אם היה כתוב "אמניסתוס הרומי", הרי שדברי מחבר ההוספה הם
 דברי ליצנות.

2. ושמה ליזה — השם "ליזה" אינו אלא שיבוש של לידה, הנזכרת ביוסיפון פרק נ"ז, 31. מחבר
 ההוספה החליט אפוא לספר את אחת הנבלות האחרות שנעשו בימי טיבריאוס, ופיתח את הרמז
 ללידה לסיפור דימיוני, בלי שידע שאגדת לידה שייכת למיתולוגיה היוונית.

6. שתהיה נביאתי — על סמך הסיפור על פאולינה שביוסיפון (נ"ז, 22).

9. ומי יוכל לחשוך את אשר ישאל האלהים — כן דברי בעלה של פאולינה ביוסיפון פרק נ"ז,
 23.

[ה. ראשית הנצרות ומעשה שושנה : פרק א : ראשית הנצרות]

1 אז נתעוררו פריצי עמינו לעשות איש הישר בעיניו וללכת בשרירות
לבו רע ולשנות דרכו, וכאשר יקריבום למשפט לפני השופטים אשר
בימים ההם, וילכו הפריצים אל שרי רומא אשר ביהודה ויאמרו להם:
יען כי מרדנו בתורתם ונכנסנו בתורת קיסר מבקשים להרגינו; וכאשר
5 היו נשבעים: חי קיסר! היו מצילים אותם שרי קיסר מן השופט. ו
ויצאו רבים מפריצי עמינו ויתעו רבים מעם יי וילכו באדום וישנו את
דתותיהם ויתעו בתוהו לא דרך, ויעשו להם אותות ומופתים בכשפיהם,
ולא יכלו להם חכמי ישראל כי יתעזרו בגיוס קיסר. ו ילכו הפריצים
בנצרת אדום ויטו רבים, ויתעשרו הפריצים האלה מהון אשר נתן להם
10 המלך. וילך שוי וריעיו אל גיוס קיסר ויאמרו לו כי בא מלאך אלהים
בנו אשר ניבאו עליו זמן מרובה ויאמר ליושבי ירושלם לקבל עליהם
מצותך ולהזכיר שמך אלהים ולא שמעו אליו ויהדפוהו וירדפוהו להרגו. ו
ויאמר גיוס: ואיו? קראו לו! ויקראוהו ריעיו ויבא לפניו ויאמר אל
המלך: אלהים שלחני אליך למשחך אלהים בארץ ולבנות לך מזבח
15 כאלוה ולהזכיר שמך אלהים. ו יברכהו גיוס ויכבדהו.

ראשית הנצרות ומעשה שושנה

כל הסיפור הזה נשתמר באותם שני כתבי-יד שבהם נשתמרו גם שתי ההוספות הקודמות, ותחילת
הסיפור (עד המלים "וישנו את פירוש התורה" בשורה 28), גם בכ"י ואטיקאן 408. מחילופי הנוסחאות
בהמשך הסיפור שביוסיפון ניתן לראות, כי למעתיק כ"י זה היה כ"י אחר שבו נכלל הסיפור בשלי-
מותו. ההוספה הוכנסה בכ"י הנזכר לתוך הסיפור על גזירות גיוס (אחרי המלים "ולא נשמע לו"
שבפרק נ"ח, 15). רמז לסיפור על ראשית הנצרות נמצא גם בהוצאת מנטובה ובנוסח של משקוני,
ועיין מבוא.

פרק זה הודפס בצירוף דיון על-ידי Israel Levi, Jesus, Caligula et Claude dans une interpola-
tion du Josippon, REJ, v. 91, pp. 139—141 מתוך כ"י רוטשילד. הסיפור עצמו מבולבל ופרי
דמינו של מחבר, שרצה לשלב את ידיעותיו המעטות על ראשית הנצרות עם המסופר ביוסיפון על
גזירות גיוס קיסר.

6. באדום — המחבר מזכיר את אדום שבארץ-ישראל, כי הוא ראה בנצרות דת אדום (כלומר:
רומי).

8. בגיוס קיסר — הוא קאליגולה, עליו מסופר בקטע של יוסיפון שלתוכו הוכנס הסיפור שלפנינו.

9. בנצרת אדום — נצרת היא עירו של ישו. המחבר מוסיף "אדום", כדי לציין את המוצא האדומי
של הנצרות, ועי' הערה לשורה 6.

10. שוי — הוא ישו הנוצרי, שנצטרף כנראה, לפי הסיפור, אל הפריצים בנצרת עירו. ויאמרו —
שאר הפריצים בלי ישו שחיכה כנראה בחוץ. מלאך אלהים בנו — הוא ישו, בן האלהים, וכל הסיפור
תרמית היה.

11. אשר ניבאו עליו זמן מרובה — לדעת הנוצרים, ניבאו נביאי ישראל על בוא ישו.

12. ולהזכיר שמך אלהים — לפי הסיפור שלפנינו ישו וחסידיהם אשר גרמו לגזירות גיוס קיסר.

13. ויקראוהו — את ישו, שהיה כנראה בחוץ.

וישלח גיוס קיסר צלם גולמו ירושלם לאמור: הנה צלם תמונתי, לו תשתחוו ואליו תכרעון ובנו לפניו מזבח כאשר צוה אלהים לכם ומועדיכם ושבתיכם תשמורו, וישלח הצלם ירושלם. ויהי כבא הצלם ויסגרו יושבי ירושלם את שער העיר ולא נתנו הצלם לבא בעיר. 20

וישלח המלך מחכמי ישראל יהושע ויהודה ומרינוס אל קיסר ברומא, ויבאו לפני גיוס קיסר. ויאמר להם קיסר: הנה בן אלהיכם אשר שלחני להיות אלוה על כל הארץ. קבלוני אלוה עליכם! ואתם מה תחשבו לעשות? אמרו לי רצונכם. ויען יהושע וחביריו: ידוע לך המלך, כי לא נשמע לך לדבר הזה ולא נאות לעצתך! חלילה לנו להזכיר שם אלהים אחרים זולתי אלהינו, ולא נשבע כי אם בשם אלהינו ולא נבנה מזבח זולתי מזבח אלהינו לשם קדשו ולזכר תפארתו. וידברו פריצי עמינו דברים על יי אלהינו אשר אין לנו לספר וישנו את פירוש התורה. ו אז חרה גיוס ביהושע ויקצוף עליו מאד, וישליכהו מלפניו בבזיון.

וימצא את חבריו אשר חיכו בחצר גיוס ויאמר אליהם: עת צרה ותוכחה היום, באו בנים עד משבר וכח אין ללידה כי קצף גיוס ויצו לערוך חיילותיו ללכת על המלך בירושלם להחריב ארץ הקודש והפריצים יושבים לפניו, שוי יושב לימינו ורבים מעמינו אשר הותעו אחריו; וירב קליאודוס עליו לפני קיסר כי היה שר ויקצוף גיוס עליו. אבל יש רפואה לדבר: נשוב אל העזרה הראשונה ואל התקוה הישנה אל יי אלהינו אשר היה עזרת אבותינו מעולם, והוא יעזרינו ויצילנו מידו. נקרא צום ונקדש עצרת לפני יי בארץ אויבינו! אין לנו לברוח ימין ושמאל להמלט כי אם על מגדל עוז שם יי, כי בו ירוץ צדיק ונשגב. ו ויקדשו

16. וישלח גיוס קיסר צלם גולמו ירושלם — על כוונתו של גיוס להקים בבית המקדש את פסלו לא מסופר אצל יוסיפון, אך מחבר הסיפור לא שאב כנראה ידיעה זו מן המקורות, אלא בדה אותה מלבו על סמך דברי יוסיפון (נ"ז, 1—3) על טיבריאוס קיסר: "איש רשע אשר שלח פילטוס שר צבאו ירושלם והצלם תיבריאוס בידו ויבקש להביא הצלם העירה, וימנעוהו העם" וכו'.

19. ולא נתנו הצלם לבא בעיר — עיין ההערה הקודמת.

21. המלך — מלך יהודה. יהושע ויהודה ומרינוס — יהודה כנראה זהה ליהודה איסכריוטי הנזכר בשורה 50. יהושע (בן פרחיה), יהודה ומארינוס נזכרים כבר בקטע חדש של תולדות ישו (תרביץ מו, עמ' 320).

22. בן אלהיכם — הוא ישו.

24. ויען יהושע וחביריו וכו' — דברים אלה חוברו על-סמך דברי פילו לגיוס שביוסיפון נ"ח, 24—21.

27. וידברו פריצי עמינו וכו' — החכמים מאשימים את הנוצרים הראשונים לפני גיוס.

28. אז חרה גיוס וכו' — המחבר מעבד כאן לצרכיו הוא את דברי יוסיפון נ"ח, 24—31.

34. קליאודוס — הוא Claudius; כל הפרט הוא, כמובן, המצאת מחבר ההוספה.

צום ויקראו עצרת ג' ימים וג' לילות, ויענם יי בארץ אויביהם ויהפך
40 הרעה על גיוס קיסר, ויער כוח גדודיו בלכתו אל איפודרומיאן הוא
עניין שחוק אשר עשה לשמח נפשו, וידלגו עליו בחרבות שלופות
שלשים איש גבורי חיל ויחתכוהו ויחטכוהו ויאכילוהו לכלבים, והעם
הנאספים שם לראות במרוצת הסוסים נסו איש לאהלו.

וינקום יי את נקמת עבדיו מגיוס קיסר וימלוך קליאודוס קיסר תחתיו,
45 וישלח את יהושע וריעיו בכבוד גדול אחרי אשר עשה להם משתה וישבו
לפניו ויכבדם ויתן בידם את הפריצים. ויקח קליאודוס את שלשת
הפריצים אשר ברחו ויהרגם וישלך נבלתם לכלבים לבלתי יגנבום
התועים בלילה אשר תעו אחריהם.

ויבאו יהושע וחבריו ירושלם, ויבאו שאר הפריצים ויעמדו לפני
50 הסנהדרין. ויקום יהודה איסכריוטי מלפני סנהדרין במצות המלך, כי
אמר המלך לשאול מה משפט האנשים אשר העירו עלי גיוס קיסר. ויצו
לתלותם על עץ, ויתלום במצות המלך אבל לא ברצון כל העם כי היו
אומרים: הם אשר היו בחבורתם ישובו בתשובה, כי לא פשעו האנשים
האלה כי אם על המלחמות אשר היו ביניהם; אבל השרים והסגנים והזקנים
55 ורוב העם שמחו במיתתם כי בקשו לעורר עליהם מלחמות רומיים. ו
ייתעו רבים אחריהם בסתר, אבל מן נצרת עיר אדום הרגו רבים מהם

39. ויהפך הרעה על גיוס — על מות גיוס מספר המחבר על סמך יוסיפון ג'ח, 32—34.
40. בלכתו אל איפודרומיאן הוא עניין שחוק — פרט זה, שאינו נמצא ביוסיפון, שאב מחבר
ההוספה ממקור היסטורי, כי גיוס נהרג בלכתו מקירקס. המחבר קורא ל"עניין שחוק" זה איפודרו-
מיאן (הצורה כמו ביוסיפון ג'ה, 4, 36, ואילו בפרק מ"ט, 20 "פודרומיאן"). הוא מכיר את משמעות
המלה, כי הוא אומר "שהיו הנאספים שם לראות במרוצת הסוסים". מכאן שמחבר ההוספה היה אולי
מתחומה של מלכות ביזאנטיון, שם נודע לאיפודרומין תפקיד חשוב בחיי האוכלוסיה.
41. אשר עשה לשמח נפשו — על סמך יוסיפון מ', 39: "לכל אשר נעשו לפניו לשמוח את נפשו".
גם שם מדובר על משחקי הקירקס.
42. שלשים איש — המיספר אינו נמצא ביוסיפון, ואיני יודע על-סמך מה הוסיף אותו מחבר ההוס-
פה. והעם הנאספים שם וכו' — הוסיף המחבר על דברי יוסיפון.
43. במרוצת הסוסים — הצירוף ביוסיפון מ', 37—38.
44. וינקום יי וכו' — כן ביוסיפון ג'ח, 34. קליאודוס — הוא קלאודיאוס.
45. וישלח את יהושע וריעיו בכבוד גדול — ביוסיפון ג'ח, 35—36: "וישלח קלאודיאוס את פילו
ואת היהודים מלפניו בכבוד גדול".
46. את שלשת הפריצים — איני יודע למי מתכוון מחבר ההוספה.
47. לבלתי יגנבום התועים בלילה — פן יגנבו אותם הנוצרים ויאמרו שהם קמו לתחייה.
50. יהודה איסכריוטי — הוא Judas Iscariotes (יהודה איש-קריות) הידוע מן האוואנגליון. הצורה
איסכריוטי (Iscariote) היא כנראה איטלקית. אולי זהה יהודה איסכריוטי עם יהודה הנזכר בשורה 21.
במצות המלך — מלך יהודה.
52. לתלותם על עץ — לצלוב אותם, ובין האנשים האלה היה כנראה גם ישו.
56. נצרת עיר אדום — ראה הערה לשורה 9.

ורגמום—ולא יכלו לבערם, כי בסתר היו עושים, כי מי יוכל לחפש מחבואות קרבי האדם זולתי חוקר לב ובוחר כליות יי צבאות שמו, ויתעוררו לעשות נבלות כאלה רבות בירושלם, ותגדל הרעה תמיד.

[פרק ב. מעשה שושנה]

1 בימים ההם שלח המלך אורודוס את חננאל הכהן ואת נחום בן אונקוליאוס אל רומה. ותהי אשת חננאל הכהן בת אליקים כהן גדול יפת תואר ויפת מראה וצנועה ויפת קומה ויראת שדי בלבה, וגם למרימי הצנועה הקדושה נדמת ביופי.

5 ויהי בלכת חננאל אישה לרומה ותשב בבית אביה אליקים והוא נמלט ממשפחת החשמונאים. ויבואו זקני העם ושריהם אל בית אליקים למשפט תמיד, ויראו שם השרים תמיד את חנה בתו וישתגעו על יופיה ויבער בם יצרם ויזומו עליה מזימות אכזריות בפרדס אשר אחורי בית אביה. ויהי כאשר יצאתה אל הפרדס להתפלל על בעלה כמנהגה בכל יום, 10 ויקם האחד ויתפשה ויאמר אליה : שמעי לי ועשי רצוני ! ולא אבתה לשמוע

57. ורגמום — המחבר ידע כנראה משהו על מות סטפאנוס (מעשי השליחים ז' נ"ד—ס').

גם את הפרק השני של הסיפור הדפיס ישראל לוי מתוך כ"י רוטשילד, ודוב היליר דן בו בקצרה ב"ספרים החיצוניים" כרך א', עמ' תקנ"ח. כמו הסיפור הקודם, וכן הסיפור הזה, כתוב אחרי חיבור יוסיפון, ואולי הוא חובר בידי אחד מסופרי הספר כהוספה ליוסיפון. מתקבל על הדעת, שחיבר אותו מחבר שחיבר את הסיפור הקודם על ראשית הנצרות. "מעשה שושנה" הוא עיבוד חופשי של הסיפור החיצוני, אחד מן ההוספות היווניות שבתרגום היווני של ספר דניאל. הסיפור נשתמר בשתי נוסחאות, אחת בתרגום השבעים (= ע') והשנייה בתרגום תיאודוטיון (= ת'). הסיפור שלנו מבוסס על נוסח ת', הנמצא גם בלאטינית בוולגאטה, והמעבד העברי השתמש אולי בתרגום לאטיני זה. המעבד העביר את הסיפור לתקופת בית הורדוס, ולכן נאלץ לשנות את שמות הגיבורים, שהרי אין בתקופה ההיא מקום לדבר על דניאל הנביא.

1. המלך אורודוס — לא ברור לאיזה מלך בשם זה מתכוון המחבר, אולי הכוונה להורדוס הגדול ועיין ההערה הבאה. חננאל הכהן — אולי הכוונה לחננאל, אשר לו נתן הורדוס את הכהונה, עיין יוסיפון מ"ה 2—3. ואת נחום בן אונקוליאוס — איני יודע על-סמך מה המציא המחבר איש בשם זה. 2. אשת חננאל הכהן בת אליקים כהן גדול — לפי הסיפור החיצוני היא היתה אשת יהויקים ובת חלקיה. במקור לא סופר שבעלה ואביה היו כהנים, וכן לא היה שום אליקים כהן גדול מבית חשמונאי (עיין שורה 5).

3. למרימי הצנועה — היא אשת הורדוס ; צורת השם לפי יוסיפון.

5. ויהי בלכת חננאל וכו' — כן סבר המחבר, כי בתוך מקורו לא תפס בעל האשה הצנועה שום מקום. והוא נמלט ממשפחת החשמונאים — הוא היה אפוא, לפי הסיפור, מבית חשמונאי, ונמלט מן ההריגות שהרגן הורדוס. לפי המקור (פסוק ב') היו "אבותיה" של האשה "צדיקים".

6. ויבואו זקני העם וכו' — לפי המקור (פסוק ד') נקהלו אצל בעל האשה (ולא אביה כמו שמסופר אצלנו) "היהודים כי הוא היה נכבד מכולם".

7. ויראו שם השרים וכו' — עיין המקור ע' ז', ת' ח'. חנה — לפי המקור שמה שושנה.

8. בפרדס אשר אחורי בית אביה — לפי המקור היה זה פרדס בעלה.

9. להתפלל על בעלה כמנהגה בכל יום — אינו נמצא במקור, וזו הוספת המחבר.

10. האחד — לפי המקור אלה היו שני זקנים. ויאמר אליה וכו' — עיין שושנה ע' י"ד—ט"ז ; ת'

לו, ויפצר בה, ותמאן האשה, ויאמר אליה: אם לא תשמעי לי לעשות חפצי, העד העידותי עליך כי זנת לאיש אחר. ו ותען: למדנו כי לא ימות אדם על פי עד אחד. ו ויקרא אל שני חבריו ויאמרו: הננו שלשתינו נעיד עליך כי זנית לאיש אחר ותשרפי, כי בת כהן את. ו ותצעק האשה ויצעקו גם המה ויתפשו אותה. 15

וישמעו הזקנים ויבאו מבית אליקים וימצאום כי תפשוה שלשה השרים האלה. ו ויאמרו הזקנים: מה זאת? ויאמרו השלשה: הנה אנחנו הולכים בדרך ושמענו קול בפרדס בהצנע וראינו האשה הזאת בת אליקים זנתה, ויחזק הבחור ממנו וברח לו, ואנחנו לא הכרנוהו ותפשנו זאת. ו ויביאוה לפני הזקנים והשופטים ויקומו עדי הבליעל ויעידו עליה ויאמרו: היינו הולכים בדרך וראינו שבא בחור אחד על חנה בת אליקים תחת אילן אחד, והנה תפשנוה עד אשר באו הזקנים כי צעקנו וישמעו קולינו והבחור נמלט מידינו ולא הכרנוהו. ו ויהי כשמעם כדברים האלה וישפטוה לישרף והיא מוצאת והנשים מחרפות ומגדפות אותה כי חשבוה אשמה. ו ואליקים אביה הולך אחריה בוכה וצועק כי יודע צניעותה וכי העדים עדי שקר הם.

ויהי בעברה בית יי ותצעק במר נפש ובבכי ותאמר: יי אלהים אשר

י"ט—כ"ד. ויאמר אליה וכו' — דבר זה אינו נמצא בנוסח השבעים, אך נמצא בנוסח של תיאודוטיון כ"א.

12. ותען וכו' — אינו נמצא במקורות.

13. אל שני חבריו — לפי המקור חיו רק שני זקנים. ויאמרו וכו' — עיין הערה קודמת.

14. ותשרפי כי בת כהן את — אינו במקורות, ולענין עיין ויקרא כ"א ט'. מוטיב זה נמצא גם בסיפור השומרוני המקביל, עיין הספרים החיצוניים עמ' תקנ"ז. ותצעק האשה ויצעקו גם המה — כן בנוסח תיאודוטיון כ"ד אך אינו בנוסח השבעים.

16. ויבאו מבית אליקים — לפי ת' כ"ו: "ויהי כאשר נשמע בבית קול הצעקה מן הפרדס". הבית הוא במקור ביתו של בעל האשה ולא של אביה. השלשה — עיין הערה לשורה 12.

17. הנה אנחנו וכו' — עיין כ"ז—ל', ת' ל"ו—מ"א.

18. בת אליקים — הוסיף המחבר.

19. ויחזק הבחור ממנו — אינו בשבעים וישנו בתיאודוטיון ל"ט.

20. עדי הבליעל — לפי המקור הזקנים עצמם היו העדים. ויעידו עליה ויאמרו וכו' — הוסיף המעבד, ועיין ההערה הקודמת.

23. ויהי כשמעם וכו' — עיין שושנה ע' ל'; ת' מ"א.

24. לישרף — אינו במקורות, ועיין הערה לשורה 14.

והנשים מחרפות ומגדפות אותה כי חשבוה אשמה — על-סמך יוסיפון מ"ח 52: "וגם נשים רבות מחרפות ומגדפות אותה (את מרים אשת הורדוס) כי חשבו אותה באשמה".

25. ואליקים אביה וכו' — אינו נמצא במקורות.

27. ויהי בעברה בית יי — דברי המחבר, אשר סבר שהמעשה קרה בירושלים. ותצעק במר נפש וכו' — כמו בחיבורנו, נמצאת תפילת האשה בנוסח תיאודוטיון אחרי הסיפור על משפט המוות, ואילו בנוסח של השבעים נמצאת התפילה לפני המשפט. אשר נקרא שמך על הבית הזה — עיין הערה לראשית שורה 27.

נקרא שמך על הבית הזה, חוקר לב ובוחר כליות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו תרצני היום כדרכי ואל תעשה תורתך בדאית אשר כתוב בה: הנפש החוטאת היא תמות. ואלה העידו עלי שקר ונאלמתי לפני זקני עמך כי בטחתי בישועתיך וידעת שלא רציתי לסטות תחת אישי. ו ואתה יי תמים פעליך וכל דרכיך אמת, עשה היום הזה משפטי אמת! ויהי כהתפללה אל יי, וישמע יי את תפילתה, ויער יי את רוח נחמן החכם ואת רוח המלך ויצו המלך להביא המשפט לפניו. ו ויביא החכם את האשה עם הזקנים ועם העדים אל המלך, ויאמר לה המלך: איך תפשוך האנשים האלה? הגידי לי! ותגד לו את כל הקורות אותה. ו ויאמר המלך: הוציאו כל איש מעלינו, וישאר נחמן ושלשת העדים ויקח נחמן את העד האחד ויביאהו החדרה לפני המלך. ויאמר נחמן להעד: אמר מה האלן אשר ראית וחנה תועה תחתיו? ו ויען: עץ אגוז נטוע בפאת הגן. ו וישימהו בחדר. ו ויבא העד השני ויאמר לו נחמן: מה העץ אשר ראית והנה חנה תועה תחתיו? ו ויאמר: עץ שקדים נטוע בפאת הגן. ו ויבא השלישי ושינה גם הוא ושיקר. ו ויאמר המלך לנחמן: לך עמהם אל בית אליקים וראה אם אמת הדברים! ו ויבאו בפרדס ויאמר נחמן אל הראשון: באיזה רוח האגוז נטוע? ויאמר לו: לפאת המזרח. ויבקשו בפרדס והנה אין עץ אגוז בכל הפרדס. ויראו בפאת מערב אחר השקדים כאשר אמר העד השני והנה אין שקדים בפרדס. גם השלישי לא מצא מענה. ויגל יי את עדות השקר אשר העידו על הנקייה, וישב יי את גמולם בראשם, ויצו המלך ויתלום על העץ. ו ויאשרו חנה כל רואיה ותהי לברכה בפי העם ולתפילה לאמר: ישפוט יי אותך כאשר שפט בין חנה ובין עדי השקר.

30. הנפש החוטאת היא תמות — יחזקאל י"ח ד' כ'. המובאה אינה נמצאת במקורות. ואלה העידו עלי שקר — כן נמצא רק בנוסח תיאודוטיון מ"ג.

32. ואתה יי וכו' — הוסיף המחבר.

33. ויהי כהתפללה אל יי וישמע יי את תפילתה — כן בתיאודוטיון מ"ד ואינו בשבעים. נחמן החכם — במקור "נער קטון דניאל שמו".

34. ואת רוח המלך — במקור לא מדובר על שום מלך. המלך הוא, לפי דעת מחבר העיבוד שלפנינו, "המלך אורודוס", ועיין שורה 1.

35. ועם העדים — הוסיף המחבר, ועיין הערה לשורה 20.

37. ושלשת העדים — במקור מדובר על שני זקנים, ועיין ההערה הקודמת וההערה לשורה 12.

39. עץ אגוז — במקור עץ אחר. 41. עץ שקדים — במקור אלון.

ויבא השלישי ושינה גם הוא ושיקר — במקור ישנם רק שני הזקנים, שהם עצמם עדי השקר. מן הלשון הסתמית של המחבר ברור, שהוא הוסיף את העד השלישי.

42. ויאמר המלך לנחמן וכו' — את ההוכחות האלו לא תמצא במקור, והן כנראה הוספת המחבר.

46. ויגל יי וכו' — לפי השבעים נהרגו הזקנים על ידי שהושלכו אל הגיא, ומלאך ה' שילח אש בתוכם, ואילו בנוסח תיאודוטיון לא סופר על אופן מיתתם.

48. ויאשרו חנה וכו' — הסיום הוא, כנראה, עיבוד של הפסוק ס"ב—ס"ג של נוסח תיאודוטיון.

קטעים מן הנוסח הרגיל של יוסיפון

[א. התחלת המצור על יודפת: אילי הברזל הרומיים]

1 קס"ז. ויצו אספסיינוס ויבן קרוב לעיר מצור ודיק ועליו איל הברזל המשחית את חומות העיר ומפילן, ויגש אל העיר את איל הברזל ויחל לנגח באיל בקיר החומה אשר ליודפת להפילה. וזה מעשה איל הברזל אשר בו יפילו את חומות העיר וישחיתום: יקחו ראשונה קורה גדולה ארוכה 5 ועבה וישימו בראשה כובע גדול וחזק כתבנית איל בעל קרנים מברזל נבחר חזק, ומשקל הכובע כחצי הקורה, וגם הקורה מלובשת בו עד חציה. ואז יטביעו בארץ בעומק שני תורנים גדולים ויתלו את הקורה האילית בין שניהם בחבלים חזקים עשויים מקנבוס חזק וחוטי ברזל, ומקום תלייתה בין שני התורנים כאשר תהיה קרוב לחומה כרצות 10 הנלחמים לנגח את החומה בקרניה. ובאחור הקורה בקצה אשר מנגד לחומה טבעות חזקות מברזל מסומרות בה היטב וחבלים עשויים מקנבוס וחוטי ברזל קשורים בהם. והיה כי יבקשו הנלחמים להפיל את החומה, יורו בחוזק את קורת האיל כירות רמח קטן ויתוחבו קרניו החזקים בינות האבנים אשר לחומה, ואז יתלו משקולות גדולות בטבעות אשר באחורי 15 הקורה, ועם רב מרחוק ואנשים רבים יתחזקו ויתאזרו למשוך החבלים העוברים בטבעות הקורה מאחור להשפיל את קצה הקורה אשר באחוריה לארץ. וטרם יובלו על ככה, תתרעש החומה ותתנועע ויעקרו אבני בניינה ממקומות רבים, ותפול החומה לארץ. ויש אשר ישימו את איל הברזל על עגלה הולכת על ארבעה אופנים גדולים מעץ, מבורזלים 20 בברזל ומסומרים במסמרות מתחתיהם. והאיל ההוא יעשו לו ארבע רגלים כדמות רגלי האיל או יותר מארבע רגלים לפי גודל הקורה אשר לאיל, אשר הקורה היותר גדולה לאיל העגלה קורת שלשים אמה ארך, וארך היותר קטנה עשר אמות. רק כי יהיו מספר אופני העגלה כמספר הרגלים, כי כל רגל ורגל מרגלי האיל יציבוהו ויתקעוהו נכח אופן ואופן 25 מאופני העגלה. והיה כי ירצו להפיל החומה, יריצו האנשים את העגלה אשר עליה האיל מרחוק בדחותם אותה המון רב באחוריה בארבעת זנבות קורות עצים אשר לה מאחור במרוצה גדולה, וינגחו באיל אשר עליה את חומת העיר אשר ירצו להפילה. וראש איל הברזל המשחית החומות הנשוא על עגלה, בלתי בעל קרנים, רק הוא גדול ואטום ועשוי מברזל 30 חזק מאד וצואר הראש עב מאד. ועוד נספר ענין זה לפנים. וחומת עץ

רחבה מזה ומזה יש על העגלה להגן בעד הדוחפים אותה מאחוריה לעת הצורך, פן יורו עליהם מעל החומה חצים ואבנים. וכל אילי הברזל המשחיתים אשר במ נלחם טיטוס בירושלם, רובם היו אילי עגלות ולא היו לו שם אילי תורנים, רק שנים כאשר נספר עוד שם. והקורה האילית 35 אשר ספרנו עיניניה, חיבוק עשרה אנשים עביה וארכה חמשים אמה, וחלולה היא מבפנים ומלאה מעור מרי כרוך וטווי אחרי התבשלו מעט. והעץ איננו מועיל כי אם להעמיד ולהציב התמונה. ועץ הקורה מחוץ מצופה בברזל דק. והיה עניין העור מבפנים לבל תשבר הקורה בכובד המשקולות הכבדים אשר יתלו בטבעותיה מאחור, וכמשוך האנשים את 40 קצה הקורה מאחור בחבלים להשפילה. ועניין העץ מחוץ להעמיד התמונה ולהציבה. וענין הברזל על העץ לשמור את הקורה לבלתי ישרפיה שומרי החומה מעל החומה. וקרני כובע האיל אשר בקצה הקורה, המנגח לחומת העיר, מספרם כרצון איש ואיש, רק לא יהיו פחות מעשרה קרנים. והקורה עשרים אמה ולא יותר מחמשים קרנים, והקורה מאה 45 אמות ויהיה הקרנים המספר אשר יהיו, הנה בין כל קרן וקרן יש רחב מקום אמה, ועובי כל קרן וקרן מהם כעובי חיבוק איש אחד וארכו אמה וחצי, לא פחות. וחומת עץ ארוכה כנגד מלובשת בעורות מריאים, מעובדים בשתן אדם יעמידו במקום אחור הקורה מזה ומזה להגן על האנשים המתעסקים במלאכת הנגיחה בה למען לא יכום רומי הקשת 50 בחצים מעל לחומה אשר ילחמו בה. והקורה האילית אשר הקריב אספסינוס לנגח בה את חומת העיר יודפת אשר צר עלינו בה ואנחנו בתוכה, ארכה היה חמשים אמה וחמשה ועשרים קרנים היו בכובע אילה וחיבוק עשרה אנשים היה עביה וחיבוק איש אחד היה עובי כל קרן וקרן מקרב אילה ואמה מרוחב מקום היה בה בין כל קרן וקרן מקרניו. ואלף 55 וחמש מאות ככרים היה משקל המשקולות התלויות באחוריה לעת הצורך. ואלף וחמש מאות איש גבורי חיל היו מתעסקים עמה לנגח, כי היה מצוה אספסינוס לנגח בה את החומה, ומאה וחמשים זוגות משוורים או שלש מאות זוגות מסוסים ופרדים היו צריכים להעתיק את הקורה ואת כל כליה ממקום למקום ומעיר לעיר בעגלות, כי היו רוצים לעשות 60 כן. ולא היתה הקורה מקשה, רק מחוברת מאיברים על ידי שלשלאות מברזל וטבעות מברזל מצומדת ומחוברת לעת הצורך כאילו היא מקשה במלאכת נפלאה ומחוברת ומפורדת חלקים חלקים להעלותה חלק חלק במקומות ההרים להלחם בה בערים הבצורות אשר בראשי ההרים, כי יעמידוה על עמדה במקום אשר יכשר להם להעמידה בו.

[ב. הכתרת אספסיינוס ומות אגריפס]

1 רי"ח. בימים ההם שלח אספסיינוס את אנטונינוס ואת מנקימינוס שני שריו הגדולים ויועציו החכמים לבוא אל רומה ולהלחם עם בוטלין ימים אחדים ולהמיתו, ואחר ילך הוא שם להתקסר כמשפט חוק הקיסריות ברומה ולחדש את כתר מלכותו שם. וילכו שני השרים הנזכרים ברומה 5 ויקבצו להם בחכמתם חיל גדול מאד, וילחמו עם בוטלין וימיתוהו. ויפלו במלחמה ההיא שמנים אלף איש בחור מגיבורי הרומיים בתוך העיר הגדולה רומה.

רי"ט. וישמע אספסיינוס אחרי כן כי הוכה בוטלין במלחמה וכי מת וכי משלו שריו אשר שלח שם, וימהר ללכת אל רומה להתקסר בחוק 10 הקיסריות במשמרת משפט רומה ולחדש את כתר מלכותו להיות הממלכה נכונה בידו. ויחלק כל עמו וחילו לחציים, חצי העם הוליד עמו לעזרה ולמלחמה, וחצי העם עזב עם טיטוס בנו לצור על ירושלם. ויהי בלכת אספסיינוס אל ארץ הרומיים כאשר ספרנו, ויעזוב את טיטוס בנו באלכסנדריה, ויצו אותו לאמר: אתה לא תסור מפה עד שלחי אליך 15 מכתב מרומה ואיעצה אליך מה תעשה ולא תצור על ירושלם. ויאמר לו: כן אעשה אבי כדברך, צו עלי ואני אקיים מצותיך.

ר"כ. וילך לו אספסיינוס הקיסר אל רומה, והיה בלכתו לחדש את מלכותו שם, ויולך עמו את אגריפס המלך ואת מונבז בנו, כי אמר: 20 אולי ימרדו בי, ויולך עמהם ועמו אותי יוסף הכהן אסור בכבלי ברזל, כי אמרו לו יועציו לאמר: אמת הוא אשר לא ראית מיוסף אות מרד מיום באו אליך וגם לא עלה על רוחו בגד בוגדים, כי איש נאמן הוא, אמנם מי יודע אחרי נסענו אנחנו מפה, אם ישוב ונחם על עמו ויברח אל ירושלם ויחזק את ידי יושביה בגבורתו ובחכמתו וישלים בין העם והפריצים אשר בתוכה, אשר המה מבינים במלחמותיהם את עם ירושלם 25 להשחתה וימליכוהו יושבי ירושלם עליהם ויהיה לנו לשטן. גם אתה בלכתך אל רומה צריך אליו, כי חכם הוא ויועץ נאמן וכל אשר ישמע לעצתו בכל אשר יפנה יצליח. ואספסיינוס כשמעו את דבריהם כשרו בעיניו, ויוליכני עמו אסור בכבלי ברזל בחברת אגריפס המלך ובנו, ואם הם הלכו אתי בלתי אסורים בכבל, לא ביד ולא ברגל, רק כי היו נשמרים 30 בשומרים למען לא יברחו אנה ואנה.

רכ"א. ויהי כהגיע אספסיינוס אל רומה, ויצאו לקראתו כל יושבי העיר ויקבלוהו בכבוד גדול ובשמחה ובטוב לבב ויודו לו לאמר כי לו נאה

למלוך ולהתקסר כחק הקיסריות. ויצו ויאסרו אותי בבית הסוהר ואת אגריפס ובנו עזבו לרצונם. ויהי ממחרת היום ההוא, ויאספו כל זקני רומה לקסר את אספסיינוס בחוק הקיסריות כמשפט רומה, ואגריפס ובנו עמהם. ואתחננה לשר בית הסוהר אשר ברומה להפקיד עלי שומרים ולהוליכני במושב מלוכת הקיסריות לראות איכה יקסרו הקיסרים במשפט רומה. ואמצא חן בעיניו, ויעש כדברי ויביאני אל מושב מלכות הקיסריות אסור בכבלי ברזל ויעמידני עמו במקום אשר ראיתי את כל אשר נעשה.⁴⁰

רכ"ב. וזה מעשה משפט הקיסריות על פי החוק אשר ברומה: יביאו את המתקסר כל זקני הרומיים ואנשי העצה מבית היכל אלהיהם ולפניו משחקים בצלצלים ובכנורות ובכל כלי זמר ושחוק ומריעים בחצוצרות לפניו עד הגיעם עמו קרוב לבית המלכות כאלפים אמה, כי בית המלכות הוא בצד אחד במדינה קרוב לצד הים רחוק מן המדינה מעט, ואם הוא דבק בה. והוא מגרש קטן יכיל בחצרו הראשון מאה אלף רוכבי סוס. וכאשר יגיעו אל המקום ההוא, יקרבו אליו שבעה מלכים מוכתרים על יד קיסר נבחרים על פי עצת רומה, ושנים מהם יביאו לו סוס לבן מוכן לרכוב רוכב עליו, ויתפשוהו שניהם מרסנו ומתגו, זה ימין וזה שמאל, ושנים אחרים יביאו לפניו סולם בשבע מדרגות כלו מוזהב, אשר בו יעלה לרכוב על הסוס. ויתפשוהו שניהם אחוריהם אל הסוס, ופניהם אל צד הרוכב, זה ימין וזה שמאל עד אשר ירכב הרוכב על הסוס דרך הסולם ההוא. ושנים מהם אחרי אשר ירכב, יעמדו בשני צדי הסוס, זה מזה וזה מזה, ויתמוך הרוכב על כל אחד מהם בידו וברגלו מזה ומזה, וילך לו אל בית המלכות בהוליך שני מלכים הראשונים את הסוס פסיעה אחר פסיעה. והמלך השביעי הולך ראשון מכולם על רגליו וחרבו שלופה בידו ולפניו אלף גבורים בחרבות שלופות בידם הולכים על רגליהם, ואין קול ואין דבור ואין צפצוף וגם קולות המשחקים ינוחו. והמלך ההוא השביעי ההולך ראשון קורא בקול גדול ואומר הדברים האלה: הראיתם האיש אשר בחר בו אלהי עולם להנהיג את יושבי ארצו ולמשול בעולם בחק הקיסריות, הנה זה הוא, כבדוהו גדלוהו, כי מיי היתה לו הממשלה ומאליו הגיעהו הכבוד. והאלהים אשר ימלא את משאלת לבו להגדילו לעלות במעלת הקיסריות היום הזה, הוא יתן בלבו להנהיג את מלכי הארץ ואת יושביה בדרך ישרה ולשפטם במשפט צדק ולהרחיק העול והחמס מהעולם ולסגור בעד המרעים והרשעים ולאסרם ולהשמידם ולכלותם פן ישוטטו בארץ להשחית את הממלכות ואת יושבי העולם

ולהתגבר לעשוק ולגזול, והוא בחסדיו ומלכותו אשר גדלה ורמה מכל מלכות ולא יוכל איש לבוא עד תבונת הדבור ברוממותה, יקיים ויעמיד ויחזיק ויתמוך את מלכות רומה ואת חק הקיסריות בה, ויפאר ויגדל 70 וינשא ויחיה וינהל במנוחה את אדוננו זה המתקסר כהיום הזה, ואמרו אמן. וכאשר ישלים המלך הקורא את דבריו, יענו ששת המלכים הנשארים חביריו אחרייו אמן לבדם, ואחריהם יענו כל העם יחדו פה אחד אמן. ואחרי זה שני רוכבים העומדים מפאתי הקיסר המתקסר מזה ומזה ישליכו שבע פעמים כל אחד ואחד מהם מזה ומזה פרחי זהב טהור לעם הדל ההולך 75 רחוק מהרוכבים מזה ומזה פן ידרכו בהם, והמה ילקטום איש אשר כיכלתו ללקוט, והמשליכים הפרחים ההם כל אחד ואחד ישליך כחזקת ידו להשליך, אם הרבה ואם מעט. גם המשליכים ההם הם הנבחרים בעצת רומה להיותם אחרי התקסר הקיסר, ההולך על ימינו למשנה לו, וההולך על שמאלו לשר על כל הצבא אשר יהיה לרומיים ועליו להפקיד שרי צבאות בראש העם 80 כאשר ישלחו הרומיים חיל באשר ישלחו. וככה יקרא המלך ההוא הקורא ההולך על רגליו ראשון וחרבו שלופה בידו שבע פעמים ויקרא בעניין אשר ספרנו כאשר יגיע המתקסר אל שער המגרש אשר בו בית המלכות יקרא הפעם השביעית. ובהגיע המתקסר אל שער המגרש ההוא, ירד מעל הסוס על כתפי המלכים השבעה, ושם כסא עשוי מעפר יבש לבדו, 85 ויושיבוהו עליו המלכים השבעה, ויתנו בידו שרביט דק מעץ. ואחרי כן יבאו לפניו יועצי עיר רומה וזקניה ועמם ספר שטרי החפשיות אשר ברומה ויבקשו ממנו להשבע להם אשר לא יחלל ולא יפר ברית אחד מהם אחרי התקסרו עליהם, והוא יקח את הספר וינשקהו כולו עלה ודף דף וישימהו על ראשו וישבע אשר הוא יקיים כל הכתוב בו ועוד יוסיף 90 הוא חוקים טובים על החוקים הכתובים בו כאשר יכשר בעיני יועצי רומה. ואחרי כן ירצה לבוא אל המגרש והוא סגור ועל מגדליו מלמעלה עומדים שוערי המגרש ויבקשו ממנו להשבע גם להם כי יקיים חוקי המגרש וחוקי שועריו. וישבע וידור להם כי כן יעשה, ואז השוערים ירימו ויקימו על המגדל הקרוב לשער את נסו ואת דגלו, ויפתחו השער 95 ויבא המתקסר אל חצר המגרש, ושם יקראו המלכים כלם הנמצאים ברומה, אז יאמרו: יהי רצון מלפני מלך מלכי המלכים לקסר את הקיסר הזה מן השמים ולהיותו רוצה בעצתו בהתקסרו כאשר נקסרהו אנחנו בארץ. ושם ילכו כל המלכים הנמצאים שם לפניו על רגליהם והוא גם כן על רגליו אחריהם, ויבאו אתו אל בית המלכות אשר בו כסא מושב 100 הקיסריות. ובבית ההוא שני כסאות, האחד הוא כסא מושב הקיסריות

והוא קבוע, והשני הוא כסא יעשוהו לפי שעה לשבת בו המתקסר טרם
 התקסרו. וכאשר יבא המתקסר אל הבית, ישב על הכסא העשוי לפי שעה,
 ויבאו כל המלכים הנמצאים שם ובלבד שימצאו שבעה לא פחות, וינשקו
 את רגליו שניהם ואחר ינשקו את הארץ לפניו. ואחר יבאו שבעה
 105 הגמונים מהגמוני מלכותו אשר תחת כל אחד מהם ארבעה ועשרים
 הגמונים ותחת כל אחד מהארבעה ועשרים הגמונים השניים מאה
 ועשרים הגמונים שלישיים, ותחת כל אחד מהמאה ועשרים ההגמונים
 השלישיים חמש מאות הגמונים רביעיים. והשבעה ההגמונים הראשונים
 יבואו עם ההגמון הגדול המושל בכלם והוא הגמון רומה והוא אב לכל
 110 ההגמונים אשר בכל העולם בממשלה ונקרא ברומה פאטיר וביוני פטרון.
 והפטרון יתן ביד המתקסר הימנית שרביט עץ מוזהב בחלק בלתי
 חלק, ועל ראשו תלוי כיס קטן מלא עפר, וישים באצבעו הקטנה טבעת
 עשויה מעצם אדם מת, ובידו השמאלית יתן כוס זהב ארוך ועליו תפוח
 זהב כדורי כדמיון הארץ כלה. ואחרי כן ישים כתר המלכות בראשו
 115 וימליכהו למלך, ואחרי המליכו אותו למלך, ינשק המלך את ידי הפטרון
 הנזכר, ומיד יקח הפטרון את עטרת הקיסריות וישימה על ראשו על
 כתר המלכות, ויקרא בקול גדול ויאמר: יחי אדוננו הקיסר לשלום
 ולברכה ולגדולה על כל מלכי הארץ. ויענו כל העם הנמצאים שם יחדיו
 פה אחד: אמן. ואחר ינשקהו הפטרון בפיו, וישב לו לימינו, והמשנה
 120 הנבחר הנודע ישב לשמאלו, ושר הצבא הגדול הנבחר הנודע יעמוד לו
 לפניו וחרבו שלופה בידו. ואחרי כן יגזור הקיסר להתיר כל אסור בבית
 הסוהר על ממון והוא יפרע את הנושה בו מאוצרותיו. וביום ההוא ילך
 הקיסר אל בית הפטרון ושם יאכל סעודת הבקר ביום ההוא גם סעודת
 הערב עם שבעת המלכים הראשונים המתעסקים בקיסריותו ועם שבעת
 125 ההגמונים הראשונים המתעסקים בזה גם כן. ולערב ילך לו אל בית
 המלכות וישכב שם, ושם ישב בממשלה לשפוט ולגזור כרצונו, ולא יצא
 מבית המלכות רק פעם בחדש ביום הראות הירח אחרי התחדשו בחדושו.
 רכ"ג. ויהי לימים אחדים אחרי התקסר אספסיינוס, ויקצוף על אגריפס
 כי הלשינוהו רשעי ישראל לאמר כי חשב לבגוד בו וכי שלח אל ירושלם
 130 מכתב על ככה, וימת אותו ואת מונבז בנו לפי חרב. וזה היה שלש שנים
 וחצי טרם חרבן הבית. וטרם זה בטל התמיד אלף ומאתים ותשעים יום וזה
 כלו טרם חרבן הבית והוא הכתוב בדניאל: ומעת הוסר התמיד עד תום
 הסיפור הכתוב שם.

רכ"ד. ובשנה ההיא בעת ההיא בחדש מות אגריפס ובנו העיר יי את רוח

13: אספסיינוס הקיסר לזכרני אני יוסיפון ברצון החמלה והאהבה והשלום ויצו לשאת את ראשי מבית הכלא ולהביאני לפניו. ויעשו עבדיו כן ויביאוני לפניו ואני אסור וכבול בכבלי ברזל ובנחשתים. ויקרא לי הקיסר שלום וידבר אתי נוחמים ודברים טובים, ויאמר: אתה ידעת כי אהבתיך מאד מן היום אשר ראיתיך; ואם אסרתיך וכבלתיך בכבלי ברזל, לא מרוע לבבי עשיתי לך את הדבר הזה, אמנם למען לא יקנאו 14: בך שרי הרומיים על גבורתך ועל עצמתך על תבונתך ועל חכמתך ויאמרו: זה הוא אשר היה לנו לשטן במלחמותינו והוא הולך כאחד ממנו, נפגע בו ונמיתהו. ועתה ייטב לך וישמח כי הנני מסיר מעליך את הנחשתים ואת כבלי הברזל והיית לפני כאחד מהשרים אשר לי כל ימי 14: היותך ברומה. ואמנם אני שולחך אל ארץ יהודה אל בני טיטוס והיית לו לאב וליועץ נאמן כי הוא הוא אשר חמל עליך ולא נתן יד להמיתך כאשר ידעת אתה. גם פעמים רבות ביקש ממני לחמול עליך ולהתירך ממאסרך ולכבד אותך, וליראתי מקנאת הרומיים עליך לא עשיתי את בקשתו. ואומר אליו: ואיך אוכל להתנהג לפניך ולפני בנך בעצה ואראה אשר 15: הרגת את אגריפס ובנו, שני נאמני מלכות רומה על לא פשע ועל לא חטאת? ויען הקיסר ויאמר אלי: הם יוסף כי לא להזכיר בטוב לא אגריפס ולא בנו, כי לו ידעת את אשר עשו בכתרי ואת אשר חשבו לעשות במרד בממשלתי, ואתה היית שורף עצמותיהם בידך. הידעת את אשר כבדתיו אותו ואת בנו בארץ יהודה וגדלתיו ונשאתיו לראש בכל עבר ובכל פנה. 15: ואת חיל הרומיים שחתתי בעריו בגללו. ואומר: כן ידעתי אשר כדברך כן הוא האמת אדוננו הקיסר. ויענני עוד הקיסר ויאמר: והוא גמלני רע כי באנסם אותי שרי הרומיים בארץ יהודה למלוך ולהתקסר על ממשלת הקיסריות כשמעם כי קסרו את בוטלין לקיסר והוא לא היה נאות לגדולת חק הקיסריות, היה הוא מיעצם לבלתי יקסרוני, כי מה ראו על ככה ומה 16: הכירו בי עד ישפטו אותי במשפט כבוד הקיסריות לקסרני. עוד כבואו פה היה הולך הוא ובנו מהגמון אל הגמון עד אשר הלכו אל הפטרון להלשינני ולהגיד עלי דברים על מעשים אשר לא עשיתי. ולכן אני הכרתי כי בלב אגריפס היה רשע ושפטתיו במשפט מות, כי מקום הרשע שמה המשפט. ואת בנו שפטתי כמוהו, כי בן בוגד לא יכון להיות בארץ 16: על אשר בלבו נשאר מעשה אביו גם כי הוא נזרע בזרע המרד והבגידה. ואמנם אותך ראיתי צדיק ונאמן לפני כל הימים. ולכן אני מפקיד את בני ביד עצתך הטובה. ויצו אספסיינוס להסיר ולפתוח מעלי את הנחשתים ואת כבלי הברזל ולהתיר את יוסף ממאסר רומה ולנהלו בכבוד עם שרי

ממשלת רומה ויועציה. ויאמר יוסף : הלא חרפה היא לי לפתוח מעלי את
 170 כבלי הברזל ומאסירי בני ישראל אשר אתי ברומה לא תפתחם? ועתה
 אם שמוע תשמע אלי כי מצאתי חן בעיניך, התר נא מאסר כל אסירי
 ישראל אשר אתי ברומה ואהיה לך ליועץ נאמן כל הימים ואיבתי את
 אויביך וצרתי את צורריך. ויעש אספסיינוס כדבר יוסף, ויתר את מאסר
 כל אסירי בני ישראל אשר היו את יוסף ברומה, ויגדע מעליו את
 175 הנחשתים ואת כבלי הברזל וישלחו אל בנו טיטוס באלכסנדריאה אשר
 למצרים.

רכ"ה. וישלח אספסיינוס מכתב לבנו טיטוס ויצוהו על יוסף הכהן לאמר :
 בני יקירי הנה אנכי שולח לך את יוסף שר היהודים אשר הוא זקן המלחמה
 ואתו חכמה ועצה, והיה לך לאב וליועץ נאמן ולא תסור מעצתו ימין
 180 ושמאל, כי איש חכם הוא ועצתו נכונה והיה נכון תמיד לכבדו ולנשאו,
 כי הכבוד והגדולה המה בגורלו ויי אלהיו עמו, ולא תאמין לעולם לדברי
 מרעים ילשינוהו לפניך על דבר, וכל אשר יבא לפניך להגיד לך על יוסף
 דבר מרד, השמידהו והשחיתהו, כי יוסף היועץ הנאמן איש אמונים וכל
 איש אשר יבטח בעצתו יתיישר באורחותיו. והיה כהגיע יוסף השר אליך
 185 אחרי נוחו ימים אחדים מיגיעת הים, תכין לך הדרך ועלית אל ירושלם
 לצור עליה. והיה אם שלום יענוך היהודים וימסרו לך להיות שם ממשלת
 רומה נקרא עליהם, השמר לך פן תרע להם בדבר, אמנם רפא את שברי
 עמם ובנה את עריהם הנהרסות במלחמותינו והשביעם מנועם טוב ארצות
 הגוים אשר תחת ממשלתנו ויהיו חפשים מכל מס עשרים שנה. רק כי
 190 ירימו דגל ממשלת הרומיים על מגדל ירושלם שלש פעמים בשנה בכל
 רגל ורגל כי יעלו כל ישראל לראות את פני יי אלהיהם כמשפטם. ועם זה
 יקריבו קרבן מנחה בעדנו על מזבח הקדש אשר בירושלם בכל רגל ורגל. ואם
 לא יחפצו להשלים עמך והחרמת אתהם ואת עריהם אשר לחרב לחרב ואת
 אשר לשבי לשבי. גם אם ירצו ביוסף השר למלוך עליהם, יכשר בעינינו
 195 כי ימלוך, ועל כל פנים בעצת יוסף השר תסמוך והוא יהיה לך לאב
 ולפטרון ואתה תהיה לו לבן.

רכ"ו. ויהי אחרי זה ויסע יוסף מרומה ויבא באלכסנדריאה אל טיטוס
 וישמע טיטוס כי בא יוסף, וישמח מאד הוא וכל הזקנים והחכמים אשר
 אתו כי יוסף היה מלא רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת
 200 ויראת יי. ויצא לקראתו הוא וכל זקני חיל הרומיים ויקבלוהו בכבוד
 גדול. ויתן יוסף לטיטוס את הספר אשר שלח לו אביו ויקראהו. ויען את
 יוסף ויאמר לו : ככל אשר דבר לי אבי בספרו היה עם לבבי לעשות עמך,

אף כי אבי יגזר אומר עלי על ככה ; שבה אתי והיה לי לאב ואני אהיה
לך לבן ובעצתך תנחני.

[ג. מעשי גבורה של היהודים]

1 רס"ה. ויצו טיטוס לערוך את שני אילי התורנים הנשארים לרומיים אז
מכל הכלים המשחיתים אשר הביאו מרומה ולהציב להם מצורים ולבנות
להם דיקים לנגח בהם עוד את חומת ירושלם, ויחלו חרשי העץ אשר
לרומיים להציב המצורים במקום אשר צוה להם טיטוס, ויעזבו
5 היהודים לעשות עד העמיד קורות האילים בין התורנים. וכאשר שלמו
המלאכה ולא נשאר כי אם לתלות האילים בין תורניהם ולנגח והרומיים
בטוחים מהיהודים ומבשרים זה לזה אשר לא נשאר עוד גבור ביהודים,
כי לא יצאו לקראתם זה כמה, ולילה אחד טרם אור הבקר ; ויתיעצו שלשת
שרי הפריצים אלעזר ויוחנן ושמעון מה יעשו על ככה, ויאמר להם אלעזר :
10 אתם במלחמה האחרת היא מלחמת שלשת אילי העגלות אשר נלחמו
ארבעת בחורי גבורינו, יצאתם וקניתם לכם שם בגבורתכם ואני שמרתי
לכם שער העיר ; ועתה שמרו לי גם אתם השער והניחו לי ואצא עליהם
עם הגיבורים אשר אבחר מגבורי ואקנא לי גם אני שם בגבורה. ויענוהו
יוחנן ושמעון : צא לך אליהם וקנית לך שם בגבורה כי יעזרך אלהי
15 המקדש וההיכל אשר בירושלם, רק השמר לך פן תכנס בעמק המלחמה
עד מאד ותלכד או תמות והיית לנו לחרפה ולבשת. ויענם אלעזר ויאמר
אליהם : יי ישמרני כי על צדקת עבודת אבי ענני הכהן הגדול אבטח ולא
תעמוד לפני עתה רשעתי כי עוד יש לה מקום להנקם האלהים מנפשי
בעד רשעתי. ויבחר אלעזר מאה גבורים מגבוריו והוא עליהם, ויתאזר
20 ויצא אליהם טרם עלות השחר בלילה ההוא. וסביב אילי התורנים
מדורות אש גדולות אשר הבעירו והדליקו הרומיים העומדים שם להבריח
מהם קור הלילה, ושם חמשת אלפים גבורים מגבורי הרומיים וחרשים
יודעי מלאכת עץ וברזל ואבן מאה וחמשים איש. וזה היה בשבעה
ועשרים יום לחדש כסליו בחדש התשיעי לבוא טיטוס על ירושלם. ויהי
25 בצאת אלעזר מירושלם עם מאת גבוריו וילך וידלג דלוג והלך הוא
וגבוריו, וידלגו פתאם על הרומיים היושבים במקום ההוא קרוב למדורות
האש להתחמם מקור הלילה. ומהרומיים שוכבים ומהם עומדים, ויכו בהם
היהודים כרצונם מכת חרב והרג ואבדן עד בלי השאיר אחד מהם. ורבים
מהם שרפו במדורות האש אשר שם ואת קורות האילים שרפו באש ואת
30 ברזל האילים וקרניהם השחיתו עד בלתי השאיר להם תמונה, ואת חלקי

המצורים והדיקים והתורנים והמשקלות והטבעות והחבלים והשלשלאות
והכבלים השחיתו באש ובאבנים עד בלתי השאיר להם מעמד. ואת
החרשים היודעים במלאכת כלי המלחמה המשחיתים אשר שם לכדו חיים
ושרפו אותם במדורות האש אשר שם לא נשאר מהם אחד. ויהי הבקר
35 אור וירא טיטוס מרחוק, והנה עשן השרפה מהעצים והאנשים הנשרפים
עולה ובאשת עשן הנשרפים הנבאשים בשרפה הבאשה והסריחה את
המחנה, וירץ הוא וכל מחנהו לראות מה זה ועל מה זה. ואלעזר הפריץ
הגיבור עם מאת גבוריו נשאו חלק חלק כאשר יוכלו שאת מחלקי הכלים
המשחיתים הנשרפים, ואיש איש מהם ראש ראש מראשי החרשים המתים
40 בשרפה והולכים בהלל ותודה ליי לפנייהם ולעג ושחוק והתול נגד
הרומיים אחריהם ויבאו בשער ירושלם אשר ממנו יצאו, ויקבלום
יוחנן ושמעון בכבוד, ויקנו גם הם אז שם בגבורה.

רס"ו. ויהי בעת ההיא ויקהלו מכל הגוים המונות רבים, ויבאו על
ירושלם לעזרת הרומיים מכל ממשלות הקיסריות אשר לרומה אשר היה
45 אז בתוקף ההצלחה, והקיסר היה אספסינוס אבי טיטוס. ויספר טיטוס
לזקני הגוים אשר באו אליו לעזרתו את כל הקורות אותו במלחמה על
ירושלם, ויגד להם את כל תקף הגבורות אשר עשו היהודים נכחו
ואיך השחיתו גבוריו והשמידו שריו והאבידו אנשיו ונפשו האדיבו
במלחמותיהם והבעירו את כל כלי המשחית ואת כל כלי המלחמה אשר היו
50 אתו. ויפלאו האנשים ההם ויתמהו כל המונות הגוים מדבריו מאד מאד.
ויאמר אליהם: ועוד יש ליהודים גבורה ושם ועשו אתנו מלחמות נפלאות,
לא אוכל לספר אחד מאלף. הראיתם אתם זקני המונות הגוים בכל ימיכם
ארבעה אנשים יעמדו נכח עשרת אלפים וחמש מאות איש וכלם גבורי
מלחמה ולא יכלו המון העשרת אלפים והחמש מאות הגבורים ללכוד את
55 ארבעת האנשים ההם חיים או להרגם והמה בתוכם מכים והורגים ומפילים
מהם חללים לפנייהם כהפיל ראשי הקשואים הארוכים בסכינים החדים
והכבדים כאשר קרה לנו עם ארבעת בחורים מבחורי ירושלם? ויוסיפו
עוד המונות הגוים וזקניהם להפלא מדברי טיטוס על ככה מאד מאד.
בעת ההיא אמר טיטוס אל זקני המונות הגוים אשר באו אליו אז לעזור
60 ואל שריו וגבוריו ועמו: הבו לנו עצה מה נעשה על זה ולא נהיה לחרפה
ולקלון ולבשת כשמוע שמענו כל ממלכות הארץ, כי השומעים מרחוק
הבלתי מכירים את היהודים וגבורותיהם לא יאמינו לדבר הזה כי יסופר
להם. ויענו זקני המונות הגוים ויאמרו אליו: אם טוב בעיני אדוננו,
הנה הרומיים עייפים ויגעיים מפני המלחמות אשר סבבו אתכם מהיהודים,

65 ועתה הניחה להם לנוח ואנחנו הבאים עתה ואין יגיעה אתנו ננסה אם נוכל להצליח במלחמה עמהם, כי מה יהיו הם לעמוד לפני המון רב כהמוננו? ושרי הרומיים אמרו לטיטוס: לא תודה להם על ככה כי תוסיף יגון על יגוננו ומכאוב על מכאובנו אשר יפלו גם הם חללים לפני היהודים והיה לנו גם זה לקלון. ואם אנחנו אשר נדע מוצאיהם ומובאיהם 70 ודרכי מלחמותיהם לא נעמוד לפנייהם ואחד מהם ירדוף אלף ממנו, מה יעשו הם אשר לא בחנו אותם, הלא ערכם יהיה לפנייהם כערך אזובי הקיר לפני ארזי הלבנון. וזקני המונות הגוים ההם אמרו: לא כי נעלה עליהם ונלחם בהם ונקנה לנו שם בגבורה. ויפצרו זקני המונות הגוים ההם באיש טיטוס מאד מאד, ויתן להם רשיון לעלות על היהודים ולהלחם 75 בהם גם הם כי אמר: אולי יפלו היהודים לפני המונות הגוים האלה אשר יערכו אתם מלחמה בבלתי מגור מהם, כי לא יכירו גבורתם. והרומיים כי ילחמו בהם ילחמו בפחד ומגור. ויתבחרו מהמונות הגוים ההם שמונים אלף איש, עשרת אלפים מקדונים ועשרים אלף מאנשי ברטניאה וחמשת אלפים ארמיים ועשרת אלפים מאנשי אפריקה ועשרת אלפים גבורים 80 מאנשי בורגוניאה וחמשת אלפים מבני קדר ועשרים אלף גבורים מגבורי פרס וכשדים ויתהלו באשר התהלו* ואין רומי אחד עמהם, וילכו במישור אשר מפאת קבר יוחנן הכהן הגדול ויחלו להתגרות מלחמה ביהודים אשר על החומה ולהציב סולמות עם כלי עץ מגינים עליהם לעלות בהם על החומה. ויאמר יוחנן שר הפריצים לשמעון ולאלעזר חבריו: הייטיב 85 בעיניכם אשר אצא אני ואלחמה בערלים האלה ואראה להם גבורתי? ויאמר אליו שמעון: שנים ממנו יצאו ואחד יעמוד על השער, כי רבים הם ולא תוכל להם לבדך עם מתי מעט. ויאמר אלעזר: העצה הזאת נכונה ואני אצא עם יוחנן. ויאמר אליהם שמעון: צאו לכם עליהם ואלהי המקדש וההיכל אשר בירושלם יתנם בידכם ולא ישפוט אתכם בעת 90 הזאת לפי דרכיכם ומעשיכם. ויצאו יוחנן ואלעזר עם אלף וחמש מאות איש מגבורי הפריצים ויכו בהמונות הגוים מכת חרב והרג ואבדו מבקר יום המלחמה עד ערבו. והיה זה בתשעה לחדש טבת העשירי לבוא טיטוס על ירושלם. ויפילו מהמונות הגוים ההם שבעה וחמשים אלף וחמש מאות איש וילכדו מהם חיים שלשת אלפים שרים ואת היותר הבריו. ומהיהודים 95 נפלו ביום ההוא שבעה אנשים ואת חלליהם הביאו הפריצים אל ירושלם לקברם פן יתעללו בהם הערלים. ויבאו יוחנן ואלעזר אל ירושלם עם גבוריהם בהלל ותודה ליי, והנשאים הבורחים מהמונות הגוים ההם שבו אל מחנה טיטוס בכלימה וחרפה ובושת וקלון. ויאמר אליהם טיטוס:

* צ"ל: ויתהלכו באשר התהלכו

כה יאות להיות משפטכם כי לא האמנתם לרומיים. ועתה קנו שם
 100 המתים מכם לחרפה ובוז, ואתם הנותרים נבזים ושפלים היום הזה. ויהי
 ממחרת ויקחו הפריצים את שלשת אלפים השרים אשר לכדום חיים
 וינקרו עין אחד מכל אחד ויכרתו יד כל אחד מהם וישלחום אל מחנה
 טיטוס להיות לו לקלון ולחרפה.

רס"ז. ויהי בעת ההיא ויועץ טיטוס עם שריו וגבוריו ועם בני עמו
 105 הרומיים ועם כל הגוים הנוספים עליהם לאמר מה יעשה על ישראל ועל
 גבורתו, כי יגעו כל הגבורים ממלחמות הפריצים, ויתן כל אחד משריו
 עצה לטיטוס לפי שכלו על ככה איש אשר כחכמתו ליעץ. ותהי עצת
 כלם בזויה לפי טיטוס ולא קיבל עצת אחד מהם כי לא ישרה בעיניו.
 ויאמר אליהם טיטוס כדברים האלה לאמר: זאת העצה היעוצה על
 110 ישראל מאתי וממנה לא אסור: הבה ונצור את העיר הזאת בלא מלחמה,
 כי מחייתם כלתה ואין מזון אתם ואולי הרעב יכלה אותם. גם אולי כי
 יראו אשר לא נתגרה אנחנו מלחמה עמהם, יתגרו הם מלחמה איש ברעהו
 ויעשו הם בנפשם את אשר נחפוץ אנחנו לעשות בהם.

[ד. מעשה ביוסף בן גוריון והפריצים]

1 רע"ד. וגוריון הכהן אבי יוסף הכהן הכותב הספר הזה לישראל להיותו
 להם לעדות ולמזכרת היה בעת ההיא אסור בנחשתים ובכבלי ברזל
 במגדל אחד ממגדלי ירושלם והוא זקן בא בימים בן מאה ושלוש שנים ואין
 בא אליו אל המגדל ואין יוצא. ובעת ההיא בא יוסף בנו מול החומה מרחוק
 5 נכח המגדל אשר בו היה אביו גוריון אסור אז שמה, ויגש מעט אל החומה
 לדעת את שלום אביו ומה יעשה בו. ויעבור יוסף קרוב לחומת המגדל
 ההוא ועיניו צופות אל המגדל אשר בו היה אביו אסור שמה, אולי יראה
 פני אביו בעד חלונות המגדל או בעד מקומות יירות החצים אשר היו
 במגדל וינחמהו וידבר על לבו ויודיעהו אשר הוא חי, ומדי עברו והוא
 10 צופה למעלה אל המגדל ההוא, וישליכו עליו הפריצים אבני ידים,
 ותבואהו אבן יד גדולה על ראשו ותכהו ויפול לארץ מעל מרכבתו.
 והפריצים רצו לרדת אליו ללכדו. והרומיים ראו כי נפל יוסף מעל
 המרכבה ויגידו הדבר לטיטוס, וימהר טיטוס ויצו את גבוריו ללכת
 אליו להצילו בטרם ישיגו אותו הפריצים. ויעשו הרומיים כאשר צוה
 15 טיטוס וילכו אליו ויקימוהו ויחזקוהו וינהלוהו לאט ויסובבוהו במגניהם
 ממעל ומסביב מפני החצים והאבנים אשר היו יורים עליו הפריצים

מעל החומה, ויצילוהו הרומיים ולא מת. והפריצים ברוצם ללכוד את יוסף כי נפל, הריעו תרועה גדולה.

רע"ה. ואם יוסף היתה אז בת חמש ושמנים שנה והיא יושבת בבית שמעון 20 האכזר אשר היה קרוב למגדל אסורה בבלתי כבלים רק כי לא יתנוה לצאת מן הבית. וכשמוע את קול התרועה ושם יוסף עמה, ותשאל הקרובים אליה לאמר: מה קול התרועה הזאת באזני בשם יוסף? ויגידו לה לאמר אשר על בנה יוסף הריעו הפריצים כי יצאו ללכדו על אשר הוכה ונפל מהמרכבה, ותרץ אם יוסף בן גוריון ותצא מן הבית אשר היתה בו אסורה, 25 ותעל על החומה כאלו היא בת ארבע עשרה שנה, ותשם את שתי ידיה על ראשה ותפרע את ראשה ושערותיה לבנות כשלג מתולתלות עד אזור, ותשא את קולה בבכי ונהי וקול מר, ותאמר נגד כל שומעיה כדברים האלה: עד זאת הרעה הגיעה תוחלתי וכה היתה תקותי אשר קויתי לחיות אחרי מות בני יוסף מאור עיני, וימת המאור הגדול לי ולא 30 אזכה לראותו ולקברו. והלא תוחלתי ותקותי היתה כי הוא יקברני ובשיבתי יכלכלני. ועל צערי ואבלי אשר ראיתי בני משפחתי נשמדו ונשחתו על ידי הפריצים אמרתי: זה ינחמני. ועתה מה אעשה ואין מנחם לי מכל בנים אשר ילדתי, כי השחיתו לי הצוררים והאויבים ליי בין הפריצים והגוים שמנה עשר בנים. ומה יש לי עוד לעשות, רק לשאול 35 המות כי לא אחפוץ עוד בחיים. ואיכה אוכל להנחם אשר אראה כי מת בני ואין לאל ידי לקברו. מי יתן שאלתי ואמותה כרגע כי לא חפצתי לחיות אחרי מות בני יוסף, ומי יתן ואמותה עתה עמו ואכסנו בבגדי אשר על בשרי כאשר יכסה בגד אחד לשני בני אדם והיינו אני והוא שוכבים יחד באשר ישכב הוא. ותעל עוד אם יוסף על החומה עד אשר 40 באה אל המגדל ותפרוש כפיה השמימה ותשטחם ותצעק בקול גדול ומר, ותגדל צעקתה ותמר נפשה מאד מאד, והיא צועקת מרה וקוראה ואומרת: בני יוסף בני בני, פטר רחמי בני, איכה? דבר נא על לבי ונחמני כי לא אמצא מנחם. והפריצים השומעים לה היו שוחקים ומלעיגים עליה והמה עומדים עמה על החומה. והרומיים אשר מלמטה מחוץ לחומה 45 כשמעם את קולה ויגד להם יוסף כי היא אמו, בכו לקולה ויתאבלו על מרירות לבה, וגם היהודים אשר בירושלם בלעדי הפריצים בכו לקולה מאד מאד, רק כי היו מסתירים את בכים פן יראום אנשי שמעון האכזר. ותאמר אם יוסף לפריצים אשר אתה על החומה: למה זה לא תהרגו אותי? הלא אני ילדתי את יוסף בני אשר הרגתם אותו, והלא אני הניקותיהו משני 50 שדי אלה, והלא אני גידלתיהו ורביתיהו וטפחתיהו, ואתם אויבי יי כליתם

אותו עם שאר צדיקי יי. ועתה למה זה תחיוני ולא תמיתוני? ישפוט יי
 ביני וביניכם אשר הרגתם על לא חמס את בני. ויאמרו הפריצים אליה:
 והלא בידך הוא להפיל את נפשך עתה מעל החומה ולמות, והרשיון נתון
 לך ממנו. למה לא תעשי כן והרומיים יקבלוך ויקברוך בכבוד כי אנחנו
 55 נודיעם אשר את אם יוסף הכהן מיוזעם ואהובם. ותענם ותאמר אליהם:
 הוי אויבי יי ואיך אעשה אני את הרעה הגדולה הזאת כי אפגע בעצמי
 ואסבב את מותי בידי ואאנוס את נשמתי לצאת מגויתי בטרם יבקשנה
 אדוניה? והלא ידוע הוא לכל בעלי דעת אשר הנשמה אם היא היותר
 חכמה מבכל הנשמות וכי יאנסנה בעליה להוציאה מקנה בבלתי הסכמת
 60 הטבעים על ככה, הנשמה ההיא נשמדת ונאבדת ואין לה יתרון ושארית.
 ואיך אעשה אני בעצמי זה המעשה ונשמתי תכיר במקרה העולם ופגעיו
 ולכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים. וכי תאמרו: מה יתרון יהיה לי כי
 תהרגוני אתם, כי גם בהריגתכם תאנס נשמתי לצאת מקנה ולא יסכימו
 הטבעים אשר לגויתי על ככה, אמרתם שוא ושקר וכזב דברתם, כי
 65 יתרון רב יש בין שני הפגעים, ואם שניהם כאחד רעים. כי אם אתם
 תהרגוני, אני לא אבהל ולא אחפז על דבר ואאמיץ את שכלי לדמות לי
 את מקום מלוני ולשער דרך הנסיעה לנשמתי ולהתעסק בעסק הפרדה
 מגויתי ויעזוב אז את הנהגת גופי ויניחנה ולא אמנע הטבעים אשר לי
 דבר מלהסכים על המות ואקבץ ואכלול את רעיוני ואת מזימותי כלם
 70 לדבקה ביי אלהינו, כי אעיין בעיון הדעת את סדר הנמצאים ותפרח
 נשמתי מגויתי עת אגיע בעיון העולם העליון ושם יעמוד שכלי ושם
 ינוח, והייתי עם יי תמיד חוזה בנעמו עם יתר נשמות הצדיקים איש איש
 על מקומו. ואם אני אפגע בעצמי, הנה דמיוני איכה אפגע בעצמי להמית
 את עצמי, יבטל שכלי מרעיונו ויבהלו מעיונו, וטבעי גויתי לא יסכימו
 75 כלם על ככה אחרי אשר שכלי לא יתעסק במלאכת הפרדת נשמת
 מגויתי, אבל עודנו מחזיק בהנהגת גופי ולא יסכים למעשה הדמיון
 המשרת לו וימנעו הטבעים אשר לי מהסכים על ההפרדה לנשמת
 ואמות ונשמתו עודנה בגויתי ותהיה מבוהלת על מעשה שכלי אשר
 הגיעה הסערה הגדולה מסערת המות בשלי. ולזה היה חק כל עם וגוי
 80 מכל הגוים אשר לא יקברו כל הפוגעים בעצמם וימיתו את נפשם בידם,
 כי אין שארית לנשמתם ואין להם חלק עוד בתחיית המתים: כי הקבורה
 אשר יקברו בה האנשים לפגרי המתים אשר ימותו להם, ואם הרצון
 הוא למען לא יעוררו הנבלות ההן אבל לקרובים—אשר לזה ישרפו
 ההודיים את כל אשר ימות ביניהם והוא נכבד במשפחתו—גם למען

85 ישמרו במקום יזכירו את המתאבלים עליהם לקונן ולבכות ולא יעדרו פתאום, וזה חק בכל עם זולתי עמים מעטים; גם למען הסר באשת הנבלות ההן מלהשחית את האויר הנשאף לחיים וימותו החיים בו מצד פועל ההיזק אשר יגיע בין הדומים בטבע. וזה חק כולל לכל העמים אשר תחת כל השמים. הנה עם זה יש אות אחר לקבורה כאלו עפר 90 הנקבר ההוא יוכן אחרי ימים לקבל רוח חיים במלאכת התחיה הידועה לאלהי הרוחות לכל בשר ותשוב עוד רוח חיים בו כי יצבר ויקרץ ויגבל לחומר נכון על ידי עושי המלאכה אשר המה עושים בה על פי יי. וכי לא ינתן איש לקבורה והיתה נבלתו לעוף השמים או לבהמת הארץ ולא ישוב עפר הגויה אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, 95 הנה אז לא יתכן לחומר הגויה ההיא דרך האספה וההכנה לקרוב אל קבלת התחיה, אם לא אחרי תמורות רבות יעברו עליהם זמנים שונים והמונעים בכל זמן רבים, והמעדירים והמרחיקים ההכנה לקבלת התחיה לא יספרו מרוב בכל דור, וזה סוד יי ליראיו. ואתם עדת הפריצים לא תדעוהו ולא תבינוהו כי כבהמות אתם נחשבים, ואשר יגלה פתרונו לכם, 100 הלא הוא חוטא בנפשו. וכשמוע הפריצים עוד את דבריה לעגו עליה וישנאו את טעם דבריה המשביע לנשמות החכמים בשובע שמחות את פני אור החיים להתול ושחוק. ותוסף עוד לבכות עד בכו למולה כל מחנה רומיים ורבים מן היהודים החסידים הנותרים בירושלם בכו לקולה כי שמעו את דבריה וכי נתנו אל לבם אמרי חכמתה. ויוסף הכהן בן 105 גוריון הכהן היה שומע את קול דברי אמו בדברה אל הפריצים בקול גדול, והוא למטה לארץ מחוץ לחומה נגדה. ויהי כשמעו את קולה והיא עוד על החומה, ויתאמץ ויתאזר ויקרב עוד אל החומה, וגבורי הרומיים סובבים עליו במגניהם ומסתירים אותו לכסותו פן יפגע בו אבן או חץ מעל החומה. ויעז יוסף ויאמר לאמו: אל תיראי אמי כי נמלטתי 110 מידי הפריצים ולא נתנני יי בידיהם, אבל מי יתן ומתי כהיום הזה בטרם אראה שרפת היכל יי ואבדן עמי, כי הנפשות אשר בקרבנו הלא הן נחשבות כאסורים אשר במשמר, וכאשר תצאנה מגיוותינו בהסכמת טבענו ורצון שכלנו ושערו אל מקום מלון, הנשמה הנשארת לחפשי תצא, ואזי תצאנה מאפלה לאורה ותאורנה באור החיים את יי אלהינו. 115 והיועצים הרעים אשר היו מיעצים לך אמי הקדושה לפגוע בעצמך ולהמית את נפשך בידך כי היו אומרים לך: אשר הרשיון נתון בידך להפיל את נפשך מעל החומה לארץ למות, שמעתי דבריהם ושמעתי תשובתך אליהם וידעתי בטרם שמעי כי זאת תהיה תשובתך וחלילה לאם יוסף

הנוסח הרגיל : מעשה ביוסף בן גוריון]

ולאשת גוריון מלכת בעצת רשעים. ולכן אמי, סבלי את עול הפריצים
120 כאשר תוכלי סבול והכנעי להם ואל תלחמי עם מקרי הזמן אשר לא
תוכלי לבטלם, והמה יאבדו ואנחנו נעמוד.

מעשה אלכסנדרוס

[א. מות פיליפוס]

1 אתחיל מעשה אלכסנדרוס: פיליפוס אבי אלכסנדרוס המקדוני מלך על מקדון ויוון שש שנים וברוב חילו וגבורתו הכניע והעביד כל יושבי סביבות ארצו והכניע את היוונים תחת ידו. ואז מת פילטונוס המלך, וילחם פיליפוס את עיר ביזנטיאון, וישלח פיליפוס את אלכסנדרוס 5 בנו בעיר תרכיס בחיל גדול ללחום בה. אז חמד פאוסניאוס סלוניקון איש גיבור ועשיר ויתאווה לזנות את אוליפיאדה אם אלכסנדרוס וישלח אליה מפתים לפתותה להניח את בעלה; ולא קיבלה. וירא פאוסניאוס כי אלכסנדרוס היה במלחמה, ויקח בידו כלי המלחמה הוא ואחרים גיבורים עימו וילך להמית את פיליפוס וליקח את אשתו, ויכה את פיליפוס 10 בצלעותיו מכה גדולה ולא מת, ותהום הארץ.

ביום ההוא בא אלכסנדרוס מנצח המלחמה וירא סער גדול בעיר וישאל מה זה. וכאשר שמע הדבר, ויבא בהיכל אביו וירא את אמו תפוסה ביד פאוסניאוס, ויחפוץ להכותו בחרבו ויירא פן ימית את אמו. ותאמר לו

החיבור "מעשה אלכסנדרוס" שנשתמר בכ"י דה רוסי 1087 שבפארמה, כולל שלושה תרגומים, כולם כנראה מיוונית. (א) הרומאן היווני על אלכסנדרוס מקדון; (ב) כרוניקה ביזאנטית בלתי-ידועה, המספרת על תולדות העולם מימי אלכסנדרוס עד מלוך אוגוסטוס קיסר; (ג) בסוף החיבור שלפנינו נשתמר סיום תרגום עברי של הספר על הבראהמאנים לפאלאדיוס.

הנוסח העברי של שני החיבורים הראשונים נשתמר גם כאינטרפולאציה בספר יוסיפון (אחרי המלים "ויאסרם בכבלי מילה" שבפרק י', 72), בכ"י ק של נוסח א', בנוסח ב' ובנוסח ג' של ספר יוסיפון, אולם האינטרפולאטור שיבש את הנוסח במידה מרובה. לכן הבאנו כאן את הנוסח שבכ"י פארמה עם תיקונים מסוימים לפי כתבי-היד של יוסיפון, ונאלצנו להשלים את מה שהיה כתוב בדף 5 של כתב-יד פארמה שאבד, על-סמך הנוסח שביוסיפון. על החיבור "מעשה אלכסנדרוס" עיין דוד פלוסר, "מעשה אלכסנדרוס" לפי כתב-יד פארמה, תרביץ, כרך כ"ו, עמ' 1—20, וכן במבוא כאן.

בכותרת וכמה פעמים בגוף הטקסט, צורת השם הוא "אלכסנטרוס", ואולם אנחנו במהדורה זו נדפיס תמיד "אלכסנדרוס". צורת השם "אלכסנטרוס" מושפעת מההיגוי הנהוג בסביבתו של המתרגם. כך גם כתב המתרגם "איטנא" (ו' 41) במקום "הידנא". לכן אפשר להניח, שצורה זו היא צורת ההיגוי של המתרגם עצמו, ותוקנה ברוב המקומות על-ידי המעתיקים.

3. ואז מת פילטונוס המלך — ברומן (א' 23) מסופר על עיר ושמה *Μοθώνη*, אשר עליה נלחם אלכסנדרוס, ונראה ש"פילטונוס המלך" נוצר כשיבוש משם עיר זו.

4. וילחם פיליפוס את עיר ביזנטיאון — ביזאנטיון היא קושטה של היום. את העניין אמנם לא מצאתי ברומאן על אלכסנדרוס, אך עובדה היא שפיליפוס צר על ביזאנטיון בשנת 340 לפני הספירה.

5. בעיר תרכיס — לפי הרומאן (א' 23) שלח פיליפוס את בנו בחיל גדול להלחם על עיר אחת של התראקים. פאוסניאוס — במקור (א' 24) פאוסניאס. סלוניקון — כלומר: איש תסאלוניקי (סלוניקי).

6. אוליפיאדה — היא אולימפיאס.

8. ואחרים גיבורים עמו — סדר המלים על-סמך המקור *μετὰ ἄλλων ἀνδρῶν γενναίων*.

10. בצלעותיו — כן במקור.

אמו: הכהו! ויכהו מכה גדולה. וירא אלכסנדרוס כי עוד אביו חי, ויקח החרב
 15 ויתנה לאביו ויאמר לו: קח החרב ונקום מיתתך! ויכהו אביו וימת
 פאוסניאוס. וימת גם פיליפוס ויקבור אותו בנו אלכסנדרוס.
 וימלוך אלכסנדרוס תחת אביו בן עשרים שנה, והיה חכם בכל חכמה
 ובמזלות ובכל דבר ואיש מלחמה ורבו המלמדו חכמה אריסטוטיליס החכם.
 וזה אלכסנדרוס לא דמתה צורתו לא לאביו ולא לאמו אוליפיאדה, כי צורת
 20 פניו כצורת אריה ועיניו מעורבות, עינו הימנית שחורה ומבטת למטה
 ועינו שמאלית היתה לבנה כעין חתול, ושיניו חדות כשיני הכלב, והיה
 מהיר כאריה מילדותו.

[ב. ראשית מלחמותיו]

1 בראש מלחמותיו סיפר וחשב מלחמות אביו, וימצא מקדונים שנים
 ריבוא וחמשת אלפים ואנשי המלחמה שמנת אלפים ושבע מאות,
 ותרקים שני אלפים וחמש מאות, וגוי איסקיתוס לעבור לפניו שמונה
 מאות, ושאר עמים הוציא בצבא שש ריבוא ושש מאות, כל אלה הוציא
 5 בצבא. ויוציא חמשת אלפים ככרי זהב ויתן הוצאה לאוניות צי אדיר
 מאה. ויוציא עוד אלף ככרי כסף ויתן לצבאו בסיקיליאה ויעבידם
 תחתיו.
 ויעבור עוד באיטליאה, וישמעו גדולי רומי וישלחו אליו כתר עשוי
 במרגליות ובזהב ויקבליהו בשמחה. ומשם עבר בים וילך באפריקיאה,
 10 ויצאו לקראתו שרי צבא הארץ וישם מס על הארץ. ויעבור משם בארץ
 ליביאה ויכנע אותה תחתיו. ויעבור בארץ ברבארי וילך עד הנהר

17. והיה חכם בכל חכמה ובמזלות וכו' — על-סמך הרומאן (א' 13).

18. אריסטוטיליס — אותו מזכיר המתרגם כיחיד מתוך רשימת המורים שבמקור.

19. אוליפיאדה — אולימפיאס.

20. ומבטת למטה — κατωφέρη.

21. כעין חתול — לא מצאתי בנוסחאות המקור. כשיני הכלב — בנוסחאות המקור השוואות אחרות.

1. בראש מלחמותיו וכו' — על סמך הרומאן א' 26. שנים ריבוא וחמשת אלפים — המספרים שונים בנוסחאות השונות של הרומאן.

3. ותרקים — גם המקור מזכיר את התראקים. וגוי איסקיתוס — גם המקור מזכיר את הסקיתים לעבור לפניו — προδρόμους. ככרי זהב — τάλαντα.

6. ככרי כסף — ἀργυρίου τάλαντα. בסיקיליאה ויעבידם תחתיו — כך במקור (א' 29).

8. ויעבור עוד באיטליאה וכו' — על סמך הרומאן א' 29. כתר עשוי במרגליות ובזהב — στεφανον ἐκ χρυσοῦ καὶ μαργαρίτων κατασκευάσμενον.

9. ומשם עבר בים וכו' — הרומאן א' 30.

11. ליביאה — Λυβία (לוב). ויעבור בארץ ברבארי — ברומאן (ב' 7) מסופר שהיוונים עולים על הבארבארים. המתרגם חשב שמדובר על "ארץ ברבארי", כלומר על ארץ הברברים שבצפון אפריקה.

אוקינוס, וירא מימיו זכים וצחים ויתאוה לשחות ולרחוץ בו בנהר, ויפשוט בגדיו וירחץ בנהר. ואחרי צאתו מן הנהר הרע לו ויכאב ראשו ויחלה מאד, וירפאהו פיליפוס הרופא במשקיות ובתמרוקים. ומשם עבר בארץ מדי ובארץ פרס ובארץ אררט הגדולה ויעבדו תחתיו. ויעבור אל נהר פרת וילך בארץ בקטריאני ויעמוד שם ויתפוש המקום ההוא.

[ג. מלחמה עם דריוש]

1 וישמע דריוש מלך מדי וישלח ספרים אליו: אני דריוש מלך מלכים ואדון על כל גויי הארץ, דע לך אלכסנדרוס את שמי הגדול! הלא ידעת את שמי שאף האלהים כיבדני והכין את כסאי. איך הורשיתה לעבור הים בלא רשותי? ואיך נמלכתה בגוי מקדון? ולא דיי לך זה ולקחת מקומות 5 מארצי, הלא היה לך ליקח ממני רשות כעבד מאדוני. ועל כן כתבתי לך שתבוא ותשתחוה לפני דריוש אלהיך — ואם תמרה את פי, אייסרך עד המוות, ואם תבוא, אשבע לך בחיי אבי כי אחמול עליך לכל אשר עשית.

ויקרא אלכסנדרוס את הספר ולא שם הדברים על ליבו, אך נחרד וימלא 10 חימה, ויערוך צבא מחניהו בארץ ערב בשדה לערוך מלחמה עם דריוש. ויוציא גם דריוש צבא גדול, ויערכו מלחמה גדולה ויכו אלה מאלה רבים

ולכן קישר את הסיפור הבא עם מה שסיפר קודם על ליביאה (לוב). הנהר אוקינוס — כך במקור (ב' 8), אך המקור היווני כתב "נהר אוקינוס" במקום נהר Kydnos שבקיליקיה (אסיה הקטנה).
12. וירא מימיו זכים וצחים — οὐ τὸ ὕδωρ καθαρὸν ἐστὶ καὶ διαυγέστατον.
13. ויכאב ראשו ויחלה מאד — ἤλγησε τὴν κεφαλὴν καὶ χαλεπῶς διέκειτο.
14. במשקיות ובתמרוקים — במקור τὸ πόσιμον φάρμακον (משקה מרפא). הצירוף העברי שלפנינו נמצא גם בדברי שבתי דונולו, ספר היקר (הוצאת מונטנר, ירושלים תש"ט ו' ז'): "זה ספר המרקחות והמשקיות והאבקים והתמרוקים...". ומשם עבר וכו' — הרומאן ב' 9.
15. ובארץ פרס — הוסיף כנראה המתרגם על מקורו. ובארץ אררט הגדולה — μεγάλη Ἀρμενία (ארמיניה הגדולה). על הזיהוי ארמיניה-אררט עיין יוסיפון, פרק פ"ח, 80.
16. בארץ בקטריאני — ברומאן ב' 10: Βακτριανὴ χώρα היא בקטריה, ובנוסח אחד של הרומאן Βακτριανῶν χώρα.

1. וישמע דריוש וכו' — הרומאן א' 40. מלך מדי — כינויו של המחבר, על סמך דניאל ו' א'; י"א א'.
3. שאף האלהים כיבדני והכין את כסאי — οἱ θεοὶ τετιμήκασιν καὶ σύνθρονον ἑαυτῶν ἐκρίναν.
6. שתבוא ותשתחוה לפני דריוש אלהיך — ἐλθεῖν καὶ προσκυνεῖν θεῷ Δαρείῳ. אייסרך עד המוות — κολάσομαί σε θανάτῳ ἀνεκλαλήτῳ.
7. אשבע לך בחיי אבי — ὁμνυμι δέ σοι Δία μέγιστον πατέρα (אשבע לך בשם זיאוס האב הגדול).
9. ויקרא אלכסנדרוס — הרומאן א' 41. נחרד וימלא חימה — παρωξύνθη.

ואלה מאלה רבים. ויחשך השמש ביום ההוא ויהי רעם גדול וחזק, ומקולו
ברחו הפרסיים. וינח דריוש את מרכבתו וירכב על הסוס ויברח, וירדוף
אלכסנדרוס אחריו שישים מילים ויתפוש את אם דריוש ואת אשתו
15 ובניו ומרכבתו. ודריוש ברח לילה, ויתפוש אלכסנדרוס את בית דריוש
ויעמוד שם. ויצו לקבור כל השרים והגיבורים שלפרסיים, ויהי מספר
ההרוגים מן המקדונים חמש מאות איש רגלי ורוכבי סוסים מאה ותשעה,
ומן ברברי נהרגו שתים עשרה ריבוא ונתפשו חיים ארבעת אלפים
ונוגעו מן מקדונים מאה ושמונים אנשים.
20 ואחר אשר ברח דריוש הלך והוציא עוד צבא גדול מן הראשון, וישלה
אלכסנדרוס מרגלים לראות את הצבא.

[ד. אלכסנדרוס ביוון ובמקומות אחרים]

1 וישלח עוד אלכסנדרוס אל שר צבאו איסקמנדרוס לאסוף גם הוא צבא
גדול, ויבוא אליו שר צבאו בחיל גדול וילכו יחדיו בארץ אכיא. ומשם
עבר בארץ בוטיאה, ויתפוש את ארץ אולינתון כולה, ויעבור בארץ
כנען ויכנע כל הארץ ההיא תחילה. וילך במעיין מיאוטין וימצא את
5 הארץ ההיא רעיבה ולא היה מזון לצבא מקדונים וימותו רבים מן הרעב
עד אשר צום המלך לאכול מן הסוסים. וירא המלך כי אכלו כל הסוסים
ויעבור ממקום למקום עד אשר בא בעיר לוקריס היא קיריאקין, ויבא
בהיכל אפולוניאוס ויעמוד שם עם הצבא יום א'.

12. ויהי רעם גדול וחזק — לא מצאתי בנוסחאות הרומאן.

14. שישים מילים — לפי המקור שישים אצטאדיות.

15. את בית דריוש — τῆς Δαρείου σκαηνῆς (את אוהל דריוש).

16. כל השרים והגיבורים שלפרסיים — τοὺς ἀνδρωδεστάτους καὶ εὐγενεῖς τῶν Περσῶν.

18. ומן ברברי — τῶν δὲ βαρβάρων (ומן הבארבארים).

20. ואחר אשר ברח וכו' — הרומאן א' 42.

1. וישלח עוד וכו' — הרומאן א' 42. איסקמנדרוס — Σκάμανδρος.

2. בארץ אכיא — εἰς τὴν Ἀχαιάν (אל אכיא). ומשם עבר וכו' — הרומאן א' 44. ומשם עבר
וכו' — Καὶ παρεγένετο ἐν δυσὶν ἡμέραις εἰς τὴν Βοττίαν καὶ τὴν Ὀλυνθον καὶ ἐξεπόρθη-
σεν ὅλην τὴν χώραν τῶν Χαλδαίων (והוא הגיע ביומיים לבוטיאה ולאולינתוס והחריב את כל
ארץ הכשדים). בוטיאה ואולינתוס הן שתי ערים ביוון.

3. בארץ כנען — במקור (עיין ההערה הקודמת) τὴν χώραν τῶν Χαλδαίων (ארץ כשדים), אך שם
זה הוא שיבוש מ"ארץ אנשי כאלקיס" שביוון. המתרגם העברי תירגם את "ארץ הכשדים" שבמקורו
כ"ארץ כנען".

4. במעיין מיאוטין — πρὸς Μαιωτίδα λίμνην (לאגם מיאוטיס, הוא הים האזובי). בנוסח של
הרומאן שהיה בידי המתרגם היה כתוב Μαιώτιν.

7. ויעבור וכו' — הרומאן א' 45. בעיר לוקריס — εἰς Λόκρους (אל אנשי לוקריס). היא

אז עבר בארץ אגרקנתוס בסיקיליאה לילך בארץ מצרים עם צבאיו, ויצו לאנייותיו הנקראות ליבירנא לילך בים ולעבור עד עיר טריפולי ולהמתין שם, ויעבור גם הוא שם אחריהם. ויעבור בעיר קרטגיני היא עיר גדולה אשר בארץ אפריקיאה ומידת העיר כ"ד מילים ושלש מאות וחמשה רגלים, ויעבור משם בנהר טיגריס הוא חידקל, ויעבור בארץ מצרים הוא וכל חילו.

[ה. אלכסנדרוס מרגל אצל דריוש ומות דריוש]

1 וישמעו כל השרים אשר לדריוש וישלחו ספרים אל דריוש להודיעו הדבר, ויקרא הספרים וידאג מאד. ויהי כאשר קרב אלכסנדרוס בארץ פרס וירא חומות העיר גבוהות מאד, אז ציוה ויתפשו כל הצאן והבהמה אשר בארץ ההיא ויקשרו בגוויותיהם שיח השדה ועשבים וינהלום במהרה,

קיריאקין וכו' — במקום זה בנוסח שביוסיפון: "ומשם עבר וחזר אל ארץ אקרקנתוס בסיקיליה ויבא בהיכל אפולוניוס להתפלל שם ומשם עבר אל מצרים עם גדודיו". היא קיריאקין — כמו בתרגום שלנו כך כתוב כבר במקור, שאלכסנדרוס עמד שם יום אחד (ἡμέραν μίαν). ומתקבל על הדעת שבכתב-ידו היווני של המחבר היה כתוב ἡμέραν α' (יום א'), שכן כך תירגם גם המחבר. נראה שבכתב-ידו של המחבר, בהערה של סופר יווני אחר, הוסבר בטעות "יום א'" במלה κυριακήν כלומר, "יום ראשון" (במקום יום אחד). המתרגם העברי ראה את הערת הסופר וחשב שזה הסבר של השם לוקריס, ולכן כתב "לוקריס היא קיריאקין". ויבא בהיכל אפולוניאוס — εἰσελθὼν εἰς τὸ τοῦ — (הוא נכנס להיכל אפולון).

8. ויעמוד שם עם הצבא יום א' — עיין הערה לשורה 7.

9. אז עבר בארץ אגרקנתוס — ἦλθε παρὰ τοὺς Ακαραγαντίους (הוא בא אל אנשי Akragas, היא Agrigento שבסיקיליה). נראה שבמקורו של המתרגם נפלה שגיאה, עי A. Ausfeld, Der griechische Alexanderroman, p. 57.

בסיקיליה — הוסיף כנראה המתרגם, כי הוא ידע שאקראגאס (עיין ההערה הקודמת) היא בסיקיליאה, וזה אולי רומז על מוצאו הדרום-איטלקי של המתרגם. וראה גם הערה לפרק י"ג שורה 24. לילך בארץ מצרים וכו' — הרומאן א' 34. המתרגם מקשר את הסיפור על הליכת אלכסנדרוס למצרים להזכרת האי סיקיליה (עיין ההערה הקודמת).

10. ליבירנא — τὰ λίβερνα הוא סוג של אניות. עד עיר טריפולי — εἰς Τρίπολιν.

11. ויעבור בעיר קרטגיני — המקור דיבר על טריפוליס שבסוריה, אך המתרגם חשב שטריפולי שבמקורו היא טריפולי של צפון אפריקה, ולכן צירף כאן ידיעות על קארתאגו שבמקורו א' 31. היא עיר גדולה וכו' — על גודל העיר עיין ברומאן א' 31, והמספרים שונים בתוך נוסחאות הרומאן. 13. ויעבור משם בנהר טיגריס הוא חידקל — דברי המחבר מבוססים כנראה על א' 35 של הרומאן, שם כתוב שאלכסנדרוס הגיע לצור (εἰς Τύρον), ובכתב-ידו היווני של המתרגם היה כנראה כתוב בטעות εἰς Τυρίν (לטיגריס). בארץ מצרים — ברומאן (א' 39) כתוב שהוא בא לאסיאה, אך אוספלד (עיין הערה לשורה 9) מניח שבנוסח היווני של הרומאן נפלה טעות. מאחר שאלכסנדרוס אמנם עבר מצור (עיין ההערה הקודמת) למצרים, יש להניח שבכה"י היווני שהיה בידי המתרגם תוקנה אסיאה למצרים.

1. וישמעו כל השרים וכו' — עיין הרומאן א' 39, ב' 11, 12.

2. ויהי כאשר קרב וכו' — הרומאן ב' 13. בארץ פרס — כך נוסח אחד במקום העיר Πέρσις.

5 והיו השיחים והעשבים נגררים בארץ ומעפרים בעפר עד אשר עלה האבק לרום. ויראו הפרסיים מרחוק את האבק ויאמרו כי זה האבק מרוב סוסים ומרוב חיל הוא, ויפחדו למאוד.

ויהי כאשר קרב אל עיר דריוש דרך חמשה ימים, ויחפוץ לשלוח מלאכים אל דריוש לערוך המלחמה, ויאמר בליבו: אם אשלח מלאכים, אתירא אני שלא יפתם דריוש וימסרו אותי ואת עמי. ויתן בליבו לילך הוא בעצמו. ויקח עמו סגן אחד ושמו איאומילון איש גיבור חיל ושלשה סוסים עימו, ויעבור עד הנהר איסטרנגן. וזה הנהר נקפא מן הקרח והכפור כאבן ועוברים מעל הקרח העגלות והסוסים והבהמות, ולאחר ימים ימס מן החמה. וימצאהו מקופא, וילבש בגדי מקדון ומגבע 10 על ראשו כמגבעות המקדונים ויעבר את הנהר, ורוחב הנהר כאחד מיל.

ויבא עד שערי פרס, וישאליהו השוער: מי אתה? ויאמר: מלאך אני מן אלכסנדרוס, הוליכיני אצלו ואדבר עמו. ויוליכהו אליו. וירא את דריוש לבוש בגדי מלכות ואבנים יקרות וזהב מכף רגלו ועד קודקדו ושרביט הזהב בידו, ויתבהל אלכסנדרוס מפניו. וישאליהו דריוש ויאמר לו: מי אתה? ויאמר: מלאך אלכסנדרוס אני וישלחני אליך שתערוך עימו מלחמה—ואם תאחר שלא להלחם, דע כי מחלת לב יש לך על שלא תוכל להלחם עם אדוני. ויקצוף דריוש ויאמר לו: אולי אתה אלכסנדרוס על שאתה מדבר אלי בזדון? ויאמר: לא! ויקחהו דריוש לילה לאכול ולשתות עמו. ויהי כאשר היה נותן לו שר המשקים לשתות בכלי זהב, בכל פעם

8. דרך חמשה ימים — ἡμέρας ε'.

9. ויאמר בליבו — לפי המקור האל אמון נתן לו את העצה בחלום לילה.

11. ויקח עמו וכו' — הרומאן ב' 14. סגן אחד — σατράπην. איאומילון — Εὐμηλον, הוא אקוסאטי-בוס של Εὐμηλος. המחבר משתמש בצורת האקוסאטיבוס, או בהשפעת מקורו, או מתוך הנטייה של היהודים דוברי יוונית להביא שמות יוניים בצורת האקוסאטיבוס. עיין דוד פלוסר, מחבר ספר יוסיפון, ציון שנת י"ח, עמ' 109 הערה 3.

12. עד הנהר איסטרנגן — ἐπὶ τὸν Στράγγαν ποταμόν. הנהר נקרא אפוא Στράγγα. גם כאן משתמש המחבר באקוסאטיבוס של המקור, ועיין ההערה הקודמת. מלבד זה מוסיף המתרגם, לפני המלה המתחילה בקבוצת קונסונאנטים, את הקול — i —, כמו שנהוג כבר בתקופת התלמוד. 12-13. מן הקרח והכפור כאבן — את הפרטים האלה לא מצאתי בנוסחאות הרומאן.

14. וימצאהו מקופא וכו' — על-סמך הרומאן ב' 14. בגדי מקדון — בנוסחאות הרומאן לא נאמר, שהבגדים היו בגדי מקדון דווקא.

15. כמגבעות המקדונים — על-סמך הרומאן ב' 13.

ויעבר את הנהר וכו' — הרומאן ב' 14. כאחד מיל — לפי המקור סטאדיון אחד.

16. עד שערי פרס — πρὸς τὰς πύλας τῆς Περσίδος (לשערי פרס). אפשר שהטעות היתה כבר בנוסח היווני של הרומאן שהיה בידי המחבר, ועיין הערה לשורה 2.

18. ואבנים יקרות. . . בידו — במקום זה בנוסח שביוסיפון: וכתר על ראשו ושבת המלכות בידו.

21. כי מחלת לב יש לך — ἀσθενῆ ἔχειν τὴν ψυχὴν (יש לך נפש חלשה).

23. בזדון — μετὰ θράσους (בחוצפה). 24. ויהי כאשר היה נותן לו וכו' — הרומאן ב' 15.